

**Norsk suverenitet under
dronning Margrete og Erik av Pommern
(1388-1440)**

Arne Jakob Misund

Hovedfagsoppgave - Historisk Institutt
Universitetet i Bergen

Vårsemesteret 2007

Forord

Jeg vil takke min veileder Eldbjørg Haug for alle gode råd, innspill og samtaler i arbeidsprosessen. Familie og venner som har bidratt med støtte og god stemning. Til slutt, vil jeg takke min forlovede Hanne, som betyr alt for meg.

Arne Jakob Misund

Bergen, februar 2007

1. Innledning.....	4
Begrepsavklaring og problemstilling	5
Avgrensning av oppgaven.....	7
Gangen i oppgaven.....	8
Metode og Kilder	9
2. Fornyelsen av Perth-traktaten i 1426 (Bergens-fornyelsen)	10
Innledning.....	10
Bakgrunn	10
Forutsetninger.....	12
Kilden og dens innhold	21
Fullmakten.....	27
Oppsummering	28
3. Traktatutstederne	30
Innledning.....	30
Riksrådets sammensetning og oppgaver	31
Biskopene	35
Aslak (Harniktsson) Bolt, biskop av Bergen (ca. 1375-1450)	35
Jens Jakobsson (Blik), biskop av Oslo og Norges kansler (ca. 1390-1452)	38
Arnbjørn Sunnolvsson, biskop av Hamar (ca. 1398-1432)	41
Thomas de Tolach biskop av Orknøyene (ca. 1390-1461)	43
Stormennene.....	45
Herr Eindrid Erlendsson (død rundt 1340).....	46
Svale Jonsson (nevnt mellom 1397 og 1434).....	47
Harnikt Henriksson (forekommer i kildene mellom 1400-1410 og 1434).....	48
Olav Håkonsson (født ca. 1382 nevnes sist gang 1458)	49
Guttorm Benediktsson.....	50
Narve Jakobsson (nevnes mellom 1424-1444)	51
Slektskapet	52
Den norske traktatkompetanse	53
Oppsummering	60
4. De norske styringsapparatene.....	61
Innledning.....	61
Kapellgeistligheten.....	62
Rekruttering av biskoper under Margrete og Erik av Pommern	64
Kansleren.....	66
Sammendrag	76
5. Norsk suverenitet satt i historisk sammenheng i Kalmarunionens tid	78
Innledning.....	78
Den politiske bakgrunn til møtet i Kalmar	79
Den norske representasjonens oppgaver ved kroningen i Kalmar	82
Riksrådsmøtet i København 1398	84
Opprøret og Kong Eriks oppsigelse	88
Sammendrag	91
6. Oppsummering og konklusjon	93
Kilder.....	97
Litteratur.....	98
1. Vedlegg: Sentrale segl brukt av Erik av Pommern	102
2. Vedlegg: Fotokopi av Bergens-fornyelsen.....	103
3. Vedlegg: DN VIII nr. 276 med oversettelse av Bjørg Tosterud, tilrettelagt av Eldbjørg Haug.	104

1. Innledning

1388 er året da dronning Margrete etter å ha overlevd både sin mann og sin eneste sønn står på randen av å skape noe unikt i nordisk sammenheng. Ni år senere er et enormt geografisk område samlet under en konge. I 1397 blir Erik av Pommern formelt kronet til konge i kongerikene Danmark og Sverige. Dette skjer i den svenske byen Kalmar. Norge er også representert, men her har han allerede vært kronet siden 1392.¹ Kalmarunionen hadde formelt sett dagens lys.

Erik av Pommern regjerer unionen fra han blir kronet til han blir avsatt i Danmark og Sverige i 1439. For Norges del skjedde ikke dette før sommeren 1440.

Tradisjonelt sett har Kalmarunionen blitt sett på starten på slutten for den norske middelalderstaten. Den fremste bærer av norsk suverenitet, kongen, blir borte fra landet og man får nå en kongemakt som er fraværende fra landet. Norge mister all form for selvstyre og administrasjon, det blir overført til Danmark. Dette er et syn som fremdels er gjeldende i norsk historieformidling. Dette synet er nå til en viss grad blitt moderert av Steinar Imsen i hans lærebok om "Norges nedgang".² Jeg skal ikke komme nærmere inn på denne debatten her.

Denne oppgaven vil se nærmere på Norges rolle i Kalmarunionen. Den norske middelalderstaten ble konsolidert i høymiddelalderen spesielt i tidsrommet mellom 1240 og 1319.³ Dagens historikere tviler i liten grad på at Norge som en politisk uavhengig enhet vedvarte også i tidsrommet etter 1319. Det er etter etableringen av Kalmarunionen at den norske suvereniteten er mer uklar, også i forskningslitteraturen.

---

¹ Eldbjørg Haug. "Erik Av Pommerns Norske Kroning." (*Norsk Historisk tidsskrift* 74, no. 1 (1995): 1 – 21.

² Steinar Imsen. *Norges Nedgang, Utsyn & Innsikt*. Oslo: Samlaget, 2002.

³ Knut Helle. *Norge Blir En Stat*. 2. ed. Vol. 3, *Handbok I Norges Historie*. Bergen – Oslo – Tromsø: Universitetsforlaget, 1974.

Begrepsavklaring og problemstilling

Før vi går videre så vil det være nødvendig å avklare hva som menes med begrepet ”suverenitet”. For å gjøre det skal vi først se litt nærmere på begrepet ”stat”. I moderne forstand er dette begrep som betegner en enhet med visse kjennetegn. Max Weber sier at det fremste kjennetegnet på en stat er at den har et *voldsmonopol*.⁴ Med andre ord kan en si at innenfor et gitt territorie har staten den absolutte autoritet.

Denne definisjonen kan ikke uten videre overføres til middelalderforskning fordi det innenfor et avgrenset område ofte fantes flere autoriteter med adgang til voldsbruk som et maktmiddel. Men man har allikevel klare tendenser til en moderne statsdannelse i middelalderen. Et viktig eksempel i Norge er Magnus Lagabøters landslov som ble stadfestet i 1274. Den satte hele landet inn under samme lov. Dette er et uttrykk for at kongemakten er (på papiret) den absolutte autoriteten i landet.

Susan Reynolds har i sin bok forsøkt å modifisere definisjonen av en stat til middelalderbruk. Basert på Max Weber sier hun at en stat er:

”... a state is an organization of human society within a fixed territory that more or less successfully claims the control (not the monopoly) of the legitimate use of physical force within that territory.”⁵

Den norske middelalderstaten passer godt inn i denne definisjonen både før og etter Kalmarmøtet i 1397. Norge har på denne tiden et godt definert territorie som er avgrenset med relativt klare grenser. I 1397 var det norske riket blitt konsolidert territorielt så langt nord som til Helgelandskysten og hadde en sørlig grense som strekker seg ned til dagens Göteborg. Den østlige grensen følger stort sett dagens med tillegg av Båhuslän som gikk til Sverige i 1648. Men kongens velde rommet også skattlandene Jämtland⁶ og Härjedalen, mens den vestlige grensen innebar Orknøyene, Shetland, Færøyene, Grønland og Island. Her gjaldt ikke Landsloven.

En moderne definisjon av begrepet suverenitet er: *en eksklusiv rett til å utøve enerådende makt over et geografisk område eller en gruppe mennesker.*

Kong Erik hadde denne retten innenfor de rammer Landsloven, gamle tradisjoner og kristen ideologi satte. Den ble stadfestet igjennom hans kroning. Problemet er bare at Kong

---

⁴ Max Weber. *Makt og Byråkrati: Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Red. Egil Fivelsdal. Oslo: Gyldendal, 5. utgave 1997 s. 3-4.

⁵ Reynolds, Susan. *Fiefs and Vassals: The Medieval Evidence Reinterpreted*. Oxford, 1994 s. 27.

⁶ I en artikkel fra 1988 (Steinar Imsen, ”Bygdesamvirket Som Rikspolitisk Utsiktspunkt. Komunalt liv i Norgesveldet mot slutten av Gammelnorsk tid.” *Heimen*, no. 3 (1988): 21) hevder Imsen at Jämtland var et skattland på lik linje med øyene i vest. Å være skattland innebar at de ikke hadde de samme rettigheter i henhold til norsk lov som landets innbyggere.

Erik i stort sett hele sin regjeringsperiode er ute av landet. Det er derfor problemer med å kunne avgjøre om han utøver denne eksklusive retten i Norge fra utlandet eller om han overfører denne retten til andre instanser innenfor riket.

Det er i denne sammenheng jeg vil sette fokus på utenrikspolitikken. Det moderne kjennetegnet på en suveren stat er en selvstendig utenrikspolitikk, der avtaler blir beseglet av statsoverhoder eller den/de som er bemyndiget til det med traktater. Traktater som Norge inngikk med andre makter i vår periode, kan være til hjelp for å si om den norske utrikspolitikken var selvstendig. Dermed kan vi ta stilling til om Norge var en autonom enhet.

⁷ Jeg vil derfor gå ut fra følgende problemstilling: *Var Norge et suverent rike i dronning Margrete og Erik av Pommern sin regjeringstid?*

Problemstillingen er viktig fordi den kan kaste lys over hvorvidt Norge var et eget kongerike med en egen forvaltning med selvstendig stilling innenfor Kalmarunionen, m.a.o en personalunion, eller om unionen var en realunion der norsk selvstendighet ble underordnet en overordnet, i moderne forstand ”overnasjonal”, myndighet. Spørsmålet vil også kunne kartlegge om Norge hadde kontroll med det viktigste kjennetegnet på suverenitet, dvs. en egen selvstendig utenrikspolitikk og selvstendig diplomati. For å ha en selvstendig utenrikspolitikk må et land også ha et verktøy for utøvelsen av den. Dette verktøyet er diplomatiet. Det kan derfor være nødvendig å se litt nærmere på noen traktater som ble utformet i denne perioden.

To dokumenter, fra dronning Margrete og Erik av Pommerns regjeringstid, privilegiebrevet til den tyske Hansa fra 1398⁸ og fornyelsen av Perth-traktaten av 1266, der forhandlingene foregikk i Bergen i 1426⁹, kan bidra til å kaste lys over dette. Det ser ut til at de sistnevnte forhandlingene har gått sin gang uten innblanding fra kongen.¹⁰ Begge traktatene omhandlet Norge spesielt, de andre rikene, Sverige og Danmark, er ikke berørt av de to traktatene. Dermed er de ikke unionstraktater. Jeg vil i oppgaven rette hovedfokuset på traktaten som ble resultatet av forhandlingene i Bergen i 1426.

---

⁷ Lars Hamre. "Traktat." In *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder XVIII*, sp. 541 – 47. København: Rosenkilde og Bagger, 1974.

⁸ NGL 2:1 nr. 24

⁹ DN. VIII nr. 275, 276, 277 s. 305-311

¹⁰ Lars Hamre, "Litt omkring bispeskiftet i Oslo etter biskop Øystein Aslakssons død." *Oslo Bispedømme 900 år*. Redigert av Fritjof Birkeli: Oslo 1974 s. 541-547. Se artikkel i note 6 Hamre 1974.

Avgrensning av oppgaven.

Som nevnt i problemstillingen vil jeg ta for meg regjeringsperioden til dronning Margrete og Erik av Pommern, dvs. 1388-1440. Det kan diskuteres om det ville være mer fruktbart å starte undersøkelsen allerede i 1375 eller i 1380. *For* å starte i 1375 taler at Olav Håkonsson ble dansk konge dette året, en ”arv” etter morfaren Valdemar Atterdag som døde høsten 1374. Det var usikkerhet om hvem som skulle arve Danmark etter Valdemar. Det sto her mellom to av Valdemars barnebarn, sønner av Valdemars døtre, Margrete og Ingeborg. Ingeborg var gift med eldste sønn av hertug Albrecht II, Heinrich av Mecklenburg. Deres sønn (Albrecht IV) hadde som eldste mannlige etterkommer det sterkeste kravet på den danske kronen. Margrete klarte igjennom forhandlinger med det danske riksrådet å skaffe støtte for at Olav skulle bli ny dansk konge. Dette skapte stridigheter fram til Københavntraktaten ble inngått i 1376.¹¹ Denne traktaten var ikke fullkommen, men bila stridighetene på kortere sikt. I 1379 døde imidlertid Albrecht II, noe som også betød slutten på Mecklenburgs storhetstid. Olavs danske konge makt var dermed sikret,¹² under ledelsen av et formynderstyre som bestod av kongemoren Margrete og det danske riksråd.

For å starte analysen i 1380 taler at Olav Håkonsson ble norsk konge. Hans far Håkon VI sin død dette året, men det skapte ingen konflikter som i Danmark; hvem som skulle bli Norges neste konge var helt klart fordi tronefølgen i Norge siden 1260 hadde gått etter arv, ektefødsel og primogenitur. Det måtte bli Olav, Håkons eneste sønn. Det ble derfor innført et formynderstyre med Margrete og riksrådet som styrte på vegne av Olav fram til han ble myndig. Olav ble myndig og Margretes stilling gikk dermed tilbake til kongemor og enkedronning med all den gunst som det førte med seg. Dette hadde nok forblitt hennes stilling om ikke Olav hadde dødd plutselig i 1388, bare 17 år gammel.

Det er fordi Margrete ble regjerende monark i Danmark, Norge og Sverige fra 1388 at jeg starter analysen i 1388. Margrete får et klart mandat i 1387 til å føre Danmark videre som midlertidig statsoverhode. I 1388 får hun et tilsvarende mandat i Norge, men her på livstid. Det blir også bestemt at kongearven heretter skal gå i hennes linje. Litt senere får hun også noe tilsvarende i Sverige, men her er ikke dokumenten bevart.¹³ Det er derfor naturlig å sette et skille ved årstallet 1388 for oppgaven.

---

¹¹ Anders Bøgh. *Sejeren I Kvindens Hånd: kampen om Magten I Norden ca. 1365-89*. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2003 s. 124-132.

¹² Eldbjørg Haug. *”Margrete den siste Dronning i Sverreætten: Nordens fullmektige frue og rette husbonde”*. Oslo: Cappelen 2000 s. 97-99.

¹³ Haug, 2000 s. 154 og 157.

1440 er valgt fordi Erik av Pommern ble avsatt som norsk konge dette året. Det skaper en naturlig avgrensning for denne oppgaven. Christoffer av Bayern tilhører Margrete-dynastiet, Kalmar-unionen og det norske arvekongedømme. Under hans korte regime er det åpenbart at det norske riksrådet har alt å si i Norge. Det vil derfor ikke være hensiktsmessig å ta med de åtte årene han sitter ved tronen. Det kunne vært hensiktsmessig å ta for seg utviklingen utover dette og strakt perioden til for eksempel 1537, men det blir for omfattende for en hovedoppgave.

Det vil være steder der det vil være hensiktsmessig å gå lenger tilbake i tid en til 1388, dette er spesielt i kapittel 3 og i kapittel 4 der jeg vil trekke lenger tilbake i tid.

Gangen i oppgaven

Som nevnt ovenfor vil jeg se nærmere på reforhandlingen av Perth-trakten. Den ble forhandlet frem av norske og skotske representanter i Bergen sommeren 1426. Selve traktaten og de umiddelbare omstendighetene rundt den vil bli behandlet utdypende i kapittel 2: Fornyelsen av Perth-traktaten i 1426. Jeg har valgt å kalle dette dokumentet "Bergens-fornyelsen" 1426 for å skille det fra selve Perth-traktaten og Inverness-fornyelsen 1312.

Kapittel 3: Traktatutstederne. Det vil her bli sett nærmere på de personene som var med på å utferdige traktaten fra norsk side. De var alle medlemmer av riksrådet og spilte en interessant rolle i samtiden.

Kapittel 4: De norske styringsapparatene. Dette kapitlet vil omhandle tre viktige elementer i dronning Margrete og kong Erik sitt styre i Norge. Det gjelder for det første den kongelige kapellgeistligheten. Jeg vil her vise hvordan den denne organisasjonen fungerte som byråkrati for kongemakten også i Kalmar-unionens tid. Den var et viktig grunnlag for rekrutteringen av norske biskoper. Av dette følger at jeg også vil litt nærmere på biskopenes rolle i det norske styret. Til slutt vil jeg se litt nærmere på kanslerstillingens utvikling i perioden.

Kapittel 5: Norsk suverenitet satt i en historisk sammenheng. Her vil jeg spesielt legge vekt på tre forskjellige begivenheter der norsk suverenitet har vært avgjørende for gangen i dronning Margrete og kong Eriks regjeringstid. Møtet i Kalmar er i den sammenheng viktig. Det første store nordiske riksrådsmøtet i 1398 vil være svært interessant å se på. Det var her blant annet privilegiene til Hansaen ble stadfestet av det norske riksrådet. Til slutt vil jeg se litt på de begivenhetene som ført til kong Erik sin avsettelse som norsk regent før jeg konkluderer.

Metode og Kilder

I denne oppgaven vil reforhandlingen av Perth-traktaten ha en sentral plass i kildegranskingen. Jeg vil omhandle selve kilden i neste kapittel. Oppgaven sentrerer rundt ”Bergens-fornyelsen” 1426 ikonsentriske sirkler, og jeg har valgt ikke å følge en strikt kronologisk fremstilling, men heller drøfte de spørsmålene som følger av min overordnede problemstilling og som utforskningen av dette sentrale dokumentet reiser. Kilden vil derfor bli nøye gjennomgått og ut i fra dette vil vi kunne trekke ut viktige momenter som kan bidra til å kunne kaste lys over problemstillingen.

Utover dette har jeg brukt dokumenter som er trykket i kildeutgivelsen *Diplomatarium Norvegicum* (DN). Fornyelsen av Perth-traktaten er også trykket der i diplomatariet. DN er til en viss grad upålitelig fordi dokumentene ikke alltid blir gjengitt korrekt i henhold til original dokumentet. Det har derfor vært nødvendig også å se nærmere på fotografiet av Bergens-fornyelsen som foreligger på Universitetsbiblioteket i Bergen. Av det har jeg sett at notater i margin har falt bort. Man skal også være oppmerksom på at jeg i min behandling av dokumenter i DN har stort sett brukt den elektroniske utgaven som er å finne ute på nettet.¹⁴ Dette har lettet arbeidet betraktelig, men representerer samtidig en feilkilde fordi dokumentene ikke er scannet, men tastet inn.

En annen viktig kildesamling som er sentral i denne oppgaven er Norges Gamle Love (NGL). Denne samlingen har trykket de fleste dokumenter som går på forholdet til utenlandske makter. Privilegiebrevet til den tyske Hansaen er blant annet trykket der. Dette dokumentet vil jeg kort behandle i kapittel fem.

Regesta Norvegica er også viktig for å få oversikt over det totale kilde omfanget som omhandler Norge. Denne serien har nå kommet i åtte bind og streker seg fra 800-tallet frem til 1404. Jeg har stort sett bare brukt det siste bindet av dette verket.

Det har også i noen få tilfeller vært nødvendig og konferere med andre kildesamlinger fra blant annet Sverige og Danmark. Jeg vil henwise nærmere når jeg bruker disse.

---

¹⁴ www.dokpro.uio.no

2. Fornyelsen av Perth-traktaten i 1426 (Bergensfornyelsen)

Innledning

Som nevnt innledningsvis vil jeg ta utgangspunkt i reforhandlingen av Perth-traktaten i 1426 og se nærmere på den. Dette fordi traktaten kan gi oss svar på et viktig element omkring Norges suverenitet, om det ble ført en selvstendig utenrikspolitikk og om man fra norsk side hadde traktatkompetanse. Det vil derfor være viktig å se nærmere på selve skriftstykket eller dokumentet som ble resultatet av møtet i Bergen i 1426 og gi en nærmere forklaring på hvorfor møtet fant sted.

Jeg vil i dette kapitlet blant annet gjøre rede for bakgrunnen for traktaten. Her vil jeg bare kort beskrive hendelsesforløpet til den originale traktaten i 1266. Videre vil jeg se på det de politiske rammebetingelsene som de to kongene, Erik av Pommern og Jakob I av Skottland hadde i 1426. For å kartlegge dette, er det nødvendig å se litt nærmere på de innenrikspolitiske forholdene i de enkelte land. Så vil jeg gå inn i selve traktaten, analysere den diplomatarisk og kommentere den i detalj. Til slutt vil jeg si litt om fullmakten riksrådet har i traktaten.

Bakgrunn

Perth-traktaten ble inngått mellom kong Alexander III av Skottland og kong Magnus IV av Norge med tilnavnet Lagabøter den 2. juni, 1266¹⁵. Denne traktatens opphav er krigen mellom kong Håkon Håkonsson og kong Alexander i 1263. Stridens kjerne var øygruppen Suderøyene og øya Man. Man ligger i Irskesjøen mellom England og Irland. Suderøyene er en øygruppe på vestkysten av Skottland, og er i dag kalt Hebridene. Føydalfyrsten som ble oppnevnt til å styre her under den skotske kongen ble kalt "Lord of the Isle".¹⁶ Disse øyene hadde blitt erobret og kolonisert i vikingtiden fra ca. år 800 og utover.¹⁷ Øyene var på 1200-tallet underlagt den norske kongens rike som en del av "Norgesveldet", men lå fjernt fra selve Norge. Det var derfor vanskelig og opprettholde en sterk norsk kontroll over øyene. Og med

---

¹⁵ Utgitt med parallell oversettelse til norsk i Sverre Bagge, Synnøve Holstad, Knut Helle. *Norske Middelalder dokumenter*. 1 ed. Bergen-Oslo-Tromsø: Universitetsforlaget 1973 s. 110.

¹⁶ Ranald Nicholson. "Scotland: The Later Middle Ages." In *History of Scotland*, Edited by Gordon Donaldson. Edinburgh, 1974, s. 315.

¹⁷ Geir Atle Ersland og Terje H. Holm. "Krigsmakt og Kongemakt 900-1814." Redigert av Olav Riste, Rolf Tammnes, Finn Molvig og Gullow Gjeth. 5. vols. Vol. 1. *Norsk Forsvarshistorie*. Bergen: Eide 2000 s. 24.

et nærliggende ekspanderende Skottland var disse områdene en kjerne til stridigheter i mange år. Dette endte til slutt med krig mellom Skottland og Norge. En leidangsflåte ble sendt fra Norge til Skottland. Siden de to partene hadde en forskjellig måte å føre krig på, ebbet den mer ut i stillingskrig. Nordmennes med sin leidangsflåte var lite egnet for stridigheter mot kavaleri og den skotske kongen nektet å bevege seg ut på havet. Det kom derfor ikke til større slag. Nordmennene foretok i stedet strandhugg her og der langs den skotske vestkysten. Det var en trefning som kunne minne om et slag, slaget ved Largs i 1263 hvor nordmennene tapte. Leidangsflåten som besto av bønder ble etter hvert demoralisert og utover vinteren 1263-64 ebbet stridighetene ut. Den norske leidangsflåten reiste hjem uten sin konge. Håkon IV døde på Orknøyene 1264.¹⁸

Sønnen til Håkon, Magnus Lagabøter, tok over tronen etter faren og gikk inn i forhandlinger med Alexander av Skottland. Det er resultatet av disse forhandlingene som er blitt nedskrevet i Perth-traktaten. Resultatet ble at Norge avsto Suderøyene og Man mot en anerkjennelse av Orknøyene og Hjalteland (Shetland) som Norsk land fra skotsk side. I tillegg skulle Skottland betale en årlig godtgjørelse på 100 mark, samt en engangssum på 4000 mark som skulle betales over fire omganger. Den årlige avgiften kan betraktes som en lensavgift som den skotske kongen måtte betale til Norge.¹⁹ Traktaten ble senere reforhandlet i 1312, 1426 og i 1460 ble det innledet forhandlinger som endte med pantsettelse av Orknøyene og Shetland i 1468 og 1469 som medgift for den unge prinsessen Margrete.²⁰ Som nevnt i innledningskapitlet er det forhandlingen i 1426 som vil bli hovedfokuset i denne oppgaven.

---

¹⁸ Ersland, 2000, s. 71-76.

¹⁹ Knut Helle. *Under Kirke og Kongemakt: 1130-1350*. Redigert av Knut Helle. Vol 3 *Aschougs Norgeshistorie* Oslo: Aschehoug, 1995 s. 199.

²⁰ Narve Bjørge. "Makt og Avmakt: 800-1536." I *Selvstendighet og Union: Fra Middelalderen til 1905*. Redigert av Narve Bjørge, Øystein Rian og Alf Kaartrvedt. Oslo: universitetsforlaget 1995 s. 118.

Forutsetninger

Før vi ser på selve kilden er det sentralt å se på de forutsetningene som lå til grunn for møtet i Bergen. Et av punktene som det kan være interessant å se på er hvem det er som tar initiativ til en reforhandling. Er det i skotsk eller norsk interesse at forholdene blir stadfestet på ny? For å kunne svare på dette er det viktig at vi får en gjennomgang av de politiske prosessene som lå i bakgrunnen for de to forhandlende parter. Jeg vil her først gå inn på situasjonen for Erik av Pommern i den aktuelle perioden. Videre vil jeg ta for meg de politiske forholdene i Skottland under Jakob I. Dette er gjort fordi det i norsk historieskriving om emnet har vært en tendens til å glemme de politiske forholdene i Skottland. Til slutt vil jeg se nærmere de umiddelbare forholdene mellom kong Jakob I og hans vassal, Alexander of the Isle. Hvordan kan forholdet de imellom ha hatt innvirkning på forhandlingene i Bergen?

Kong Eriks regjeringstid er preget av krig i Sønderjylland. Bakgrunnen for disse krigene er danske krav på hertugdømmet Sønderjylland eller Slesvig som greven av Holstein hadde fått hånd over. Sønderjylland var gammelt dansk område. Hertugene var vasaller under den danske kongen, men hertugdømmet var etablert som et arvelig len i en sidegren av kongslekten i det 13. århundre. Sønderjylland var det eneste danske fanelen, mens Orknøyene var det eneste norske. Under riksoppløsningen på begynnelsen av 1300-tallet fikk grevskapet Holstein stor makt i Danmark, samtidig som greven behersket Sønderjylland. Valdemar Atterdag hadde som hadde mål å samle det gamle Danmark under en krone, men rakk aldri å ta skikkelig tak i spørsmålet om Sønderjylland. Han døde uten at spørsmålet var avklart.

Hans datter dronning Margrete forsøkte også å bringe Sønderjylland tilbake til danske kronen. Hun var nær ved å nå sine mål da hun døde i 1412. Fostersønnen Erik fulgte opp hennes politikk. Jeg lar detaljene ligge her, men nøyer oss med å stadfeste at krig ble resultatet. Krigens brøt ut i 1417 og vedvarte av og på frem til 1423. Kong Erik dro etter dette på en lenger utenlandsreise til Italia der han besøkte Rom og Venezia samt dro på pilegrimsferd til den hellige grav i Jerusalem.²¹ Ved hans tilbakekomst fra Det hellige land i 1425 tok han opp igjen sin aggressive politikk ovenfor Holstein. Han sammenkalte til et nordisk riksrådsmøte i 1425 i København der han gikk inn for nye konfrontasjoner med Holstein over spørsmålet om Slesvig. Resultatet var at høsten 1426 angrep kong Erik Holstein. Hansabyene Lübeck, Wismar, Rostock, Stralsund, Hamburg og Lüneburg sluttet

---

²¹ Absalon Taranger. "Norges historie fremstillet for det norske folk". Redigert av Alexander Bugge, et al. Kristiania 1915 s. 250-253.

forbund med hertug Henrik av Holstein mot kong Erik og 17. oktober 1426.²² Med dette som bakteppe er det lett og forstå at kong Erik ikke akkurat hadde forholdet til Skottland høyest på dagsorden.

Narve Bjørgo har i "Norsk utenrikspolitikk historie" satt forhandlingene i Bergen i sammenheng med Erik sitt behov for penger til krigføring i Sønderjylland. Han peker på at dronning Filippa med sin innsikt og kontakter ved det engelske hoffet kunne være med å påvirke resultatet i kong Erik favør. Videre skriver Bjørgo at situasjonen var dermed riktig til å ta et endelig oppgjør med den skotske kongen, samt bringe "the Annuals" de årlige avgiftene fra Sudrøyene og Man, på banen ved å presse Skottland til å etterbetale utestående gjeld. Han sier videre at det var kong Erik som tok initiativ til forhandlingene i Bergen. Videre beskriver han den skotske kongen Jakob I som en konge som hadde en svak stilling i sitt eget land. Tiden for et oppgjør var dermed riktig.²³

Vi skal i den forbindelse se litt nærmere på den skotske kongens situasjon i sitt hjemland for å se om Narve Bjørgo sin forståelse av forhandlingene i Bergen holder stikk.

Jakob I av Skottland er en person som fremstår med mange sider til sin person. Han ble født 1394 og var sønn av kong Robert III. Det spesielle med Jakobs regjeringstid var at han som tolvåring, i 1406, blir tatt til fange av engelskmennene mens han var på vei til Frankrike. Dette fangenskapet skulle vedvare fram til 1423 da han som 29 åring blir satt fri.²⁴ Samme året som han blir tatt til fange dør faren, og Jakob I blir utnevnt til konge av Skottland, men siden han er mindreårig og i fangenskap blir det oppnevnt en regjerende verge for kongen. Robert hertug av Albany blir valgt som regent og titulerer seg som "Governor of Scotland; Dei Gracia".²⁵ Han var forøvrig kong Jakobs onkel og fungerer som regent frem til sin død i 1420. Da tok hans sønn Murdoch over som hertug og regent.²⁶

Jakob I sitt fangenskap kan være en misvisende betegnelse. Han satt ikke i et klassisk middelalderfangehull. Man kan heller forestille seg ham som en tvungen gjest eller gissel. Han fikk mulighet til å ha sitt eget underhold og kunne bevege seg relativt fritt ved det engelske hoff. Kong Henrik IV av England var opptatt av å gi den skotske kongen en god utdannelse og Jakob ble den til da høyst utdannede skotske kongen. Dette skulle blant annet vise seg i en sterk interesse for litteratur og musikk, noe som han skal ha utøvd på et høyt nivå. Diktet "Kingis Quair" som er skrevet av Jakob er ikke bare en vitne om det, men er også

---

²² Taranger, 1915 s. 255.

²³ Bjørgo, 1995 s. 115.

²⁴ Gordon Donaldson. *Scottish Kings*: London 1967, s. 68 og Nicholson, 1974 s. 258-259.

²⁵ Nicholson, 1974, s. 229.

²⁶ Nicholson, 1974, s. 257.

med på å gi et meget godt bilde av Jakob sin personlighet for ettertiden. Dette diktet handler blant annet om hans fangenskap i England og sin forelskelse i sin fremtidige dronning Joan Beaufort. Dette og sin senere interesse for det nye universitet ved St. Andrews viser at han ikke ble forsømt av sin vert når det gjaldt utdanning.²⁷

Han ble ikke bare utdannet av den engelske kongen. Han ble også brukt som politisk våpen i Frankrike der skotske tropper ble brukt på den franske siden i 100-års krigene. Den nye engelske kongen Henrik V hadde flere felttog i Frankrike. I slaget ved Agincourt 25. oktober 1415 utradert den engelske hæren bestående av langbuemenn den langt større og sterkere franske styrken bestående av kavaleri. Fem år etter dette ble Jakob I brukt av Henrik V til å så tvil om legitimiteten rundt de skotske troppers tilstedeværelse i Frankrike. Jakob I ble her brukt i det engelske felttoget, og da den franske byen Melun overga seg 17. november 1420 ble de skotske medlemmene av garnisonen hengt som forrædere mot Jakob I. Han blir også gjort til engelsk ridder i 1421.²⁸

Engelskmennene hadde rundt 1422-23 store militære forpliktelser og utgiftene var derfor høye, med krigføring i Frankrike og samt opprettholdelse av en stor garnison på den skotske grensen. Løsningen på dette mente mange var å frigi den skotske kongen mot innrømmelser. En av kravene var en tilbaketrekning av de skotske styrkene som allerede var i Frankrike og en garanti for at nye ikke ville bli sendt. Skottland var nå rede til å inngå forhandlinger. Et utkast til avtale ble gjort 10. september 1423 og en endelig avtale ble fullført den 4. desember samme år. Avtalen gikk som følger: James måtte betale en total sum på 60 000 mark, (40 000 £). Dette var betaling for underholdet som James hadde hatt i England under sitt fangenskap, 10 000 av disse ble ettergitt som en medgift for James sin engelske dronning Joan Beaufort. Som en sikkerhet for resten av beløpet skulle 21 skotske adelsmenn bli sendt til England som gisler. Hver av dem var verdsatt til en viss sum som sikkerhet som varierte etter hvor høy rang de hadde. For eksempel var Sir James Douglas of Dalkeith, Duncan Campbell og Lord of Argyll verd 1500 mark hver, mens Sir Alexander Seton of Gordon kun var verdt 400 mark. Disse skulle bo i England på egen bekostning til James hadde utfylt sine forpliktelser. Hvis et gissel døde i fangenskap skulle han bli erstattet innen tre måneder. Det var også et spørsmål om en våpenhvile mellom Skottland og England og her spilte Jakob en rolle i forhandlingene. Han klarte å få til en våpenhvile som skulle vare i 7 år,

---

²⁷ Donaldson, 1967, s. 78 og Nicholson, 1974, s. 279-280.

²⁸ Nicholson, 1974, s. 248-251.

men dette gjaldt ikke skottene som allerede var i Frankrike. Disse ble kun omfattet av i våpenhvileavtalen hvis de returnerte til Skottland.²⁹

Fire måneder etter at avtalen om løslatelse var forhandlet frem ankom Jakob skotsk jord for første gang på 18 år. Allerede i mars fikk han arrestert Walter Stewart, eldste sønn av hertug Murdoch av Albany og barnebarnet til hertug Roberty av Albany som hadde vært regent i hans fravær. To andre ble også arrestert, Malcom Fleming av Cumbernauld, som var svigersønnen til hertugen og Thomas Boyd av Kilmarnock.³⁰ Dette var en klar beskjed til Albany- og Stewartslekten om de ikke lenger sto over loven.³¹

Han innkalte straks parlamentet som møtte i Perth. Der la han grunnlaget for å strømlinjeforme lovverket til å gjelde for hele riket. Private kriger og feider som var vanlig i Skottland på den tiden ble forbudt. Han fikk også skrevet ut en ekstraordinær skatt som skulle bidra til å betale løsepengene til England. Det skotske borgerskapet kom her på banen og betalte ca 10 000 mark eller ca. 20 000 engelske nobler. Jakob måtte her komme med innrømmelser til borgerskapet. Fremtidig skotsk eksport skulle bare utføres av skotske handelsmenn.

Forsøkene på å få inn større skatteinntekter ser ut til bare til en viss grad vellykket. Det totale overskuddet fra krongodset var på ca. 1000 £. Dette var i Jakob sine øyne for lite. De største adelsfamiliene i Skottland hadde like store inntekter og noen hadde til og med mer enn kongen. Jakob prøvde derfor å øke sitt eget husholds inntekter. Det var to måter han kunne gjøre dette på: Øke inntektene på kronens økonomiske besittelser. Eller som et alternativ øke volumet på krongodset. Han gjorde utstrakt bruk av det siste alternativet, noe som måtte gå ut over adelen. Ved slutten av sin regjeringstid hadde hans hushold økt til 3000 £ overskudd årlig.³²

Det er viktig å forstå det økonomiske aspektet ved Jakob I sin innenrikspolitik, ikke bare er det med på å forklare hans harde politikk mot sine adelsmenn, men den kan også bidra til å kaste lys over hvilke mål han hadde med forhandlingene i Bergen. Siden han var bestemt på å øke inntektene til kronen er det noe usikkert at han i det hele tatt ville gå med på å etterbetale de utestående "Annuals". De skotske utsendingene har nok ikke kunne unngå at "Annuals" ikke ville bli tatt opp av nordmennene og kong Erik. De har nok derfor formelt måtte akseptere den gjelden som har samlet seg opp, men Jakob I har nok vært mer opptatt av

---

²⁹ Nicholson, 1974, s. 258-260.

³⁰ Krøniker av Walter Bower, Abot of Inchcolm. Dette ser ut til å være en av hovedkildene i denne tiden. Det blir til stadighet referert til dette verket som en kilde over de hendelser som har forekommet.

³¹ Nicholson, 1974, s. 281-282.

³² Nicholson, 1974, s.285.

å få fornyet sin overherredømme over Suderøyene og Man. Inntektene fra disse øyene har nok oversteget den årlige avgiften til Norge, men den politikken som Jakob I førte for å bedre sin økonomi har nok også bidratt til at Jakob I senere frafalt sine forpliktelser ovenfor Norge.

Etter de første angrepene mot adelen tidlig i 1424 fortsatte Jakob sin harde politikk overfor den mektige adelsfamilien Albany. På slutten av året arresterte han Sir Robert Graham som senere skulle bli en av ringlederne i drapet på kongen 13 år senere. Tidlig i 1425 arresterte han også adelsmannen Duncon, jarl av Lennox som var svigerfar til hertug Murdoch. På den 9. dagen av det andre parlamentet som åpnet den 12. mars 1425 ble også hertugen selv arrestert, sammen med sin kone Isabella og deres sønn Alexander. I tillegg til disse ble en tilhenger av hertugen, Sir John Montgomery, og hertugens sekretær, Alan Otterburn, også arrestert. Den yngste sønnen, James Stewart, var fortsatt på frifot. Han reiste opprørsfanene, og den 3. mai brente han ned byen Dumbarton samt drepte kongens onkel. Jakob brukte dette som påskudd til å henrette hele Albany-slekten som satt i fangenskap.³³ James flyktet fra Skottland og levde resten av sitt liv i eksil i Irland. Albany- og Stewartslektens land ble konfiskert og lagt inn under kronen, noe som bidro til et økonomisk løft for krongodset. Hvordan kong Jakob klarte å gjennomføre dette er uklart, men det pekes på at han klarte å spille medlemmer av aristokratiet opp mot hverandre, og at hans sterke personlighet og den moralske støtte som han kunne trekke på fra folket, som lengtet etter en sterk kongemakt som kunne ta vare på deres interesser i kamp mot et undertrykkende aristokrati, er noen av grunnene til suksessen.³⁴

Et annet element som er verdt å peke på er den unike stillingen som kong Jakob hadde da han kom hjem fra fangenskap. England sto på vennskapelig fot med den skotske kongen samtidig som mange av medlemmene i aristokratiet var ute av landet. Mange var blitt sendt som gisler til England mens andre var på dette tidspunktet var i Frankrike og kjempet for den franske monarken. Dette ga kong Jakob god mulighet til å utøve sin politikk i Skottland. Forholdet til England holdt seg godt i en lang periode. I 1430 da den opprinnelige syv års våpenhvileavtalen som var stadfestet i løslatelsesavtalen til kong Jakob fra 1423 gikk ut, ble den reforhandlet for nye 5 år til tross for at kong Jakob ikke overholdt tilbakebetalingen av løsepengene til England. Faktisk ble disse løsepengene aldri i sin helhet utbetalt til engelskmennene og de skotske gislene ble sittende lenge i fangenskap. Noen døde mens andre ble sittende i flere tiår. Det var nok i kongens interesse at gislene forble i England. Engelskmennene kunne ikke gjøre stort med de manglende betalingene siden det å gå til krig

---

³³ Nicholson, 1974, s. 287.

³⁴ Nicholson, 1974, s. 288.

ville koste mer enn gevinsten ville gi. De foretrakk derfor å appellere til kong Jakob med moralske argumenter, noe som ikke hadde særlig suksess.

Slik var i korte trekk de skotske historiske forutsetningene for fornyelsen av Perth-traktaten i Bergen 1426. La meg nå se nærmere på det videre historiske forløp i Skottland etter at Jakob I hadde sikret overherredømmet over Sudrøyene og Man og normalisert forholdet til Norge.

Samtidig som Jakob klarte å beholde det vennskapelige forholdet til England, klarte han også å tilnærme seg den franske kongeslekten. I 1428 ble det inngått en avtale mellom Karl VII og Jakob I om fornyelse av den gamle alliansen de to land hadde tradisjonelt hatt. Blant annet ble det avtalt ekteskap mellom Jakobs datter Margaret og Karls sønn Louis.³⁵ I avtalen var det også snakk om å sende skotske tropper til Frankrike. Kongefamilien sto på dette tidspunkt politisk svakt i Frankrike. Det var blant annet snakk om at Karl skulle flykte i eksil i Skottland. Med bakgrunn i den svake franske stillingen klarte Jakob å utsette dette helt til 1436 da Margarete ble sent fra Skottland til Frankrike. I mellomtiden hadde Karl blitt kronet til fransk konge, Jeanne d`Arc hadde brakt seier til de franske styrkene ved Orleáns og en allianse mellom England og Burgund ble brutt. Det var på dette tidspunktet at Jakob I valgte å fullbyrde avtalen fra 1428. Rett før jul i 1435 gikk også tiden ut for den andre våpenhvileavtalen mellom England og Skottland. 1436 er året for det eneste utenlandske eventyret som kong Jakob bega seg ut på. Jakobs datter Margaret ble sendt til Frankrike for å fyllbyrde avtalen fra 1428. I begynnelsen av august, i trå med den franskskotske avtalen ble så beleiringen av fortet Roxburgh innledet. Dette var ingen stor suksess og Jakob ble tvunget til å trekke seg tilbake.³⁶

Kong Jakob utnyttet de mulighetene som oppsto der han fikk fjernet trusler mot sitt styre. Under hele våpenhvilen med England hadde han handelsmenn i London som arbeidet for ham personlig. Han hadde hyret to engelske handelsmenn og to italienere, henholdsvis fra Firenze og Genova.³⁷

Kong Jakob var også en sentral lovgiver. Ingen før eller siden har fremmet flere lover enn han i Skottland. Han prøvde å gripe inn i mange aspekter i det skotske samfunnslivet. Det ble blant annet forbudt å innta alkohol etter klokken ni om kvelden. Utøvelse av fotball ble forbudt under påskudd av det ikke hadde noen med krigføring å gjøre. Bueskyting derimot var

---

³⁵ Donaldson, 1967, s. 78-79.

³⁶ Nicholson, 1974, s. 290-292.

³⁷ Nicholson, 1974, s. 290.

helt greit og ble på det sterkeste motivert fra kongens side. Det var ikke alle lovforslagene som ble like godt mottatt, blant annet ble en skatteøkning stoppet av parlamentet i 1426.³⁸

I begynnelsen av 1437 ble kong Jakob I drept i Perth. De som sto bak var adelsmenn som til en viss grad hadde fått kjent kongens vrede på kroppen. Ringlederen Sir Robert Graham var som tidligere nevnt blitt arrestert ved kongens tilbakekomst til Skottland i 1424. Han hadde klart å rømme til "the Highlands" og oppholdt seg der en god stund. Grunnen til drapet har nok vært mange siden Jakob hadde skaffet seg en del fiender i den tiden han hadde regjert, men den fremste grunnen har nok vært et forsøk å få et alternativt dynasti på tronen. Robert Graham hadde derfor gått inn i et samarbeid med jarlen av Atholl, begge tilhørte en sidegren i kongefamilien og hadde dermed arverett til tronen. Dette slo feil og morderne ble stilt for retten og henrettet. Historikeren Gordon Donaldson har en meget levende beskrivelse av hvordan morderne ble behandlet:

"The murderers of the King had been seized without difficulty, and they were put to death with cruelties unparalleled in Scottish history. The only crown which Atholl gained was a crown of red-hot iron placed on his head as part of his torture, his grandson perished with him, and the male line of Euphemia Ross was extinguished".³⁹

Jakob I's seks år gamle sønn, Jakob II ble innsatt som nye konge av Skottland. Jakob I ettermæle har på mange måter blitt sett på som positivt, men dette har nok blitt sett på i lys av drapet på kongen. Hans regjeringstid satte i hvert fall en standard for innenrikspolitikken i Skottland for flere århundre fremover.⁴⁰

Hvis man ser på kong Jakob sitt styre så har han konsentrert seg om å konsolidere Skottland under sitt dynasti. Han forsøkte å stabilisere landet med lov, øke sitt eget krongodts og inntektene han kunne få for det. Hans utenrikspolitikk har vært konsentrert rundt forholdet mellom England og Frankrike. Han har ikke latt seg friste til å komme med innrømmelser til noen av parten, men tvert imot utnyttet Hundreårskrigen til egen fordel. Det er kun helt i slutten av sin regjeringstid at han ser ut til å ville gå aktivt inn i krigføringen ikke i Frankrike, men gjennom et forsøk på å gjenerobre en skotsk borg som hadde vært i engelsk besittelse i ca. et århundre.

---

³⁸ Nicholson, 1974, s. 304-314.

³⁹ Donaldson, 1967, s. 82.

⁴⁰ Donaldson, 1967, s. 79-82.

Det var altså en innenrikspolitiker Jakob I først og fremst var og det er nettopp i skotsk innenrikspolitikk vi kan finne svar på hvilken grunner kongen kunne ha for å reforhandle Perth-traktaten i Bergen i juli 1426.

I denne sammenheng spiller kongens forhold til "the Highlanders" en viktig rolle. I 1425 ble det ved sammenkallingen av parlamentet spesielt lagt vekt på hvor barbariske "the Highlanders" var og hvordan de med røveri og generell uorden skapte uro i resten av riket. Den skotske kongen hadde en svak stilling i de nordvestlige delene av Skottland, inkludert Suderøyene som var blitt avstått i den opprinnelige Perth-traktaten. Jakob I forsøkte derfor å skaffe seg en sterkere kontroll med disse delene av riket. En av måtene var blant annet å innføre én lov i hele landet. Blant annet Suderøyene ser tidligere ut til å ha operert med et eget lovverk eller skikker.⁴¹

Hvordan var så de politiske forholdene på Sudrøyene i kong Jakob I's første styringsår? I 1423 døde Donald of the Isles, sønnen Alexander ble titulert med jarl av Ross og "Lord of the Isles" (herre over Sudrøyene). Det ser ut til at han kan ha ført en politikk som ville svekke det skotske overherredømmet over øyene. Jakob I kan ha fryktet at Alexander ville ta kontakt med kong Erik om en mulig tilbakeføring av øyene inn under norsk overhøyhet.⁴² Dette kan ihvertfall være et sentralt motiv for fornyelsen i Bergen. Noe som kan være med på underbygge motivene hos Jakob I er at han i 1428 innkalte en rekke magnater fra de nordvestlige områdene til Inverness. Rundt 50 av disse ble arrestert, deriblant Alexander of the Isles. Han ble ført til Perth hvor han ble forsøkt overtalt til å akseptere kongens overhøyhet over the Isles i henhold til Bergens-fornyelsen. Det ser ut til at dette mislyktes og at Alexander derpå angrep og brente Inverness og beleiret slottet der. Dette skjedde i 23. juni 1429. Etter et kort felttog fra Jakob sin side overga Alexander seg den 27. august. Han ble fengslet, men urolighetene fortsatte og kongens hær under ledelse av Alexander Stewart, jarlen av Mar, tapte et slag mot resten av opprørerne sommeren 1431. Det er noe usikkerhet om Jakob samlet en ny hær mot opprørerne, men det ser ut til at han uansett har kommet til en enighet med Alexander of the Isle og at stridigheten mellom de to har opphørt etter dette.⁴³

Med dette i bakhodet kan vi derfor se litt nærmere forløpet til møtet i Bergen. Jeg vil drøfte Narve Bjørgos påstand om at det var kong Erik som tok initiativ til reforhandlingen i Bergen. Spørsmålet er om kong Erik hadde grunn til å stadfeste avtalen på nytt. Innkreving av "the Annuals" som Narve Bjørgo fremhever som grunnlag for forhandlingene kan neppe

---

⁴¹ Donaldson, 1967, s. 75.

⁴² Nicholson, 1974, s. 315. Det er her en henvisning til "Highland Papers I s. 38" Det har vært vanskelig å finne denne til utlån, jeg har derfor ikke hatt mulighet til å se nærmere på dette.

⁴³ Nicholson, 1974, s. 315-317.

være en tilstrekkelig forklaring for et eventuelt norsk fremstøt. Perth-traktaten var jo ikke avskaffet, og kong Erik kunne heller brukt andre diplomatiske kanaler, for eksempel Sinclair'ene, for å bringe påminnelser/klager om manglende betaling av de 100 mark som Skottland hadde forpliktet seg til å betale.

Narve Bjørgo nevner også at dronning Filippa sine kontakter ved det engelske hoffet kunne være med på å påvirke resultatet. Det er nok noe i det, men et kildegrunnlag mangler. Vi må også huske at dronning Filippa ikke hadde oppholdt seg permanent ved det engelske hoffet siden 1407, året etter at Jakob blir tatt til fange. Filippa var like gammel som Jakob da hun ble giftet bort til kong Erik. Det at dronningen bare var 12 år da hun forlot hoffet taler mot argumentet at hun skulle ha hatt sterke kontakter i det Engelske hoffet. Jakob hadde nok vel så god innsikt og kontakter med engelskmennene som Filippa hadde. Et annet moment er det faktum at det ikke var i engelskmennenes interesse å fremme Erik sin sak. Det ville nødvendigvis føre til at Jakob i mindre grad ville være i stand til å overholde sine økonomiske forpliktelser ovenfor engelskmennene etter løslatelsen i 1423.

Et annet forhold som taler mot et initiativ fra kong Eriks side er at de norske forhandlerne i Bergen opererer med full traktatkompetanse; kongen deltar ikke selv i forhandlingene som finner sted i hans arverike. Jeg kommer tilbake til spørsmålet om traktatkompetanse. Derimot var det trolig i en særlig *norsk* interesse å fornye Perth-traktaten i en slags knipetangsmanøvre overfor England. Norskekysten og Island var i de første årtiene av 1400-tallet plaget av engelske fiskere og kjøpmenn som tok seg til rette, av og til med ren piratvirksomhet. Traktatfornyelsen med Skottland kan til en viss grad være rettet mot England. Fra skotsk side søkte man å skape ro og orden i egne farvann, få ryggen fri i forhold til sin egen bakgård og dermed stå sterkere i forhold til England. Fra norsk side ville traktatfornyelsen være et diplomatisk fremstøt mot engelske fiskere og kjøpmenn.

Det er derfor mer naturlig at initiativet til møtet i Bergen ble tatt fra den skotske kongen som ville stadfeste traktaten. Dette for å hindre en tilnærming fra Alexander of the Isles til kong Erik. Ikke bare ville han dermed fjerne enhver tvil om statusen til Sudrøyene og Man, men han ville også kunne få ryggen fri for et senere oppgjør med Alexander og de andre magnatene i det skotske høylandet. Dette kommer fram hvis man ser nærmere på hva som skjedde mellom kongen og hans vasall i tiden mellom 1428 og 1431.

I ettertid kan det for norske historikere se ut til å være et ytterst dårlig resultat på forhandlingene med Skottland. Men man må her se for seg at Erik av Pommern allerede nå hadde en klar formening om at han skulle gjenoppta sin krigføring i Sønderjylland og at han derfor ikke hadde interesse av en konflikt med Skottland. Videre har det ikke i 1426 kommet

opp noen klagemål fra engelskmennene over manglende innbetalinger som kunne bidra til å så tvil om kong Jakob sin oppriktighet når han forpliktet seg til å betale "the Annuals". Det å få en ny stadfestelse av "the Annuals" kan sees på som et godt resultat.

Når man i tillegg ser på den realpolitiske situasjonen til Skottland i denne tiden så er den ganske gunstig. Skottland var ikke i krig med noen. De sto på relativt god fot med England som ikke ønsket krig. Det i seg selv kan ha vært med på skape en frykt for skotske angrep mot Orknøyene og Shetland. Det har derfor vært i kong Erik sin interesse å få til en "status quo" som kunne sikre hans vestre besittelser. Samtidig var dette også et mål for Jakob som nå sto fritt til å ta ett oppgjør med det urolige nordvestre hjørne av sitt kongerike.

Kilden og dens innhold

Vi skal i denne delen se på hovedkilden for oppgaven, Bergens-fornyelsen. Dette fordi det vil gi oss en god oversikt over hvordan dokumentet er oppsatt og hva det inneholder. Er dokumentet skrevet etter gjeldende brevformler? Hva kan det i så fall si oss om dokumentets rettsgyldighet? Dette vil dermed gi oss et godt grunnlag for en videre analyse av den norske suvereniteten.

Det finnes ikke originaldokumenter som er bevart fra traktatslutningene i 1266. I dag har vi bare traktaten fra 1426, som er i bind VIII av Diplomatium Norvegicum utgitt av C. R. Unger og H. J. Huitfeldt.⁴⁴ Det originale dokumentet ligger i Rigsarkivet i Danmark og er merkelig nok ikke avlevert til Norge.⁴⁵ Det er avskrifter av det originale dokumentet vedlagt traktaten fra 1426 som er grunnlaget for den oversatte og trykte versjonen som er brukt i Norske Middelalder Dokumenter.⁴⁶ Det finnes også en skotsk utgave der det eldste dokumentet som er bevart er fra forhandlingen i 1312, men heller ikke i Skottland er den originale traktaten fra 1266 bevart⁴⁷. Det var vanlig på den tiden, og er det fremdeles, at traktater mellom to stater ble utferdiget i to originale eksemplarer. Begge stater fikk dermed ett eksemplar som de oppbevarte i sine respektive arkiv. Det er derfor jeg her snakker om et skotsk dokument og et norsk. Dokumentet fra Bergen 1426 kaller jeg heretter "Bergens-fornyelsen" mens jeg betegner dokumentet fra 1312 som "Inverness-fornyelsen".

Utseendemessig er dokumentet fra 1426 oppsatt etter formler som er kjent igjennom en hjelpevitenskap til historie, diplomatikk. I den diplomatariske analysen har jeg dratt nytte

---

⁴⁴ DN VIII, nr. 276, s. 307-309.

⁴⁵ Det Danske Riksarkiv, Skottland og Orkenø nr. 12.

⁴⁶ Bagge, 1973 s. 110.

⁴⁷ H. M. General Register House, Edinburgh (Bagge, 1973 s. 110).

av Lars Hamres lærebok ”Innføring i diplomatikk”. Diplomati er studiet av diplomater og da helst de som er eldre enn 1600. Diplom er definert i Hamre sin bok som ”eit skriftleg vitnemål utferd etter faste reglar om ei viljesytring av rettsleg innhald”.⁴⁸ Bergens-fornyelsen faller klart innanfor denne definisjonen. Det er også verdt å merke seg at den ikkje er trykt i *Norges gamle Love*, verken den første overenskomsten i 1266 eller de senere fornyelsene, derimot er de som nevnt trykka i diplomatariet.

Skriftspråket begynte å gjere seg gjeldene i avtaler og traktater allerede på tusentallet. Det var først og fremst kirken som da benyttet skrift i utforming av avtaler og dokumenter av rettsleg karakter. Utover middelalderen ble dette behovet for å ha avtaler befestet med skrift også viktig for staten. Derfor ble det ganske tidlig etablert et behov for lærde menn i kongstjeneste. Kirkens menn ble dermed sentrale i middelalderstaten som embetsmenn. For diplomati mellom stater var skrift et sentralt virkemiddel. Dette muliggjorde dokumentasjon for ettertiden. De avtaler som ble inngått med fremmede makter ble arkivert, man kunne dermed hente dem fram igjen hvis en konflikt oppstod. Dermed så fikk man også en mulighet til å ha en ”videre” hukommelse enn tidlegare. Staten kunne ”huske” mer og lenger i tid og rom. Dermed var det også behov for arkiver som skulle fungere som statens hukommelse.

Skrift muliggjorde også kommunikasjon på en helt annan måte mellom fyrster, noe som kunne bidra til å senke konfliktnivået betraktelig. Etter hvert ble det utviklet en standard for hvordan disse dokumentene skulle vere satt opp. Det er denne standarden diplomati kan bidra med, til å vise om et diplom er riktig utformet og er rettsleg gyldig ved å analysere skriftstykkene ut fra denne standarden. Dermed kan man også sjå om et diplom er en forfalskning eller ikkje.

Bergens-fornyelsen begynner som de aller fleste dokumenter fra middelalderen, med en *invocatio*, eller hilsning til Gud: ”I den hellige og udelelige Treenighets, Faderens, Sønnens og Den Hellige Ånds navn. Amen”.⁴⁹ *Invocatio* forekommer ikkje i alle dokumenter fra middelalderen. Eldre dokumenter har denne påkallingen oftere enn nye dokumenter. I senmiddelalderen er denne formen mest vanlig på høytidlege dokumenter.⁵⁰ Man kan sjå at Bergens-fornyelsen fyller disse kriteriene.

Fordi dokumentet jeg tar for meg er en traktat, ikkje et brev, har det ingen direkte adressat, en såkalt *inscriptio*. I stedet følger etter *invocatio*, en minneformel eller *arenga* som

---

⁴⁸ Lars Hamre. ”Innføring i Diplomati.” Oslo, 2004 s. 2.

⁴⁹ *In nomine sancte et individue trinitatis patris et filij et spiritus sancti amen.* DN VIII nr. 276. Oversettelsen til norsk er ved Bjørg Tosterud.

⁵⁰ Hamre 2004 s. 41.

lyder som følger: ”*La det til evig minne om begivenheten gjøres vitterlig for alle og enhver*”.⁵¹ Jeg vil derfor dele denne setningen inn i to, der arengaen blir som følger: ”*La det til evig minne om begivenheten ...*”. Minneformelen har som utgangspunkt hvor viktig det er å skrive ned ting som skal huskes. Denne formelen er kort i forhold til mange av eksemplene som Hamre kommer med i sin bok.⁵² Resten av setningen blir da en kunngjøringsformel, en *publicatio*: ”... *gjøres vitterlig for all og enhver*”. Allmennheten både i Norge og Skottland skal altså gjennom skriftfestingen av traktatfornyelsen gjøres kjent med hva som er vedtatt mellom partene.

Deretter kommer *narratio*, fortellingen om hva som har funnet sted, når det skjedde og hvor. Dateringen kommer først: partene har møttes den 29. dag i måneden juli 1426 som var en stor festdag, St. Olavs dag. Det fortelles også at de møttes i Bergen. Vanligvis pleier datering og stedfesting å gjentas i *eskatokollen* i norsk brevskikk, men Bergens-fornyelsen har ingen utgangsprotokoll.⁵³

Det er kongene Erik og Jakob I som er i forhandlinger og opptrer som parter i traktaten. Videre fortelles det hvem som forhandlet. Ingen av kongene møtte nemlig personlig, men ved utsendinger. Det var i seg selv ikke uvanlig at konger brukte stedfortreder i andre land, under forhandlingene i 1312 sendte kong Håkon V ambassadører til Inverness. Kong Robert av Skottland ledet derimot personlig forhandlingene med de to utsendingene. Det som er spesielt er at i 1426 er kong Erik ikke selv til stede i Bergen. Dette har nok en sterk sammenheng med krigføringen som han skulle til å innlede i Holstein.

Alle utsendingene er nevnt med navn og tittel, noe som ikke bare var vanlig, men i denne høytidelige traktaten bidrar til å understreke at forhandlingene har vært ført på meget høyt nivå. Rangeringen av dem har vært etter stand, innen hver enkelt stand etter rang. Hvis de har samme tittel så var det vanlig at den med lengst ansiennitet var den som kom først i dokumentet. Ansienniteten ble avgjort etter hvem som først hadde oppnådd sin rang, det vil for biskopene si hvem som var innviet først, for ridderne hvem som først hadde fått ridderslaget. De geistlige representerte førstestanden og rangerte før det verdslige aristokratiet. Aslak Bolt er nevnt først fordi han hadde lengst ansiennitet av de tilstedeværende biskopene. Hvis det var flere til stede enn de som innseglet dokumentet, det være seg vitner eller andre som er med på utferdigelsen, blir disse ofte bare nevnt som tilstedeværende uten navn og tittel.

---

⁵¹ *Ad perpetuam rei memoriam. Vniuersis et singulis jnnotescat. DN VIII nr. 276.*

⁵² Hamre, 2004 s. 41.

⁵³ Se Hamre 2004: 25: ”Protokollen vil... variera frå det eine kanselli til det andre, og innan det same kanselliet vert det gjerne brigde både ved regjeringsskifte og ved ombyte av overordna kanselliperonale”.

De første som er nevnt med navn er kong Erik, konge over Norge, Sverige og Danmark og kong Jakob av Skottland, selv om de ikke var til stede under forhandlingene i Bergen og utferdigelsen av dokumentet. De anses imidlertid for å være til stede gjennom sine representanter med fullmakter fra dem. Det har vært til stede fire norske biskoper, Aslak Bolt fra Bergen, Jens av Oslo, Arnbjørn fra Hamar og Thomas de Tolach biskop på Orknøyene. Det var også verdslige stormenn til stede: Endrid Erlendsson som har mottatt ridderslaget og har herretittel, og væpnerne Svale Jonson, Harnikt Henriksson, Olav Håkonsson, Guttorm Benediktsson og Narve Jakobsson. Alle er kongens og Norges rikes rådgivere, altså riksråder. De har svært vidtgående fullmakter fra kongen; de kan ”utføre og avgjøre alt angående det som er skrevet nedenunder, som nevnte herre konge ville kunne gjøre om han var personlig til stede, idet de har den fulle og tilstrekkelige myndighet fra den ene part.” De forhandler med andre ord med full kongelig myndighet på Norges vegne. Dette svarer til de moderne ambassadørers akkreditiver som ”ambassador extraordinary and plenipotentiary”.

Det er også tre skotske utsendinger som er nevnt i dette avsnittet. Willelm av Crichton, baron, og Willelm av Foulis. Den siste nevnes som kong Jakob sin skattemester og prost i kapittelkirken i Bothuil. Og til sist nevnes kong Jakob sin væpner Thomas de Cranfton. Det er disse som traktaten nevner med fulle navn med fullmakt til å forhandle på vegne av de kongene som de representerer. Det går også fram av traktaten at det var flere til stede, men at de ikke besegler dokumentet og derfor er unevnt.

Den neste delen av narratio er viet til det som har skjedd tidligere. Narratio i et dokument kan ha to former, *vidisse* og *petitio*⁵⁴. Petitioformen skal jeg ikke komme nærmere inn på her, for oss er vidisseformen den som er sentral for Bergens-fornyelsen. Betegnelsen vidisseform referer seg til brevtypen *vidisse* som er bekreftede kopier av originaldokumenter. Når narratio har vidisseform betyr det at det eksplisitt blir referert til tidligere brev eller dokument som de som skriver brevet har kjennskap til fra før. Det er denne brevtypen som er gjeldende i Bergens-fornyelsen; vidisseformen henspiller på både forhandlingene i 1266 mellom kong Magnus IV og kong Alexander III, samt reforhandlingene i 1312 mellom kong Håkon V og kong Robert I. Det går tydelig fram at de foregående dokumentene her har ligget til grunn for de videre forhandlingene i Bergen i 1426. I originaldokumentet er åren 1312 og 1266 tydelig markert i margin der dette er omtalt, men er ikke kommet med i den trykte utgaven som vi finner i DN.⁵⁵ Det kan nevnes i den sammenheng at 1312 er nevnt før 1266. Det kan indikere at man har sett Inverness-fornyelsen som det dokumentet som har

---

⁵⁴ Hamre, 2004 s. 49-51

⁵⁵ Se vedlegg.

rettsgyldighet. Kanskje var det originale dokumentet fra 1266 også tapt da forhandlingene i Bergen tok til?

Utsendingene fra Norge i 1312 er også skrevet ned i vidisseformen av narratio. De som er nevnt er kong Håkons utsendinger til Inverness, Bernerus de Berkery (Bjarne Erlingsson av Bjarkøy, baron) og Ywar Olavsson (Ivar Olavsson, kannik ved kirken i Bergen og på Orknøyene). I Bergens-fornyelsen heter det i narratio:

*”Som punkt nummer to ble så andre dokumenter og traktater som var blitt satt oppi forbindelse med stadfestelsen og fornyelsen av ovennevnte overenskomst og endelige forliksavtale i det Herrens år 1312 på første søndag etter festdagen for apostlene Simon og Judas i byen Inverness mellom de høye fyrster av berømmelig minne, herrene Håkon V ved sine verdige utsendinger, nemlig adelsmannen herr Bjarne (Erlingsson) til Bjarkøy, baron, og den edle herr Ivar Olavsson, kannik ved kirkene i Bergen og på Orknøyene og Robert I etc., Norges og Skottlands konger”.*⁵⁶

Bjarne Erlingsson og Ivar Olavsson kommer ikke til å bli behandlet mer i denne oppgaven, men jeg tar dem med her for å vise hvordan man brukte de mer enn 100 år gamle forhandlingene i 1426.

Neste del er hoveddelen i dokumentet eller *dispositio*. Dette er selveste traktatfornyelsens disposisjon. Innholdet er her nytt og man har ikke kopiert 1266 traktatens ordlyd, men gjort greie for innholdet. Traktaten forteller at kongene Erik og Jakob har ratifisert og godtatt den traktaten som har vært forhandlet fram fra tidligere tider, dvs. Perth-traktaten 1266. Kong Jakob har ratifisert hele Inverness-avtalen med unntak av 4000 mark sterling. Denne summen ble betalt på slutten av tolvhundretallet. Det er disse innbetalingene som årstallene 1268, 1269 og 1270 henviser til i det originale dokumentet. Årstallene er her ført opp i margin på samme måte som henvisningen til 1312 og 1266 (se ovenfor). Denne delen er *dispositio* som tilhører Bergens-fornyelsen. Videre blir det så gjort greie for de elementer som Fornyelsen tar for seg vedrørende forholdet mellom Norge og Skottland. Her heter det at det for evig tid skal være fred mellom de to rikene. Dette er en formulering som grenser til en formel i internasjonale traktater, men i forholdet Norge – Skottland har den faktisk vært etterlevd hittil. Videre nevnes den årlige avgiften på 100 mark som skal betales inn fra Skottland til Norge via biskopen av Orknøyene i evig tid. Det siste punktet sier noe om

---

⁵⁶ ”Secundo consequenter alia munimenta et indenture illustrissimorum principum celebris memorie dominorum Haquini quinti per solempnes suos nuncios videlicet nobilem virum dominum Bernerum de Berkery baronem et discretum virum dominum Ywarum filium Oulaui ecclesiarum Bergensis et Orchardensis canonicum et Roberti primi etc. Norwegie et Scocie regum”. DN VIII nr. 276.

hvilke rettigheter handelsmenn og de som har ærend i hverandres land skal ha. Dette er dispositio for Perth-traktaten. Den må være med for å sette ramme rundt fornyelsen.

Deretter følger ordlyden i Perth-traktaten som allerede har vært omtalt og ikke drøftes nærmere her.

Den nest siste delen av dokumentet er *injunctio*, eller et pålegg. I dette tilfellet ser det ut til at det er fire personer som blir pålagt å vitne og vokte at innholdet av traktaten blir overholdt av traktatstifterne. Det går fram av traktaten at disse personene er Thomas, biskopen av Orknøyene og Svale Jonsson fra norsk side Willelm de Crichton og Willem de Foulis fra skotsk side. Hva det er de har sverget å og vokte er litt uklart. Det kan tolkes to veier: enten at det er det fysiske dokumentet som skal oppbevares hos disse personene. Dette har jeg litt vanskelig for å forstå siden dette er en traktat mellom to stater. Og det vil derfor være naturlig at slike dokumenter som tar for seg mellomstatelige anliggende er oppbevart av kansleren i riksarkivet. Jeg tror derfor at de er blitt satt til å vokte traktatens innhold og at disse personene har blitt tildelt en slags overvåkningsmyndighet overfor partene, Skottland og Norge. Det at biskopen av Orknøyene har blitt satt til denne oppgaven kan kanskje noen synes er merkelig, siden han også har i oppgave å sørge for mottagelse av den årlige betalingen av 100 mark fra Skottland. På den måten vil han bli innhabil. På den annen side var biskop Thomas også lensherre over Kirkevåg (Kirkwall) slott på Orknøyene⁵⁷ og hadde dermed en dobbelt funksjon både som biskop og kongens mann. Dessuten ville traktaten være enklere å overvåke fra Orknøyene enn fra Norge. At han var en kirkens mann som man måtte kunne stole på kan også nevnes, men dette finner jeg som en litt naiv forklaring; Det er svært mange eksempler i historien på at geistlige ikke hadde høyere moral enn lekfolk.

Den siste delen av Bergens-fornyelsen er *corroboratio*, stadfestingen av dokumentets rettskraftighet. I denne delen er da alle de som har satt sitt segl som vitnesbyrd på at de har vært til stede. Det er her verdt å nevne at de to kongene regnes som tilstedeværende gjennom sine fullmektiger, for Norges vedkommende riksrådet, og ved bruk av sine segl. Det står eksplisitt i traktaten at den skotske utgaven av dokumentet som ble brakt med tilbake til Skottland har blitt forseglet med kong Erik sitt segl. Jeg tror at det her er snakk om det store norske unionsseglet. Dette fordi det her er snakk om en traktat der Norge alene er forhandler. Seglet har dermed vært i kansleren Jens Jakobsson sin besittelse. Dette er interessant fordi det indikerer at seglet har vært oppbevart ved domkirken i Oslo. Det nevnes også at riksrådet og utsendingene fra Skottland har satt sitt segl på dokumentet for å gjøre det rettskraftig.

---

⁵⁷ DN, II, nr. 670, s. 498.

Fullmakten

”... kongens og Norges rikes råds menn, for å utføre og avgjøre alt angående det som er skrevet nedenunder, som nevnte herre konge ville kunne gjøre om han var personlig til stede, idet de har den fulle og tilstrekkelige myndighet fra den ene part”.⁵⁸

Sitatet er hentet fra Bergens-fornyelsen og er i dokumentet satt i forbindelse med de personene fra norsk side som var til stede i Bergen under forhandlingene og utstedte dokumentet i 1426. Sitatet viser en de facto fullmakt som den norske kongen har gitt det norske riksrådet. Riksrådet ser her ut til å ha alle rettigheter i orden da de skotske sendemennene ankommer Bergen. Hva sier så dette sitatet oss?

Fullmakten som er sitert innledningsvis viser oss at man har betraktet kong Erik som til stede i Bergen selv om hans fysiske skikkelse ikke er der. Kong Erik er til stede i form av sine representanter i Bergen. Dette er da i dette tilfellet riksrådet. De har ubegrenset fullmakt til å utforme et dokument som er rettskraftig bindende for Norge. Ikke bare skal de utforme dette, men de har også den nødvendige myndighet til å gjøre det rettskraftig gjennom forsegling. Man kan si at de både har en forhandlingsrett og en avgjørelsesrett. Det norske riksråd har her en full traktatkompetanse ved disse forhandlingene.

Et annet moment som er viktig å understreke er at unionen mellom Norge, Sverige og Danmark ikke er nevnt. Det er det norske riksråd som på vegne av den norske kongen, Erik og Norges rike skal forhandle med Skottland om et norskskotsk anliggende som går tilbake 160 år. Altså har kong Erik ikke gitt fullmakt til å forhandle på vegne av unionen, men på vegne av Norge. Her ser vi kong Erik opptre, ikke som en unionskonge, men som en utelukkende norsk konge. Hans andre forpliktelser er ikke tatt i betraktning. Det vil også si at han binder seg ikke som konge for verken Sverige eller Danmark, men bare som norsk konge. Selv om han binder seg som norsk konge har han alle sine normale titler foran sitt navn: ”av Guds nåde konge over Norge, Danmark og Sverige og slavernes og goternes riker og strålende hertug av Pommern”.⁵⁹ Legg merke til at Norge her kommer først i rekken over de tre nordiske kongerikene. Det har av tidligere historikere blitt gjort et poeng ut av at Norge har vært nevnt sist av de tre land i flere traktater. Dette hadde ingen betydning for hvilken stilling de forskjellige landene hadde i unionen. Rekkefølgen har rett og slett blitt byttet om etter behov,

---

⁵⁸ ...armigeros dictorum regis et regni Norwegie consiliarios ad omnia facienda et discernenda quo ad infrascripta que dictus dominus rex facere posset si personaliter presens interesset plenam et sufficientem potestatem habentes ex parte vna.

⁵⁹ Conuenientibus serenissimo principe domino Erico dei gracia Norwegie Dacie et Swecie regnorum Sclauorum Gothorumque rege et duce Pomeranie.

men det har vært en tendens til at Danmark har blitt satt først når det er snakk om unionelle traktater.

Dette dokumentet var ikke bindende for de to andre nordiske land, man har derfor satt Norge først i kongens devosjonsformel. At Norge står først i dokumentet kan også ha noe med bruken av segl.⁶⁰ Dette vil bli behandlet nedenfor. De andre titlene er med fordi dette rett og slett var kong Eriks titler. Vi kan ihvertfall stadfeste at det norske riksrådet hadde full traktatkompetanse i Bergen.

Oppsummering

Bergens-fornyelsen har en forhistorie som strekker seg tilbake 160 år. Traktaten bidro til en lang periode med fred mellom Norge og Skottland. Man kan også se traktaten som en grensesetting mellom de to rikene, og stadfesting av en ”statsgrense” i Petlandsfjorden som skiller Orknøyene fra fastlands-Skottland.⁶¹

Når traktaten blir reforhandlet i Bergen i 1426 så må det sees med begge parter øyne. Skottland som var et føydalt kongerike med mange til dels selvstyrende enheter, hadde gjennom Jakob I fått en konge som var fast bestemt på å styrke kongemakten på bekostning av føydalfyrstene. Alexander of the Isle var en av disse fyrstene. Han kan som de skotske historikerne påpeker ha vært i dialog med kong Erik om fornyet norsk overhøyhet over øyene. Hvis det har vært tilfelle, er det ihvertfall et klart motiv fra Jakob I sin side for å få stadfestet Perth-traktaten på nytt. Uansett om dette er tilfellet eller ikke så har Jakob I hatt sterke motiver til å ha ryggen fri når han skulle ta sitt oppgjør med Alexander of the Isle og de andre fyrstene i det nordvestlige Skottland. Dette er nok motivet som ligger bak Skottland sin tilnærming til kong Erik og Norge i begynnelsen av 1426. Resultatet er et akkrediteringsbrev for de skotske sendemenn som blir stadfestet 8. mai 1426 og sendt til kong Erik.⁶²

Kong Erik på sin side har nok sett dette som en anledning til å fremme sine krav på den årlige lensavgiften og å få en tilbakebetaling av det som har vært utestående. Noe som ikke har blitt etterlevd fra skotsk side.

Etter å ha foretatt en diplomatarisk analyse har jeg vist at Bergens-fornyelsen er skrevet ut fra gjeldende formler som var vanlig på den tiden da dokumentet var skrevet. Det

---

⁶⁰ Haug, 2006 s. 236 f.

⁶¹ Steinar Imsen, *The Scottish-Norwegian border in the Middle Ages: Trondheim 2006-2007*. Dette er arbeid som jeg har fått tilgang til som enda ikke er publisert, men kommer nok på trykk i Historisk tidskrift i begynnelsen av 2007.

⁶² DN XX, nr 764.

vil si at det er mindre sannsynlig at dokumentet kan være forfalsket eller at det på noen måte ikke skulle være rettskraftig. Det at dokumentet tidligere har blitt brukt av sentrale norske middelalderforskere for å gjenskape traktaten fra 1266 er også noe som tilsier at man kan stole på at dette dokumentet er korrekt utstedt. Innledningsvis ble spørsmålet om rettsgyldighet stilt. Vi kan med stor sikkerhet fastslå at dette dokumentet er fult ut rettsgyldig.

Av traktaten kan vi også se at de norske forhandlerne har hatt full traktatkompetanse. Kong Erik opptrer som norsk konge og han har forandret sin devosjonsformel for å understreke dette. Den versjonen som skottene fikk med seg hjem har vært forseglet av kansleren med kongens segl. Mest sannsynlig har dette dreid seg om det store norske unionsseglet som da har vært i Jens Jakobsson sin besittelse.

3. Traktatutstederne

Innledning

I første kapittel stilte jeg spørsmålet om det fantes et eget norsk diplomati i senmiddelalderen og viste til at et slikt spørsmål kan bidra til å avklare hvorvidt Norge var et suverent rike eller ikke i denne perioden. Jeg skal i dette kapittelet ta for meg de norske diplomatene og som opptrer med full kongelig myndighet fra kong Erik i Bergen, dvs. de navngitte personene i Bergens-fornyelsen (traktaten) som henger sine segl under den. Dette er fordi det skal være klart for oss hvem det er som er med på å forhandle frem og skrive ned traktaten i den form den er overlevert til oss. I forrige kapittel så vi at de som beseget avtalen opptrådte med en klar fullmakt fra kong Erik til å forhandle med skottene.

Jeg vil i dette kapittelet se litt nærmere på forholdet mellom riksrådet og konge. Det vil hjelpe oss til å forstå hvem som var med i styret av Norge og hvor de hentet sin autoritet fra. Alle de menn som er med på forhandlingene i Bergens er nemlig også medlemmer av riksrådet. Jeg vil derfor også se litt nærmere på hvilke oppgaver riksrådet hadde. Til slutt vil jeg diskutere om riksrådet har traktatkompetanse utover det som Bergens-fornyelsen forteller oss.

Hensikten med dette er å tydeliggjøre om Norge var et suverent rike eller ikke. Den sentrale problemstillingen vil dermed bli hvem traktatutstederne var og hvordan disse menn eventuelt påvirket Norges utvikling i disse årene.

Jeg vil forsøke å plassere traktatutstederne i deres samtid og vurdere hvilken innflytelse de hadde på det norske samfunnet og Kalmarunionen som helhet. Hvilken kompetanse de hadde og deres familiebakgrunn kan også bidra til å si noe om norsk innenriks- og utenrikspolitikk i disse årene. Alle som beseget traktaten var viktige menn i sin samtid, men noen av dem utmerker seg i sine stillinger, og kildegrunnlaget gir til dels et rikt innblikk i deres liv. Hos andre er kildegrunnlaget heller magert og det blir derfor vanskeligere å gi et fyldig bilde av deres liv og virke. Jeg vil ta for meg personene i den rekkefølge de opptrer i traktaten fordi det sier noe om deres innbyrdes rang og ansiennitet. De skotske representantene vil ikke bli gjennomgått fordi det er irrelevant i forhold til problemstillingen om et norsk suverent rike i senmiddelalderen.

Slektskap og familie var en viktig del av et middelaldersamfunn, og stormennene i Norge var intet unntak. Det forekommer klare bindeledd mellom mange av de forskjellige

personene som vil bli beskrevet nedenfor. Jeg vil derfor prøve gi oversikt over de forskjellige bindeleddene mellom traktatutstederne. Ikke alle kan spores til hverandre, men det er noen bindeledd som går an å vise.

Dette arbeidet har i stor grad bygget på artikler som Henning Sollieds på slutten av 1930-tallet og under andre verdenskrig publiserte i "Norsk Slektshistorisk Tidsskrift" (NST). Oluf Kolsrud har gjort et imponerende registreringsarbeid for å kartlegge de norske biskopenes opptreden i den trykte utgaven av DN.⁶³ Denne har vært til stor hjelp i mitt arbeid med biografene til de norske biskopene som var i Bergen. "Norsk Biografisk Leksikon" (NBL) har også vært til nytte, men NBL har bare omtalt et begrenset antall personer. Aslak Bolt, Eindride Erlendson og Jens Jakobsson er de som her er omtalt. Verket NBL har blitt utgitt to ganger. Det er til dels stor forskjell på de to utgavene. Jeg har derfor hentet ut informasjon fra begge.⁶⁴

Men siden alle traktatutstederne også var medlemmer av riksrådet vil jeg først gå kort inn på rådets rolle. Hvilke oppgaver hadde riksrådet og hvordan ble medlemmene rekruttert? Når får riksrådet den nødvendige myndighet til å kunne styre landet i kongens fravær? Til slutt vil jeg se litt på hvor riksrådet henter sin autoritet fra. Her vil jeg drøfte når og hvordan det norske riksrådet får sin traktatkompetanse.

Riksrådets sammensetning og oppgaver

Riksrådet vokste fram under Håkon V og skulle da fungere som en regjering på vegne av den umyndige Magnus Eriksson, etter Håkon V sin død. I begynnelsen var det stor usikkerhet rundt oppgavene til rådet og hertuginne Ingebjørg regjerte derfor på sønnens vegne. Dette ble avsluttet i 1323 da 42 stormenn og tre biskoper ba erkebiskop Eiliv velge en formann for riket.⁶⁵ Erling Vidkunsson ble valgt til denne oppgaven og sammen med riksrådet regjerte han Norge frem til 1331.⁶⁶ Riksrådet ble ikke fjernet som organ. I vår periode er riksrådet et viktig organ i kongens fravær. Det er rikstrådene som er de fremste menn i Norge. I den sammenheng er det derfor viktig å se litt nærmere på riksrådets rolle på begynnelsen av 1400-tallet. Hvem besto riksrådet av og hvilke oppgaver hadde de?

---

⁶³ Kolsrud, *Den norske Kirkes Erkebiskoper og biskoper indtil Reformationen*, bd. XVII B, Diplomatarium Norvegicum. Oslo 1913.

⁶⁴ Jeg vil bruke forkortelsen NBL for utgaven som kom ut på 1930-tallet og NBL 2 når jeg henviser til den som kom ut på begynnelsen av 1990-tallet.

⁶⁵ DN VII nr. 100, *Norske middelalderdokumenter* nr. 71.

⁶⁶ Helle, 1995 s. 222.

Riksrådets sammensetting ble aldri formelt satt opp i et lovverk. I Christian I sin håndfesting er riksrådets rolle kommet frem tydeligere enn i noe tidligere statsrettslig dokument, men det sier fremdeles ikke noe om hvem som skal være medlemmer eller hvor mange de skal være eller når de skal møtes.⁶⁷ Vi kan likevel trekke ut noen hovedelementer om dette. Lars Hamre har tatt for seg riksrådets rolle på midten av 1400-tallet og jeg vil her basere mye av det som er skrevet på hans arbeid.⁶⁸ Selv om dette er noe etter tidsavgrensningen av oppgaven har det ikke vært store forandringer på riksrådet i denne tiden.

Riksrådets sammensetting ser ut til å være ganske tilfeldig. Det er allikevel noen personer som ser ut til å ha hatt fast sete i kraft av sin stilling. Alle biskopene i den norske kirkeprovinsen har hatt fast plass i riksrådet.⁶⁹ Opprinnelig ser det bare ut til at biskopene i Norge hadde fast plass, men senere har biskopene fra de norske kirkeprovinsene i vest også vært medlemmer av riksrådet. De har vært med på møter så sant de har oppholdt seg i Norge. Thomas de Tolach er et eksempel på dette i Bergen.

Etter møtet i Oslo der stormannen Erling Vidkunsson ble valgt til drottsete i 1323, har erkebiskopen fungert som leder for riksrådet.⁷⁰ Man kunne kanskje tenke seg at drottsetene ville lede riksrådet i de tilfeller der kongen er ute av landet, men dokumentene tyder ikke på det. Forklaringen kan være at drottseten alltid er en legmann som er i kongens sted. Således ser man at dette embetet veksler med kanslerembetet på 1300-tallet. Erkebiskopen vil derimot alltid være i kongens råd. Når erkebiskopen ikke har vært til stedet var det biskopen med høyst ansiennitet som har ledet møtene.⁷¹ Vi kan dermed slå fast at det er Aslak Bolt som offisielt leder forhandlingene i Bergen, selv om Jens Jakobsson og Eindrid Erlendsson nok hadde mye å si i forberedelsene og mens de holdt på. Det er viktig å understreke at jeg ser forhandlingene som et kollektivt samarbeid mellom de medlemmer av riksrådet som var til stede i Bergen. Og at alle nok har vært like mye med på å få frem forhandlingsresultatet. Den eneste som kommer i en særstilling i så måte er Jens Jakobsson siden han som kansler også hadde i oppgave å finne frem og kopiere dokumenter som hadde med skotsk-norske forhold å gjøre.

Kansleren som tidligere var prosten ved Mariakirken i Oslo hadde fast stilling i rådet. I vår periode er kansleren lagt til biskopen i Oslo, noe som skulle vedvare frem til rundt 1440.

---

⁶⁷ NGL 2:1 nr. 3. Lars Hamre. *Norsk Historie frå Midten av 1400-åra til 1513: Føreløsingar*. Oslo: Universitetsforlaget, 1971 s. 59.

⁶⁸ Hamre, 1971.

⁶⁹ Hamre, 1971 s. 59.

⁷⁰ Helle, 1995 s. 222.

⁷¹ Hamre, 1971 s. 61.

På grunn av dette har nok ikke prosten i Mariakirken hatt fast stilling i rådet mellom 1408 og 1440.

Prosten ved Apostelkirken i Bergen har også vært fast medlem. Apostelkirken i Bergen hadde en spesiell rolle i kapellgeistligheten, den var lederkirke for de kongelige kapellene og prosten ved denne kirken kaltes kongelig kapellmagister (magister capellarum regis) og dermed leder i kapellgeistligheten.⁷² Kapellgeistligheten skal i likhet med kansleren bli behandlet nærmere i neste kapitel. Det var også proster ved andre kirker som kunne sitte i rådet, men disse satt ikke i kraft av sin stilling.⁷³

De verdslige stormennene hadde ikke noe fast sete i riksrådet. Det ser her ut til at man heller la vekt på jorde-gods og rikdom samt alder som kriterium. Det ser ut til at det var en tendens til at høvedsmennene ved de største borgene hadde fast sete i riksrådet under Margrete og Erik av Pommern. Det var fire borger som her var viktige, Bohuslen, Akershus, Tønsberghus og Bergenhus festninger. Hamre skriver at det ikke var faste plasser for slottshøvedsmenn under Christian I.⁷⁴

Under Bergens-forhandlingene er den eneste slottshøvedsmannen til stede Eindrid Erlendsson som da var slottsherre på både Tønsberghus og Bergenhus festninger.

Rekrutteringen av de verdslige medlemmene av riksrådet kan sammenlignes med den gamle ordningen med kongens hird som skulle bestå av Norges fremste menn.⁷⁵ Det vil også være med på å forklare det sterke kravet om at det bare skulle sitte norske, eller norskgitte menn i rådet. Noe som ble et tema i den siste tiden av kong Erik sin riksperiode. Det ser også ut til at arv har spilt inn. Det er noen av de som er til stede i Bergen i 1426 som tidligere har hatt forfedre med plass i rådet. Narve Jakobsson er et eksempel på dette der faren var med i det svenske riksrådet og morfaren var norsk riksråd (se nedenfor).

Riksrådets oppgaver var først og fremst å ta hånd om statsstyret når det forekom et interregnum eller der kongen av andre grunner ikke var i stand til å styre. Da var det deres oppgave å tilse at rikets tarv på en tilfredsstillende ble ivaretatt på vegne av den umyndige kongen. Når en konge var myndig skulle riksrådet fungere som kongens råd samt fungere som dommere. Under Håkon VI ser det ut til at riksrådet får en fremtredende stilling også innen andre sider av statsadministrasjonen. Eldbjørg Haug peker på at Håkon VI sin

---

⁷² Hamre, 1971 s. 59.

⁷³ Hamre, 1971 s. 60.

⁷⁴ Hamre, 1971 s. 60.

⁷⁵ Haug, 2000 s. 100.

handelslovgivning og traktatinngåelse med fremmede makter viser at riksrådet hadde fått større ansvarsområde.⁷⁶

Etter at Olav IV Håkonsson døde i 1387 fremtrer riksrådet som makten som kan legitimere dronning Margretes fortsatte styre. Her operer de som en forvalter av det norske riket. De ønsker seg Margrete som monark og tar den nødvendige styringen for å sørge for hennes fortsettelse på tronen. De sørger også for at hennes nærmeste arving er sikret tronen ifølge norsk arverett.⁷⁷

Utover 1400-tallet har det vært noen forandringer i riksrådets oppgaver som er verdt å nevne. Etter Kalmarmøtet i 1397 ble det vanlig med store nordiske riksrådsmøter. Dette skjer allerede i 1398 i København, i 1401 er det et i Helsingborg.⁷⁸ Også senere i kong Erik sin regjeringstid er det lignende møter. Her kan nevnes det fellesnordisk riksrådsmøtet i København 24. juni 1425 som jeg straks skal komme tilbake til.⁷⁹ I 1433 var det også et slikt møte i København. Flere biskoper sendte klagebrev til paven i Roma angående erkebispevalget i Uppsala der de uttrykkelig forsvarer kong Eriks rett til å kunne bli spurt til råds angående valget av nye biskoper innenfor hans riker.⁸⁰

Disse møtene er noe nytt i kong Erik sin tid, og her har man ofte kombinert møter med fremmede makters sendemenn. Riksrådets rolle var nok å sikre en sterk legitimering av kongemaktens rett. Det kunne også bidra til å sikre en illusjon om at kongen hadde hele landet bak sin politikk. I tillegg til dette har vi da Bergens-fornyelsen som også viser riksrådet i fri utøvelse i forhandlinger med fremmede makter uten at kongen er til stede.

Fra 1426 kan man også ane at riksrådet har tatt på seg en rolle som går i mot kong Eriks stilling. Det er da spesielt forløpet av oppblussingen av krigen i Sønder-Jylland på høstparten 1426. Det norske riksrådet hadde under riksrådsmøtet i juni 1425 sammen med det svenske lagt inn en protest mot kong Eriks planer om å gjenoppta krigføringen mot Holstein med den begrunnelse at dette ikke var et felles unionelt anliggende.⁸¹

Det er i Bergen et og et halvt år etter, når stridighetene har blusset opp og de tyske kjøpmennene er i ferd med å forlate Bryggen at riksrådet forsøker å holde Norge utenfor krigen. Som vi skal se gjør Eindrid Erlendsson forsøk på forhandlinger med tyskerne på Bryggen og dette fører frem, men de overordnede sentralmaktene, kong Erik på den ene siden

---

⁷⁶ Haug, 2000 s. 101.

⁷⁷ Haug, 2000 s. 155.

⁷⁸ Hamre, 1968 s. 51. NGL 2:1 nr 30 og RN VIII nr. 1026.

⁷⁹ Taranger, 1915 s. 253.

⁸⁰ Taranger, 1915 s. 290.

⁸¹ Taranger, 1915 s. 253.

og Hansaen i Lübeck, er ikke er så fornøyd med dette forsøket. Resultatet blir at Hansaen forlater Bergen og blir borte til 1433.⁸²

I 1434 er riksrådet i København hvor de utformer et brev til det svenske riksrådet der de protesterer mot den behandling kong Erik har fått. De ber her svenskene ta til vettet samt komme tilbake til sin konge.⁸³ Videre er riksrådet sentral i opprøret til Amund Sigurdsson Bolt og også i begivenhetene rundt kong Erik sin avsettelse i årene 1439-1442.

Vi har her med et riksråd som i sterk grad blir sin rolle bevisst utover 1400-tallet. Og de dramatiske hendelser som forekommer rundt 1440 er resultatet av et riksråd som tar ansvar i en tid der kongen er borte fra landet og ikke er villig til å styre sitt rike på en måte som er forventet av han.

Biskopene

Ved forhandlingene i Bergen 1426 var det fire biskoper til stede. Biskopene hadde en sentral rolle i det norske samfunnet og var ledere for hver sin kirkeprovins som var underlagt erkebispedømmet i Nidaros. Inkludert erkebispesete omfattet den norske kirkeprovinsen totalt ti bispedømmer, fem på fastlandet og fem på øyene i Atlanterhavet/Nordsjøen. De fem fastlandsbispedømmene var erkebispedømmet i Nidaros samt bispesetene i Oslo, Hamar, Stavanger og Bergen. I vesterhavet var bispedømmene Orknøyene, Færøyene, Skálholt og Holar på Island samt Gardar (Grønland).

Det var totalt fire biskoper til stede i Bergen under forhandlingene fra Bergen, Oslo, Hamar og Orknøyene som allerede nevnt henholdsvis Aslak Bolt, Jens Jakobsson, Arnbjørn Sunnulfsson og Thomas de Tolach. Ikke bare var de øverste lederne i kirken i sine bispedømmer, men de var også sterkt inne i riksstyret. Alle bispene hadde som nevnt fast sete i riksrådet.

Aslak (Harniktsson) Bolt, biskop av Bergen (ca. 1375-1450)

Aslak Bolt er mest kjent som erkebiskop av Nidaros. På det tidspunkt som traktaten er utstedt er det enda to år til han tiltrer i stillingen som erkebiskop. Derfor har jeg her valgt å kalle han for biskop og ikke erkebiskop som han er mest kjent som.

Faren til Aslak Bolt var Harnikt Henningson, rådmann i Bergen og Sigrid Aslaksdatter Bolt. Harnikt Henningson tilhørte slekten Rømer som var en kjent stormannsslekt på denne

---

⁸² DN VII, nr 382. Kilden er henvist til i Ersland, 2000 s. 123.

⁸³ DN V, nr 646.

tiden. Hans morfar var tidligere rådmann i Oslo, Aslak Kolbeinsson Bolt. Aslak Bolt har således tilhørt en av de fremste slektene i Norge på den tiden.⁸⁴

Man vet lite om Aslak Bolt før han tiltrer i stillingen som biskop i Bergen. Han tilhørte den kongelige kapellgeistlighet før han ble biskop, noe som fremgår av en notis på forsatsen i hans Bibel. Her heter det at han skaffet seg den mens han tjente kong Erik, dvs. var en av de kongelige byråkrater, og var huskapellan hos aristokraten Torstein Skjeldulfsson på Toten. Mye kan derfor tyde på at han har hatt en stilling innenfor kapellgeistligheten ved Mariakirken i Oslo eller ved Apostelkirken i Bergen. Eldbjørg Haug viser til en kilde fra Vatikanarkivet som viser at han også var kannik i Nidaros med Trondenes som sitt kannikgjeld, og at dette kan være grunnen til at han ikke har satt spor etter seg i kilden før han blir providert til biskop i Bergen.⁸⁵

Audun Dybdahl skriver i NBL 2 at Aslak Bolt ble providert til biskop i Oslo i 1407, men allerede i 1408 ble han translatert av pave Gregor XII til Bergen på dronning Margrete sin anbefaling.⁸⁶ Dybdahl har her ikke tatt hensyn til nyere forskning gjort av blant annet Lars Hamre og Eldbjørg Haug. Aslak Bolt kan av kronologiske grunner ikke være providert til biskop i Oslo. Mye tyder derimot på at han var Margretes sendemann til paven for å fremme sin egen provisjon til biskop i Bergen og samtidig få translasjonen av biskop Jakob fra Bergen til Oslo i orden.⁸⁷

Som biskop i Bergen får dermed Aslak Bolt en framtreddende rolle i det norske riksstyret som medlem av riksrådet. Ved flere anledninger var han innkalt til nordiske riksrådsmøter i Danmark, 1416-17 og i 1420-årene. Han nevnes også som en sentral medarbeider for kirken og var med på blant annet å omdanne Munkeliv kloster i Bergen fra et benediktinerkloster for munkene til et birgittinerkloster for nonner.⁸⁸

I vår sammenheng er det viktigste møtet i Bergen der det ser ut til at han har en sentral rolle som forhandler på vegne av Norges rike, konge Erik og Riksrådet. Som den biskopen som hadde størst ansiennitet var han også rangert som leder av forhandlingene siden erkebiskop Eskild ikke var til stede.

---

⁸⁴ Henning Sollied. "Kildekritiske undersøkelser vedrørende noen middelalderslekter: I Rømer – Gyldenløve." *Norsk Slekthistorisk Tidsskrift* VI (1938):245-279; II Bolt." *Norsk Slekthistorisk Tidsskrift* VII (1940): 26-65, 289-309. NBL 2, Bind 1, Audun Dybdahl, s 394-395.

⁸⁵ Eldbjørg Haug 2006. *Provincia Nidrosiensis i dronning Margretes unions- og maktpolitikk*, bd. 13, Trondheim: 230.

⁸⁶ NBL 2, Bind 1, Audun Dybdahl, s 394-395.

⁸⁷ Henviser til Lars Hamre. "Norsk Historie frå om lag År 1400: Førelsingar." Oslo – Bergen – Trondheim: Universitetsforlaget, 1968 s. 56-58, Hamre, 1974 s. 26 og Haug, 2006 s. 229-230 for videre lesning rundt dette bispekiftet.

⁸⁸ NBL, Bind 1, s. 291-294. NBL 2 Haug, Stein Steinason, i *norsk biografisk leksikon*, red. Jon Gunnar Arntzen og Knut Helle. Oslo 2004.

I sitt senere virke som erkebiskop i Nidaros er Aslak Bolt beskrevet som en driftig mann. Hans er mest kjent i ettertiden for ”Aslak Bolts Jordbok” som ble skrevet i årene 1432-33. Dette er en registrering av alle de økonomiske forholdene der erkebispedømmet hadde interesser. Jordeboken gir en unik innsikt i norske landbruksforhold etter Svartedauden i 1349.⁸⁹

Aslak Bolt ble erkebiskop i 1428 i en kirke som på den tiden var under sterkt press for å reformere seg. Konsilet i Basel hadde som sitt klare mål om å reformere kirken på ”hode og lemmer”. I praksis dreide det seg om å begrense pavens makt. Basel-konsilet trådte sammen i 1431. Et av målene var at biskopene skulle velges av domkapittelet som tidligere i middelalderen, ikke provideres av paven. Hvis valget i erkebiskopens øyne var i tråd med kanonisk rett, så var det heller ingen grunn til å søke om pavelig konfirmasjon. Erkebiskopen skulle kunne innvie den valgte kandidat direkte.⁹⁰ Dette hadde innenrikspolitiske konsekvenser for Norges vedkommende. Aslak Bolt ville dermed få mer påvirkningskraft i forhold til valg av biskoper i sin krets. Som biskop hadde man også automatisk stilling i riksrådet og dette ville derfor øke innflytelsen som erkebiskopen ville få i rådet. Allerede bispe-skiftet i Bergen i 1434 skjedde i henhold til Basel-konsilets bispevalgdekret.⁹¹ Alle kirkeledere i Norden inkludert kong Erik støttet opp om Basel-konsilets arbeid. Kong Eriks svekkelse med opprøret til Engelbrekt Engelbrektssons i Sverige og Amund Bolts oppstand på Østlandet i 1436 ser ut til å ha gitt Aslak Bolt mulighet til å fremme sin politikk for å styrke riksrådets stilling i forhold til kongen. Han var også politisk aktiv i kontroversene etter Christoffer av Bayerns død, og kronet Karl Knutsson, den svenske kongen i stedet for den tyske kandidaten Christian av Oldenburg1. Dette var den første kongekroningen vi kjenner til som fant sted i Nidaros eller Trondhjem, som byen på den tiden var i ferd med å bli kalt.

I sammenheng med Basel-konsilet prøvde Aslak Bolt også å gjenopplive de gamle provinsialkonsilene fra 1300-tallet. Det første konsilet fant sted i Bergen i 1435, der alle biskopene og prelatene uteble. Fra dette konsilet foreligger et provinsialstatutt om betaling av halvtiende som Basel-konsilet hadde bedt om.⁹² Han gjorde et nytt forsøk i 1436, denne gangen med en kombinasjon av trusler og formaninger.⁹³ Alle biskopene bortsett fra Jens av

---

⁸⁹ Lars Hamre. ”Aslak Bolts Jordbok.” I *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, bind I sp. 271 – 273, 1956; ”Jordebog, Norge.” I *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, bind VII sp. 636, 1962.

⁹⁰ NBL 2, Bind 1, Audun Dybdahl, s 394-395.

⁹¹ Eldbjørg Haug. ”Den norske kirkes utvikling fra 1430-årene til stadfestingen av Sættargjerden 1458: en forskningsoversikt.” *Collegium Medievale* 9, no. 1996/1-2 (1998): 125 – 151.

⁹² NBL 2:1 nr. 298.

⁹³ DN, VII, nr 399.

Oslo møtte opp på dette møtet. Tjueen statutter ble vedtatt og det bærer tydelig preg av Aslaks Bolts behov for å sikre kirkens interesser, både åndelig og økonomisk.⁹⁴

Selv om vi vet mest om Aslak Bolt fra tiden etter hans inntredelse som erkebiskop ved Nidaros i 1428, viser hans virksomhet som erkebiskop han var en mann med politisk vilje og ambisjoner. Dette gir grunnlag for å tro at han hadde en sentral rolle i Bergen i 1426, ikke bare som traktatdeltager, men også som vert og leder for en diplomatisk og politisk begivenhet.

Jens Jakobsson (Blik), biskop av Oslo og Norges kansler (ca. 1390-1452)

Jens av Oslo blir beskrevet som en biskop med større ambisjoner som politiker enn som biskop. Han har ikke fått et godt ettermæle fra norske historikere. Sigvald Hasund har gitt følgende bemerkning om den danske biskopen: ”Jens Jakobssøn som også var dansk og som seigt og iherdig virket for alt dansk så lenge han innehadde embedet”.⁹⁵ Taranger sier noe av det samme, men ikke i så sterke ordlag som Hasund.⁹⁶ Dette sitatet summerer opp de tidlige norske historikerne ganske så bra.

Jens Jakobssøn ble født i Danmark og førte familien Bliks våpen. Han ble providert til biskop i Oslo i 1420, og omtales som norsk kansler to år etter.⁹⁷ Også forgjengeren som Oslo-biskop hadde vært kansler, men embetet skulle egentlig ligge til prosten i det kongelige kapell Mariakirken i Oslo. Ettersom begge disse bispekanslerne var danske av fødsel, har denne bruken av embetet tradisjonelt vært sett som uttrykk for dronning Margretes og kong Eriks forsøk på å vinne et dansk supremati i unionen. Monarkene hadde imidlertid vel så god kontroll med tilsettingene av proster ved Mariakirken; kongen hadde kollasjonsrett til alle kongelige kapeller, mens bispeprovisjonene formelt lå til paven. Mariakirken i Oslo var rik, men det store landskyldfallet i det 15. århundre kan ha medført et behov for å slå prestens embetsinntekt sammen med Oslo-bispen.⁹⁸ Jeg vil komme tilbake til dette nedenfor i kapitlet som omhandler kanslerstillingen.

---

⁹⁴ NBL 2, Bind 1, Audun Dybdahl, s. 394-395.

⁹⁵ Sigvald Hasund. ”*Det norske folks liv og historie gjennom tidene: Tidsrummet 1280 til omkring 1500.*” 1934 s. 234.

⁹⁶ Taranger, 1915 s. 299.

⁹⁷ NBL bind VI, Berntzen, s. 609-611.

⁹⁸ Se for eksempel Haug, *Provincia Nidrosiensis i dronning Margretes unions- og maktpolitikk*, bd. 13, Skriftserie fra Historisk institutt. Trondheim 1996, Haug, Eidsivatingets lagtingsvedtekt fra 1444 om prestenes inntekter: En kilde til kunnskaper om Romerike i Senmiddelalderen, *Romerike i Middelalderen: Årbok XIX Romerike Historielag*, Jan Erik Horgen og Lene Skovholt, Romerike Historielags Årbok, Skedsmo 1998, Haug, *Margrete, den siste dronning i Sverreætten: Nordens fullmektige frue og rette husbonde*. Oslo 2000.

Før dette hadde Jens hatt betrodde stillinger som forvalter av dronning Margretes gods. Under Erik av Pommern fikk han stilling som prost i Roskilde og som kongens danske kansler. Han har i den forbindelse deltatt i forhandlinger om Slesvig i 1418.⁹⁹ Dette tyder også på at han har hatt erfaring fra forhandlinger om utenlandske forhold også før han fikk stillingen som biskop og norsk kansler.

Det er et relativt sparsomt norsk kildemateriale om biskop Jens i hans første år som biskop. En viktig begivenhet var møtet i Kalundborg i 1425 der Unionsbrevet fra Kalmar ble vidimert.¹⁰⁰ På grunnlag av denne vidissen har Allan Mohlin i samarbeid med Gottfrid Carlsson hevdet at det opprinnelige unionsbrev ble oppbevart i Norge. Dette sluttet Halvdan Koht seg til.¹⁰¹ Etter dette skulle biskop Jens ha tatt med Unionsbrevet til Danmark i forbindelse med vidimeringen. Tesen er imidlertid tilbakevist av Henry Bruun i en gjennomtrengende diplomatarisk analyse, senere også av Aksel E. Christensen. Et poeng for Bruun er bl.a. at det ikke finnes spor av norsk språk i vidissen. Det er heller ikke å vente, biskop Jens var danskfødt, og heller ikke i det originale unionsbrevet er det spor av norsk språk. Bruun nevner derimot at biskop Jens var ifølge med Toke Nikolasson som ”fører den ejendommelige titel ærkeprest”.¹⁰² Men dette var tittelen på formannen for domkapitlet i Oslo, noe Bruun ikke synes å være oppmerksom på. Hans motargumenter mot Mohlin er altså ikke overbevisende, uten at jeg her uten videre kildeundersøkelser vil gå inn for Mohlins teori.

Det er også grunn til å peke på at vi fra Jens' bispetid har viktige kilder fra 1426 som viser at han visiterte i sitt bispedømme.¹⁰³ Han hadde en innviet biskop som stedsfortreder, en såkalt viebiskop. Dette underbygges blant annet i et dokument fra 1422 som er signert av biskop Severin, som da undertegnet som generalvikar for biskop Jens.¹⁰⁴ Man kan derfor tenkt seg at han ikke var så ofte i Norge og tjenestegjorde mye i Danmark og som kongens utsending på ulike oppdrag.

Biskop Jens beskrives som en innbitt forsvarer av kong Eriks og unionens interesser. Blant annet var han med på å utferdige en advarsel fra det norske riksrådet (i Danmark) til det svenske riksrådet i samband med Engelbrekts opprør i 1434. Han holdt seg borte i de år da nordmennene reiste seg mot unionen og var på kollisjonskurs med erkebiskop Aslak Bolt i

---

⁹⁹ William Christensen. *Dansk stats forvaltning i det 15. århundre*. København 1903. s. 97.

¹⁰⁰ Bruun, Henry. Kalundborgvidissen 1425 af Kalmarunionsbrevet 1397, (*Dansk Historisk Tidsskrift* 1960-62, XI R.6.

¹⁰¹ Mohlin i SHT LXX (1950), 370-372, Carlsson, Medeltidens nordiska unionstanke, 1945: 75f; Halvtan Koth i *Syn og Segn* s. 553.

¹⁰² Bruun s. 553.

¹⁰³ NGL 2:1 nr. 247 og 249.

¹⁰⁴ DN VIII, nr 268. NGL, 2:1 nr. 242.

sammenheng med innføringen av provinsialkonsilene der Jens holdt seg borte (se under Aslak Bolt). Han fikk dermed en massiv motstand mot seg fra det store flertallet av nordmenn på denne tiden.¹⁰⁵

Biskop Jens har også satt sitt navn på kong Eriks oppsigelsesbrev som er datert 22. august 1440.¹⁰⁶ Skal vi tro biografien til biskop Jens, gjorde han dette motvillig. Synet på Jens Jakobsson er nok noe foreldet. Dette synet stammer fra en foreldet nasjonalistisk historietradisjon og trenger nok en revurdering. Man må nok gå ut fra at alle medlemmene av riksrådet var betenkt når det kom til å måtte avsette en arvekonge. Og at de gjorde dette ut fra en frykt for at Norge kunne komme til å stå alene uten konge og isolert fra resten av de nordiske land. Siden riksrådet sendte brev til kong Erik og forsøkte å få han til å komme til Norge, så tror jeg nok frykten for det første alternativet veide tyngst. Dette viser også den lojalitet som riksrådet hadde ovenfor arvefølge-loven som Norge hadde.

Det som er beskrevet her finner jeg interessant i forhold til Bergens-forhandlingene. Man kan få det inntrykk at biskop Jens kun var i Norge i 1426 for å være med på forhandlingen i Bergen. Hvilken rolle han da har her er i først omgang helt åpenbar. I tråd med sin stilling som norsk biskop, kansler og medlem av riksrådet var det en klar motivasjon for ham å være tilstede i Bergen. Som kansler var en av hans oppgaver å forsegle dokumentet å gjøre det rettskraftig noe han da også har gjort (se kapittel 2: Kilden og dens Innhold). Han hadde også forberedt seg godt til dette møtet. Han hadde fått kopiert gamle dokumenter fra kongens arkiv som omhandlet norske og skotske forhold, herunder sentrale dokumenter som vedrører forhold på og til Orknøyene. Det har vært en gjeldende oppfatning blant norske historikere at det gamle norske riksarkivet ble flyttet til Danmark under dronning Margrete.¹⁰⁷ Det som er spesielt med disse vidissene er at alle er utført av Jens og hans kanselli i Oslo. Dette er spesielt fordi det indikerer at kanselliet i Oslo fremdeles hadde en fremtredende rolle og at deler av det norske riksarkivet fremdeles befant seg på Akershus.¹⁰⁸ Vidimeringen var noe han gjorde på vårparten 1426. Blant annet har han latt utferdige tre vidisser den 19. april og fire vidisser 22. april. Disse dokumentene angår alle Orknøyene og er blant annet en erklæring fra kong Robert Bruce av Skottland om at det ikke skal være noe annen ferdsel på Orknøyene enn handelsreiser, og forleningsdokumentene for Alexander de le Ard og Henrik

---

¹⁰⁵ NBL, Gran, 1923, Bind VI 609-611

¹⁰⁶ NGL, 2:1s. 188.

¹⁰⁷ Halvdan Koht. *Det gamle norske riksarkiv og restene frå det*. Vol. 1, Avh. utg. av *Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II Historisk-Filosofisk Klasse*. Oslo, 1927; Herman Schück. *Rikets brev och register: Arkivbildande, Kansliväsen och tradition inom den medeltida svenska statsmakten, Skrifter utgivna av Svenska Riksarkivet*. Stockholm: Svenska Riksarkivet, 1976, s. 103 – 147.

¹⁰⁸ Alle Vidissene er i DN utskrevet i Oslo. Eldbjørg Haug har senere gjort meg oppmerksom på at de originale dokumentene som nå ligger i København er hentet frem og kopiert i Oslo.

Sinclair fra 1374-1479.¹⁰⁹ Alle vidissene som nå ligger i det danske Rigsarkiv er stedfestet til Oslo og forsynt med biskop Jens' sekret i rødt voks og Oslo domkapitels segl i naturfarget voks. Det er sannsynlig at han også har hentet frem Perth-traktaten fra 1266 og Inverness-fornyelsen av 1312 forut for Bergens-møtet. Han har nok også hentet ut de dokumentene som omtaler innbetalingene av de store summene som ble innbetalt i 1268, 1269 og 1270. Årstallene i margin på Bergens-fornyelsen kan ihvertfall tyde på dette (se kapittel 2).

Som nevnt tidligere var Erik av Pommern på dette tidspunktet opptatt med sin Østersjøpolitikk og krig. Orknøyene og forholdet til Skottland har derfor ikke hatt særlig høy prioritet. Det har derfor vært viktig for han å kunne ha et fungerende riksråd som har hatt mulighet til å ta over disse forhandlingene. Han stolte fullt ut på at riksrådet vil føre en politikk som var helt i tråd med hans interesser og behov. Fornyelsen av en gammel traktat mellom Norge og Skottland blir derfor delegert til det norske riksrådet. Biskop Jens som var kansler og skulle i tråd med den stilling forsegle dokumentet på Norges og kong Erik vegne. Jens Jakobsson blir også det naturlige valget når det kommer til å innsamle informasjon om de tidligere forholdene mellom Norge og Skottland samt tilrettelegge for at møtet i Bergen skulle være så godt forbredt som mulig og å gjøre dokumentet rettskraftig med kongens segl.

Arnbjørn Sunnolvsson, biskop av Hamar (ca. 1398-1432)

Biskop Arnbjørn er første gang nevnt som prost i Apostelkirken i Bergen i 1398 denne stillingen er spesiell fordi prosten i Apostelkirken også var leder for den kongelige kapellgeistligheten og hadde tittelen kapellmagister (magister capellarum regis). Kapellgeistligheten ble institusjonalisert i 1308 som et kongelig embetsverk.¹¹⁰ Kongen hadde derfor kallsretten til embetet som kapellmagister i likhet med de øvrige kongelige kapellene.

Arnbjørn Sunnolvsson ble brukt i kongens ærend minst en gang. Han var da medlem av en diplomatisk sendeferd til England. Dette var en sendeferd som skulle forhandle om det framtidige giftemålet mellom kong Erik og den senere dronning Filippa.¹¹¹ I tråd med sin stilling som prost i Apostelkirken var han systemann på Voss. Et dokument er spesielt interessant i denne sammenheng. Det omhandler bygging av leidangsskip, der biskop

---

¹⁰⁹ DN II nr. 688 er i realiteten tre vidisser, DN III, nr. 684 og DN VI, nr. 425.

¹¹⁰ Sverre Bagge, *Den kongelige kapellgeistlighet 1150-1319*. Oslo 1976; Lars Hamre, *Kapellgeistlighet, I Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. København 1963, Haug, 2006 51-74.

¹¹¹ DN XIX, nr. 658. Haug, 2006 s. 221-224. Haug, 2000 s. 234-236.

Arnbjørn påtar seg ansvaret for byggingen av disse.¹¹² Det er også andre dokumenter som omtaler ham, som vitnebrev og lignende fra Bergen og omegn.

Som prost ved Apostelkirken og kapellmagister hadde han også fast sete i riksrådet. Han er blant annet å finne i København i 1398 og er med på å utferdige det store privilegiebrevet til Hansabyene som er datert den 29. august.¹¹³ Tre dager etter, den 1. september, setter han sitt segl på en vennskapstraktat mellom kong Erik av Danmark, Sverige og Norge med råd og samtykke av dronning Margrete og Den tyske Orden, Preussen og Livland og byene i disse land.¹¹⁴ Fire år senere er han også i Helsingborg der han deltar på nordisk riksrådsmøte i 1401.¹¹⁵

Den 3. september 1398, altså på møtet i København, gjennomfører Arnbjørn sammen med Olav Petersson, biskop i Stavanger en vurdering av et fullmaktsbrev fra paven som en kjøpemann fra Perugia har med seg til kong Erik den 17. april samme år. Kjøpemannen er Luigi Baglione som var blitt oppnevnt som generalkollektor for områdene Tyskland, Böhmen, Danmark, Sverige og Norge.¹¹⁶ Biskop Olav og Arnbjørn finner dokumentet gyldig og ikke forfalsket på noen som helst måte.¹¹⁷ Dette er et eksempel på de oppgaver kapellgeistligheten kunne ha. Grunnen til at det er gitt til en biskop og kapellmagisteren er nok at de har innehatt en sentral ekspertise på området og dermed har fått oppdraget når de allikevel har vært i København. Eldbjørg Haug har påpekt at Olav før sin providering til bispestolen i Stavanger har fungert som kannik ved domkirken i Roskilde. Han har innehatt den stillingen fra ca. 1349 til ca. 1380 da han blir providert til biskop. Hun skriver videre at Roskilde-geistligheten for Valdemar Atterdag var det kapellgeistligheten var for Håkon VI.¹¹⁸ Det vil si at Olav hadde samme erfaring og bakgrunn som Arnbjørn.

I 1420 ble Arnbjørn providert som biskop på Hamar, og han har forblitt der til ca. 1432, året da han sannsynligvis døde. Om hans virke som biskop er det vanskelig å finne informasjon. Mangelen på kilder om hans virke som biskop har nok sammenheng med at bispearkivet på Hamar gikk tapt under Sjuårs-krigen 1557. Han har ingen artikkel i Norsk Biografisk Leksikon, verken første eller andre utgaven, noe jeg finner merkelig for en så sentral embetsmann.

---

¹¹² Lars Hamre, En skipsbyggingskontrakt fra 1398, (*Norsk Historisk tidsskrift* 1949, 35.

¹¹³ RN VIII nr. 654.

¹¹⁴ RN VIII nr. 661.

¹¹⁵ RN VIII nr. 1026.

¹¹⁶ RN VIII nr. 631.

¹¹⁷ RN VIII nr. 663.

¹¹⁸ Haug, 2006 s. 130.

I Bergen 1426 var han tilstede som medlem av riksrådet og han har her hatt en rolle i selve utformingen av Bergens-fornyelsen og forhandlingene rundt det. Det som er merkelig i den sammenheng er at i Bergens-fornyelsen er det ikke nevnt en ny prost ved Apostelkirken. Siden et fast sete i riksrådet følger med stillingen som prost ved Apostelkirken ville det derfor være naturlig å finne prosten blant de personene som deltok på forhandlingene. Stillingen har 23. juni 1425 vært besatt av Peter Boasson (Boasön); han er imidlertid bare omtalt som prost, ikke nevnt som kapellmagister i det aktuelle diplommet. Men vi må gå ut i fra at han innehar stillingen.¹¹⁹ Peter Boasson blir senere providert til biskop på Hamar og fungerer i den stillingen til slutten av 1440. Etterfølgeren, Gunnar Thorgardsson innvies til bisp før 7. juni 1442, så Peter Boasson døde nok helt i slutten av 1440 eller begynnelsen av 1441.¹²⁰ Siden Peter ikke er med som traktatutsteder i forbindelse med Bergens-fornyelsen er det mest trolig at han har vært ute av landet ved det tidspunktet; Kapellmagisteren ble ofte benyttet i diplomatiske oppdrag. Vi må gå ut i fra at han har vært prost ved Apostelkirken frem til han blir providert til biskop på Hamar.

Arnbjørn Sunnolvsson har nok vært i Bergen først og fremst som biskop, men i Peter Boassons fravær kan hans bakgrunn som kapellmagister ha vært nyttig på Bergens-møtet.

Faren til Arnbjørn var Sunnolv Ivarsson, væpner og sysselmann. Hans søster Jorun Sunnolvsson var i sitt andre ekteskap gift med Harnikt Henrikson som også var til stede i Bergen (se nedenfor).¹²¹

Thomas de Tolach biskop av Orknøyene (ca. 1390-1461)

Thomas av Tolach er ikke nevnt i NBL, verken første eller andre utgave. Fødselsår er ukjent. Han var opprinnelig fra Skottland og ble providert til biskop av pave Martin V i 1418. Før dette var han prest i bispedømmet Brechin i Skotland.¹²² Han var også kannik i Caithness og kantor i Moray. Disse embetene beholdt han som biskop.¹²³ Han fratradte stillingen som biskop i 1461. Dette er siste gang han nevnes i kildene. Han resignerte nok fordi han var blitt gammel og skrøpelig. Sannsynligvis døde han ikke lenge etterpå. På grunnlag av resignasjonen kan han være født senest rundt 1390. I følge Steinar Imsen var han også i sine

---

¹¹⁹ DN I nr. 705.

¹²⁰ Kolsrud, 1913 s. 256.

¹²¹ Sollied, Henning. "Kildekritiske undersøkelser vedrørende nogen middelalderslekter: III Sudrheims-ætten" *Norsk Slekthistorisk Tidsskrift* VIII (1941-1940): 394-396. Samt slektstavle side 400.

¹²² DN XVII nr. 378, s. 290.

¹²³ Kolsrud, 1913 s. 302.

første år som biskop opptatt med studier ved St. Andrews universitet i Skottland i tidsrommet fra han ble providert i 1418 og nesten helt frem til 1426.¹²⁴

Biskopen av Orknøyene deltok sjelden i riksrådet. Hva som var årsaken til dette kan være noe uklart. Man kan tenke seg at avstanden var for stor til det norske fastland, og at Orknøyene bare var norsk skatteland og ikke som sådant en fullverdig del av kongeriket Norge.

Thomas de Tolach var som biskop direkte berørt av den opprinnelige traktatens ordlyd. I Perth-traktaten er biskopen på Orknøyene den person som skulle stå for innsamlingen av hundre mark sølv som Skottland hvert år skulle betale til Norge. Et annet element i dette er også Orknøyenes geografiske nærhet til Skottland. Biskop Thomas kunne her komme med innspill av rådgivende art. Han har sannsynligvis vært en aktiv part i forhandlingene som foregikk i Bergen forut for undertegnelsen.

Det er sannsynlig at biskop Thomas hadde personlige interesser ved møtet. I 1422 var han blitt lensherre for Kirkvaag (Kirkwall) slott og jarldømmet på Orknøyene.¹²⁵ Jarledømmet beholdt han bare i et år, men det ser ut til at han beholdt Kirkvaag (Kirkwall) slott utover dette. Orknøyene var det eneste norske fanelen. Dette vil si at det var arvelig. Thomas de Tolach kan derfor ha vært en slektning av Sinclair-jarlene. Han var ikke bare den åndelige lederen på Orknøyene men også kongens fremste representant for øyene. Han hadde økonomiske interesser i avtalen utover det å være en pengeoppkrever for kongen. Det å være lensherre førte med seg større inntekter, noe biskopen kunne ha bruk for. Avgiften til paven etter provisjon var forholdsvis kraftig. Biskop Thomas måtte ut med 200 gullfloriner, noe som var minimum for et bispedømme. Det kan virke som han hadde problemer med å betale dette for han fikk ettergitt gjelden av Basel-konsilet i 1433.¹²⁶ Som lensherre hadde man også forpliktelser, og for kong Erik kunne en lærd mann som biskop Thomas være et kjærkomment administrativt verktøy.

Som en oppfølging av forhandlingene i Bergen lover Thomas sammen med to andre personer, Angus, erkedegn på Hjaltland (Shetland) og Jon av Tolach, som er kannik i Scone, og trolig en slektning, kong Erik å årlig mota 200 nobler fra den skotske konge på kong Erik sine vegne. Det er også en henvisning til Bergensfornyelsen.¹²⁷ Taranger nevner også dette når han behandler traktaten, men han skriver at det her er et tilbud fra biskopen til kongen

---

¹²⁴ Steinar Imsen. *Klagemålene mot David Menzies av Weem*: Trondheim 2006-2007. Dette er arbeid som jeg har fått tilgang til som enda ikke er publisert, men kommer nok på trykk i Historisk tidskrift i begynnelsen av 2007.

¹²⁵ DN II nr. 200.

¹²⁶ DN XVII, nr. 504, 505, og 506.

¹²⁷ DN II, nr. 689.

ikke at det kommer som et påbud fra kong Erik.¹²⁸ Han skriver også videre at det er usikkert om det ble mottatt av kongen. Thomas skal ha tjent kong Erik og den norske kirke lojalt helt til han fratrer stillingen i 1461.

De fire personene som jeg nå har beskrevet, var alle geistlige ledere i sin samtid. I kraft av sin stilling har de hatt en enorm innflytelse på det samfunnet de var en del av. Arnbjørns Sunnolvsson var en gammel mann og døde som tidligere nevnt før 1432. Aslak Bolt, Jens Jakobssøn og Thomas de Tolach hadde enda ca. 25 år i virksomhet som biskoper foran seg. Spesielt Aslak Bolt og Jens Jakobssøn var sentrale aktører i de politiske begivenhetene rundt Erik av Pommerns sin avgang i 1439. Begge var med på å skrive under på Eriks oppsigelsesbrev 22. august 1440.¹²⁹ Kong Erik ble da også tilbudt å fortsette som norsk konge, men takket aldri ja til dette. Det er fremdeles et åpent spørsmål blant historikere hvorfor kong Erik takket nei til å komme til Norge.

Stormennene

Vi skal nå gå videre og se på de verdslige lederne. Dette er stormenn som hadde sentrale stillinger i Norge. De kontrollerte store len for kong Erik og de var sentrale aktører i politikken, både lokalt og sentralt. De kunne opptre som dommere i rettsvister. De hadde også militære posisjoner og hadde ofte kjente festninger som Akershus og Tønsberghus som sine tilholdssteder. Dette var mennesker med store økonomiske midler, som levde av overskuddet i samfunnet, og som satt med kontroll over store deler av den resterende jorden som ikke ble kontrollert av kirken eller kongen. I tillegg til å sitte på mye jord privat, forpaktet de også krongodset gjennom å være lensherrer.

Informasjon om disse mennene har vært vanskeligere tilgjengelig. Særlig lite informasjon har vært å finne om Svale Jonsson og Guttom Bendiktsson i oversiktsverk. Dette kan ha sammenheng med at navnene deres forekommer i flere former. De latinske og gammelnorske navneformene blir ikke registrert når en søker i den elektroniske utgaven av DN. Også i den trykte utgaven ser det ut til at dette har bydd på problemer, det har derfor vært vanskelig å få en riktig oversettelse av navnene til disse to. I tillegg kan det være at bruken av patrynomikon gjør det vanskelig å avgjøre hvem man har med å gjøre. Dette problemet har jeg også vært borte i vedrørende de andre personene som er nevnt i Bergens-fornyelsen, men

---

¹²⁸ Taranger, 1915 s. 270.

¹²⁹ NGL, 2:1, s. 188.

det har løst seg ved at de er kjente for historikere som har befattet seg med denne perioden tidligere. Absalon Taranger og Lars Hamre har begge omtalt noen av de som er nevnt i traktaten i sine arbeider¹³⁰. Det har lettet arbeidet med å finne informasjon om disse. Jeg ser ingen grunn til å tvile på at noen av personene som er nevnt i dokumentet ikke var medlemmer av riksrådet, da det eksplisitt står skrevet i Bergens-fornyelsen

Herr Eindrid Erlendsson (død rundt 1340)

Eindrid Erlendsson er nevnt i kildene fra 1384-1340. Han har hatt en fremtredende stilling i Norge. Han opptrer for første gang med herretittel i Kroningsdokumentet fra Kalmar sommeren 1397 og ble trolig dubbet til ridder da. Han har etter det vært kanskje den mest markante norske verdslige stormannen i første halvdel av 1400-tallet. Blant annet har han vært høvedsmann på Akershus slott fra 1405, men ble flyttet til Tønsberghus en gang før 1419. Han holdt Tønsberghus fram til sin død, og det ser ut til at sønnen Erlend Eindridsson tok over her etter faren. Han er også nevnt som høvedsmann og fehirde i Bergen fra om lag 1412 og innehar denne stilingen så sent som i 1427. Han har også hatt sysler på Sunnmøre og i Agder. I form av sin stiling i Bergen har han i tillegg til dette også hatt kontroll med hele Vestlandet og Nord-Norge samt øyene i vest. Han har også representert kong Erik på diplomatisk sendeferd til England i 1415.¹³¹ Han var til stede i København i 1434, da riksrådet utferdiget en advarsel til det svenske riksrådet. Hans navnetrekk er også å finne på alle de sentrale unionelle riksrådsmøtene som finner sted etter 1397. I realiteten var han en slags visekonge med kontroll over hele det sørlige kyst-Norge da Bergens-fornyelsen fant sted i 1426. Lars Hamre kaller det området for Eindrid Erlendssons sørnorske ”kystrike”.¹³² Absalon Taranger skriver at han også kan ha fungert som kongens norske finansminister.¹³³

Han ser ut til å ha en enorm tillit hos kong Erik. Han ble betegnet som kong Eriks kjøgemester forut for hans inntreden som høvedsmann på Akershus 1405.¹³⁴ Denne danske hoffstillingen blir av Taranger beskrevet som en slags oppasser. Hans oppgaver var å føre regnskap med kongens personlige underhold og følge kongen overalt hvor han ferdes.¹³⁵ Også Haug har undersøkt betegnelsen nærmere. Hun kommer til at kjøgemester ikke var et hoffembete slik historikerne lenge har hevdet, men et synonym for drottsete i siste halvdel av

---

¹³⁰ Taranger, 1915 og Hamre, 1968.

¹³¹ NBL 2, Halvard Bjørkvik, s.

¹³² Hamre, 1968 s. 83.

¹³³ Taranger, 1915 s. 221.

¹³⁴ Hamre, 1968 s. 53.

¹³⁵ Taranger, 1915 s. 220.

1300-tallet. Både drottsete og kjøgemester betydde den som forvaltet selve statsøkonomien, som riksforsander og stedfortreder når kongen ikke var til stede. Kjøgemesteren var således en riksembetsmann. Bare kongen stod over kjøgemesteren i rang av de verdslige stormennene.¹³⁶ På bakgrunn av dette har nok Eindrid Erlendsson hatt god kontakt med kong Erik i hans yngre år.

Han var utvilsomt en av de mektigste stormennene i Norge på den tiden. Han har hatt en sentral rolle i forhandlingene og man må gå ut i fra at han har hatt en spesiell rolle som den verdslige verten for sendeferden fra Skottland. Eindride Erlendsson har sannsynligvis også vært den eneste i den verdslige delen av riksrådet med erfaring fra sendeferder til områder utenfor Norges grenser, en erfaring som har vært gull verdt ved denne typen representasjoner. Han har også forhandlet med Hansaen i Bergen om muligheten for å kunne holde Norge nøytralt i konflikten som skulle komme om Sønder-Jylland. Dette skjedde i slutten av 1426 begynnelsen av 1427, altså etter at Bergens-fornyelsen var brakt i havn. Verken Hansaen eller kong Erik var særlig begeistret for en slik nøytralitet. Geir Atle Ersland setter Eindride Erlendsson sin forflytting fra Bergen til Tønsberg i sammenheng med dette.¹³⁷ Sannsynligvis kan han også i form av sin sterke posisjon ha hatt andre former for møter med utenlandske representasjonsferder uten at dette nødvendigvis har blitt nedtegnet i kildene.

Det bør også nevnes at han er medlem av riksrådet før han blir høvedsmann på Akershus festning. Dette ses i 1398 og 1401, men også de tolv verdslige stormenn som var til stede under Eriks kroning i Kalmar 1397 var riksråder.¹³⁸ Her mottok som nevnt Eindrid ridderslaget. Altså er han medlem av riksrådet senest 1397.¹³⁹

Svale Jonsson (nevnt mellom 1397 og 1434)

Svale Jonsson ser ut til å være et norsk riksrådsmedlem fra slekten Smør. Faren var hr. Jon Halvardsson Smør. Onkelen til Jon Halvardsson ser ut til å være Svale Ølversson derav navnet Svale.¹⁴⁰

Svale Jonsson har ikke etterlatt seg mange spor i kildene, men han var en av dem som innseglet i 1434 da det norske riksråd på møte i København utstedte en advarsel til det svenske riksrådet.¹⁴¹

---

¹³⁶ Haug, 2000 s. 262 f.

¹³⁷ Ersland, 2000 s. 123.

¹³⁸ Erik Opsahl, "Erik av Pommerns kroning og Norges rolle i dannelsen av kalmarunionene." *Historisk tidsskrift* 74, nr. 4 (1995): 473 – 491.

¹³⁹ RN VIII nr. 569, 654 og 661

¹⁴⁰ Geirr Leistad. "Om ættene Rømer og Smør samt en seiglivet gjenganger i norsk middelaldergenealogi." *Norsk Slekthistorisk Tidsskrift* 30, no. 2 (1985): 124 – 130.

Henning Sollied skriver at Svale er nevnt i tidsrommet mellom 1397 og 1434. Han er ikke nevnt i senere kilder, og er antakelig død ikke så lenge etter riksrådsmøtet 1434. Svale Jonsson mottok aldri ridderslaget som bare ble utdelt ved spesielt høytidlige anledninger som kongekroninger eller kongebryllup. Han er fra slekten Smør og har dermed tilhørt en av de største stormannsslektene i Norge. Han har vært medlem av riksrådet og har dermed hatt de privilegier som dette medfører. Kildene sier lite om Svale Jonsson, men nokså sikkert kan vi regne at han hadde en fremtredende rolle i sin samtid.

Harnikt Henriksson (forekommer i kildene mellom 1400-1410 og 1434)

Harnikt Henriksson var med i riksrådet og bærer tittelen riksråd i de brev der han er nevnt. Han forekommer som væpner. Det ser ut til at han har hatt eiendommer i Trøndelag, da han testamentert bort en gård derfra til domkirken i Nidaros.¹⁴² Det kan tyde på at maktbasen hans var basert i og rundt Trøndelagsbygdene. I en av kildene fra Østlandet der Harnikt forekommer er Brynjulf Gunnarsson nevnt som vitne. Det sies at han var i tjeneste hos Harnikt Henriksson. Hva han gjorde i tjeneste hos ham vites ikke, men han var nok sannsynligvis ombudsmann på en eller flere eiendommer som tilhørte Harnikt. Det kan indikere at Harnikt har hatt interesser også på Østlandet rundt Toten-traktene.¹⁴³ Han kan også ha hatt en viss tilknytning til Bergen.

Far til Harnikt Henriksson var sannsynligvis Henrik Aslaksson. Han nevnes som merkesmann for de norske styrkene som forsvarte Bergen under det tyske overfallet i påsken i 1393.¹⁴⁴ Han forekommer ikke i andre kilder, men Henning Sollied går ut fra at dette er faren, ettersom navnet Henrik forekommer sjeldent i denne tiden. Henning Sollied mener også at det er ganske klare indikasjoner på at Harnikt Henrikssons mor var søsteren til Harnikt Henningson, far til Aslak Bolt, på grunn av navnelikheten. Hvis dette er riktig var Harnikt Henriksson og Aslak Bolt søskenbarn.¹⁴⁵ Harnikt Henriksson var gift med Jorun Sunnulvsdotter som var søsteren til biskop Arnbjørn Sunnulvsson som er nevnt ovenfor. Det vil si at Harnikt og Arnbjørn var svogere.

Harnikt Henriksson nevnes i flere dokumenter i *Diplomatarium Norvegicum*. Hans navn kommer fram i et tillegg til et vitnebrev fra 1441. Tillegget er et ufullstendig brev datert

---

¹⁴¹ DN V, nr. 646.

¹⁴² Sollied, 1938 s. 260

¹⁴³ DN V, nr. 566.

¹⁴⁴ Ersland, 2000 s. 118. *Isl. Ann.* IX.

¹⁴⁵ Sollied, NST, bd. 8 1941-1942 s. 388-389.

mellom 1400-1410.¹⁴⁶ Som nevnt ovenfor er han også nevnt som oppdragsgiver for Brynjulf Gunnarsson. Han er i likhet med biskop Jens Jakobsson, Eindrid Erlendsson, Svale Jonsson, Guttorm Benediktsson og Olav Håkonsson til stede under møtet i København, som ender med en advarsel til det svenske riksrådet i 1434.¹⁴⁷ Et diplom omhandler en utmåling av grensen mellom to gårder.¹⁴⁸ Til sist er det to diplomer der han utfører funksjonen som dommer i tvistemålsaker. Den første av disse omhandler en sak i Oslo mellom kanniken ved Maria-kirken og borgerne i Oslo.¹⁴⁹ Det siste av disse er et interessant dokument. Det omhandler en arvetvist om Giske gård og gods samt arven etter Håkon Sigurdson. Harnikt Henrikson, Guttorm Benediktson og Narve Jakobsson er tre av de 16 dommerne som er oppnevnt i saken. De sitter her i et slags forliksråd. Dette diplommet er datert 6. Juli 1426 i Bergen, altså 23 dager før utstedelsen av Bergen-fornyelsen.¹⁵⁰ Det ser derfor ut til at disse tre har oppholdt seg i Bergen over et lengre tidsrom denne sommeren.

Olav Håkonsson (født ca. 1382 nevnes sist gang 1458)

Olav Håkonsson var født ca 1382, faren var ridderen hr. Håkon Eivindsson, nevnt 1372 og 1380. Moren var Elin Bergsveinsdatter.¹⁵¹ Han var gift med Ingeborg Jonsdatter av Sudrheimsætten og sammen fikk de en datter, Gudrund Olavsdatter som ble giftet bort til Erlend Eindridson, sønnen til Eindrid Erlendson.¹⁵²

Olav Håkonsson var blant annet til stede i København da det norske riksrådet sendte advarselbrev til det svenske riksrådet i 1434.¹⁵³ Håkonsson sitt navnetrekk er blant annet å finne på fornyingen av Kalmaravtalen i 1435 som ble forhandlet fram i Stockholm 14. oktober dette året.¹⁵⁴ Han deltok her som voldgiftsdommerne mellom kong Erik og svenskene.¹⁵⁵ Som medlem av riksrådet var han med da våpenhvilen mellom rådet og Amund Sigurdsson Bolt og hans tilhengere ble inngått 23. juni 1437.¹⁵⁶ Han nevnes også i et brev til allmuen fra Olav Bukk som var høvedsmann på Akershus 27. april 1439.¹⁵⁷ Han deltok som den fremste

---

¹⁴⁶ DN X, nr. 175.

¹⁴⁷ DN V, nr. 646.

¹⁴⁸ DN VIII, nr. 284.

¹⁴⁹ DN III, nr. 721.

¹⁵⁰ DN I, nr. 713.

¹⁵¹ Sollied, 1938 s. 274.

¹⁵² Sollied, 1941-42 s. 71

¹⁵³ DN V, nr. 646.

¹⁵⁴ NGL 2: I nr. 92. Taranger, 1915 s. 296-298.

¹⁵⁵ NGL 2:1 nr. 82, note 2.

¹⁵⁶ NGL, 2:1 nr. 86.

¹⁵⁷ DN III, nr 543. Taranger, 1915 s. 314.

verdslige riksråd nest drottseten Sigurd Jonsson på møtet i Oslo da fra riksrådet skrev sitt oppsigelsesbrev til kong Erik.¹⁵⁸

Vi kan trekke ut noen viktige detaljer fra Olav Håkonssons liv. Hans navn forekommer i alle de viktige dokumentene fra riksrådet i hans levetid. Han var medlem av riksrådet, noe som gav han de rettigheter og plikter som embetet medfører. Han kom fra en rik familie og han hadde en slik status at han fikk giftet bort sin datter til den kanskje mektigste adelssønnen i Norge, Erlend Eindridsson. Dette var viktig for både Olav Håkonsson og for Eindrid Erlendsson.

Guttorm Benediktsson

Guttorm Benediktsson er ikke behandlet spesielt i Hennings Sollied sine slektsgransknings-artikler. Jeg har heller ikke funnet mange referanser til denne personen i hans artikler i NST. Han er heller ikke nevnt i NBL.

Guttorm Bendiktsson kan ha vært sønn av Benedikt Nikleson som var medlem av riksrådet og er nevnt et par ganger i forbindelse med statsrettslige dokumentene som ble utstedt i forbindelse med dronning Margretes valg. Blant annet hadde han vært med og satt sitt segl på dokumentet som erklærte Erik av Pommern som den rette arving av Norges rike.¹⁵⁹ Han var også med da dronning Margrete ble valgt til ”Norges riges Mægtige frue og rette husbonde”.¹⁶⁰ Bendikt fikk fornyet sin forlening på Eiker, Modum og Tverrdalene i denne forbindelse.¹⁶¹ Kronologien stemmer til en viss grad også. Benedikt Nikleson forekommer ikke i kildene etter ca. 1400. Det er derfor sannsynlig at det er denne mannen som er faren til Guttorm Bendiktsson.

De første referanser til Guttorm Bendiktson er fra 1426 da han var forliksdommer for arveoppgjøret etter Giske gård (se ovenfor under Harnikt Henriksson). Det kan derfor virke som han tilbrakte en lengre periode i Bergen denne sommeren. Han var senere til stede i København der han satte sitt segl på advarselsbrevet til det svenske riksråd i 1434.¹⁶² Han var ikke med på våpenstillstanden mellom det norske riksråd og Amund Sigurdsson Bolt fra 1436, og heller ikke på oppsigelsesbrevet til kong Erik i 1440. Det kan derfor tyde på at han døde en gang mellom 1434 og 1440.¹⁶³ Faren Benedikt Nikolasson er ikke nevnt i Kalmar

---

¹⁵⁸ NGL, 2:1 nr. 97.

¹⁵⁹ NGL, 2:1 nr. 2.

¹⁶⁰ NGL, 2:1 nr. 1.

¹⁶¹ NGL, 2:1 nr. 4.

¹⁶² DN V, nr. 646.

¹⁶³ Sollied, 1938 s. 278.

1397 eller København 1398 og var antakelig død på denne tiden. Var Guttorm hans sønn, kan det passe at han var en relativt gammel mann i 1426.

Narve Jakobsson (nevnes mellom 1424-1444)

Narve Jakobsson nevnes for første gang sammen med faren Jakob (Jep) Fastulvsson i 1424. Dette er et brev som omhandler en tvist om Giske gård der Jakob og Narve er innkalt av erkebiskop Eskild som vitner. Det kan virke i teksten som om Narve også har en bror tilstede med navn Matthis. I brevet er både Narve og Matthis nevnt under Jakob Fastulvsson og med samme patrynomikon.¹⁶⁴ Matthis er rangert etter Narve i avskjedsbrevet til kong Erik i 1440.¹⁶⁵ Faren Jakob Fastulvsson var svensk, men gift med den norske stormansdatteren Elbse Ottedatter og hadde dermed rett til å sitte i riksrådet. Jakob Fastulvsson er blant med og undertegner hyllingsbrevet av dronning Margrete i 1388.¹⁶⁶ Moren til Narve Jakobsson var som nevnt Elsebe Ottedatter, datteren til Otte Rømer som hadde væpnets rang, var høvedsmann i Bergen og også medlem av riksrådet.¹⁶⁷ Otte Rømer var sentral i mange begivenheter på slutten av 1300-tallet og helt i begynnelsen av 1400-tallet. Han var blant annet med på å hylle dronning Margrete sammen med svigersønnen i 1388. Vi finner han også i København i 1398 der han var med på det store riksrådsmøtet.¹⁶⁸ Han meklet også mellom de tyske og engelske handelsmennene i Bergen i september 1400.¹⁶⁹ Narve Jakobsson var dermed en del av Rømer-slekten i tillegg til at han hadde svensk stormansblod i årene. Han var dermed også i nær slekt med Aslak Bolt.

Narve Jakobsson nevnes 6. juli 1426: dette er det samme diplommet vedrørende Giske arven der Harnikt Henrikson og Guttorm Benediktson også er nevnt. Det var en vedvarende og lang tvist som forgikk om Giske gård. Narve Jakobsson var til stede i riksrådet i 1440 da kong Erik ble oppsagt.¹⁷⁰ Han har hatt stilling som befalingsmann i Jemtland,¹⁷¹ og ridderslaget fikk han sannsynligvis ved kroningen av kong Christoffer i 1442. I 1444 ble han valgt av kongen til å sitte retterting i Norge, dvs. kongelige domstoler.¹⁷² Han ser ut til å ha levd sine siste år i Danmark. Han ble der gift med Philippa Borkvardsdatter Krummedike¹⁷³.

---

¹⁶⁴ DN I, nr. 699.

¹⁶⁵ NGL, 2:1 nr. 95.

¹⁶⁶ NGL, 2:1 nr. 1. DN III nr. 477.

¹⁶⁷ Sollied, 1938, s 249

¹⁶⁸ RN VIII, nr. 661.

¹⁶⁹ NGL, 2:1 nr. 29.

¹⁷⁰ NGL, 2:1 nr. 86.

¹⁷¹ DN III, nr. 742.

¹⁷² DN I nr. 790.

¹⁷³ Sollied, 1938, s. 259-260.

Slektskapet

Gjennom biografiene av de personene som var til stede under forhandlingene i Bergen i 1426 har Henning Sollieds artikler i Norsk Slektshistorisk Tidsskrift kommet til god nytte. Hans artikler om slekten Bolt og Rømer viser oss at det er en sterk forankring mellom de forskjellige medlemmene i riksrådet på denne tiden. Dette ser jeg som viktig fordi det kan si oss noe om de menn som skulle bevare Norge som riksenhet når kongen ikke var til stede i landet. Det hjelper oss til å svare på spørsmålet jeg stilte innledningsvis i kapitlet. Slektskapet gir også et inntrykk av at det er en eksklusiv krets av personer som leder Norge på denne tiden, med sterke slektskapsbånd mellom de forskjellige personene. Man kan også få et inntrykk av at stormannsslekten Rømer hadde etablert et meget sterkt fotfeste i den politiske eliten i Norge. Måten de gjorde dette på var å gifte seg inn i noen av de gamle stormannsslektene i Norge og på den måten få etablert et fotfeste i den økonomiske og politiske norske eliten. Dette skjedde på slutten av 1300-tallet. Personer som Harnikt Henningsson, far til Aslak Bolt og Otte Rømer, morfar til Narve Jakobsson er eksempler på dette. Det ser ut til at barna deres ble etablerte i sentrale stillinger i det norske riksstyret. Som vi skal se har mange av disse relative sterke bånd mellom seg i form av slekt og ekteskapsinngåelse mellom de forskjellige slektene. Man har her å gjøre med gamle norske slekter som revitaliserer seg ved å føre inn nytt blod i form av å gifte bort sine døtre til disse nyankommende adelsmennene. Man kan se klare tendenser til dette i denne perioden. De som er fra norske slekter er Olav Håkonsson og Eindrid Erlendsson og disse befester sitt slektskap med å gifte sine barn inn i hverandres slekt. Dette er et eksempel på hvordan stand og tilhørighet til denne hadde mye å si for valget av framtidige slektsbindinger. Dette er også noe av den realiteten som mange adelsmenn måtte forholde seg til. Skulle man slippe å gå ned i stand for sine døtre så måtte man se seg om etter personer utenfor landets grenser.

Hva vet man så om disse tidlige utlandske adelsmennene? Var deres lojalitet en annen fordi de ikke var av norsk herkomst? Jeg har ikke et slikt inntrykk. Disse mennene kom til Norge i siste halvdel av 1300-tallet. De tilknyttet seg til de norske adelsslektene og de etablerte seg i Norge med en økonomisk base ikke bare gjennom inngifting i norske slekter, men også i form av midler som de kunne erverve gjennom sine stillinger som de fikk tildelt av kongemaktene. Ved også da å tilegne for sine barn gårder og eiendommer gjennom arv fra slekten til sine norske ektefeller, fikk den neste generasjonen som vi ser i forhandlingene i Bergen, sterke økonomiske og politiske bånd til Norge. Jeg vil si at de norske adelsslektene ikke ble svekket men fikk en kraftig revitalisering ved slutten av 1300-tallet.

Det er også en sterk konsentrasjon av personer som er i slekt, i forhandlingene i Bergen. Det er to unntak fra dette. Jens Jakobssøn var dansk og biskop. Han hadde dermed ikke den samme muligheten til å etablere en stilling innenfor den norske adelen for sine eventuelle barn, men så var det da heller ikke forventet at en biskop skulle ha barn på grunn av sølibatet, selv om det forekom. Det samme gjelder for Thomas de Tolach. Det at de begge har et opphav utenfor Norge vil si at de heller ikke har andre former for slektsforbindelser gjennom søsken.

Som nevnt ovenfor er Aslak Bolt og Harnikt Henriksson søskenbarn. De to er begge søskenbarn med Narve Jakobssøns mor, Elbse Ottesdatter. Harnikt Henriksson er igjen gift med biskop Arnbjørn sin søster Jorunn Sunnulvsdatter. Her har vi altså tre personer som er relativt nært beslektet med hverandre. Videre er Eindrid Erlendsson og Olav Håkonsson besvogret med hverandre gjennom ekteskapet mellom Eindrid sin sønn, Erlend Eidridsson og Olav sin datter, Gudrun Olavs datter. Om dette ekteskapet ble inngått før eller etter traktatinngåelsen vites ikke, men man må uansett gå ut i fra at det eksisterte et godt samarbeid mellom Eindrid og Olav. Svale Jonsson ser ut til å ha et fjernt slektskap med Rømer-slekten.¹⁷⁴ Guttorm Benediktsson har det ikke vært mulig å finne noe mer slektsinformasjon om.

Den norske traktatkompetanse

De skotske utsendingene blir akkreditert i et fullmaktsbrev som kong Erik mottar fra den skotske kongen. Brevet blir sent fra Edinburgh 8. mai 1426.¹⁷⁵ Det ser ikke ut til at det norske riksrådet har et formelt fullmaktsbrev å vise til. I den sammenheng kommer et viktig spørsmål opp: Var det en norsk traktatkompetanse under dronning Margrete og Erik av Pommern som ikke trengte ytterligere fullmakter? I så fall: Når har en slik traktatkompetanse blitt overført fra kong Erik til det norske riksråd?

Dette er et komplisert spørsmål å svare på. Det er i kildene ingen indikasjoner på at det norske riksråd mottar en formell fullmakt fra kong Erik. Jeg tror derfor at det norske riksråd har hatt en form for traktatkompetanse som går lenger tilbake i tid. Jeg ser ikke bort fra at traktatkompetansen er institusjonalisert helt siden 1392 da Erik av Pommern blir kronet til

---

¹⁷⁴ Se Leistad, Geirr. "Om ættene Rømer og Smør samt en seiglivet gjenganger i norsk middelaldergenealogi." *Norsk Slekthistorisk Tidsskrift* 30, no. 2 (1985): 124 – 130. Slekstreeet side 130 er i denne sammenheng vært å merke seg.

¹⁷⁵ DN VIII, nr. 275.

Norsk konge.¹⁷⁶ Hvis man ser på riksrådets historie så kan man tenke seg at det går enda lenger tilbake i tid. På 1300-tallet hadde riksrådet med drottseten i spissen vanligvis tatt over kongens virke når kongen av en eller annen grunn ikke kunne styre selv. Dette kunne være ved interregnum, eller når kongen var umyndig (formynderstyre), eller av en eller annen grunn ikke var i stand til å utføre sitt virke som statsleder. Et eksempel på formynderstyre i Norge er under kong Magnus Erikssons barndom. Der styrte riksrådet Norge fra 1319 til ca 1334-35, men landet hadde også en drottsete. Det samme ses mens Olav Håkonsson var umyndig (1380-1384). På mange måter ble riksrådet dannet med dette formålet for øye av kong Håkon V før sin død i 1319. Riksrådet ble ledet av erkebiskopen som utnevnte drottsetene Erling Vidkunsson og en periode Ivar Ogmundsson som de formelle lederne for Norge fram til Magnus Eriksson ble myndig.

Allerede etter at kong Håkon VI's døde i 1380 ble det innført et formynderstyre der dronning Margrete og det norske riksrådet tok over styret i Norge på vegne av den umyndige Olav. Samtidig hadde også dronning Margrete kunne konsolidere Olav sin status som konge i Danmark etter Valdemar Atterdags død i 1375. Man kan si at dronning Margrete i Danmark inntreer i rollen som "drottsete".¹⁷⁷

I årene etter Håkon VI sin død ser man at fokuset i nordisk politikk blir flyttet sørover. Dronning Margrete og kong Olav oppholdt seg stort sett i Danmark etter at han ble konge som mindreårig. Etter farens død ble han imidlertid også norsk konge gjennom arv. Han var selvsagt i Norge da han ble hyllet, og også senere under hans formynderstyre kan det se ut til at han og moren oppholdt seg vekselvis i Danmark og Norge.¹⁷⁸ Fra Olav ble myndig i 1384 til han dør i begynnelsen av august 1387 ser det ut til at verken Margrete eller Olav er mye i Norge. Grunnen til at Margrete og Olav er mye i Danmark har nok også sammenheng med den uoversiktlige politiske situasjonen i Danmark på den tiden. I 1385 var det nøyaktig 15 år siden freden i Stralsund, der Margretes far Valdemar Atterdag hadde måtte gått med på en ydmykende fredsavtale med Kølnerkonfødrasjonen.¹⁷⁹ Blant annet ble flere slott i Skåne pantsatt til den tyske Hansaen, og det var en risiko for at slottene kunne bli værende på tyske hender. Margrete gikk derfor inn i en kraftig diplomatisk offensiv for å få dem tilbake under det danske styre. Samtidig med dette hadde Margrete også trusselen fra Sverige med Albrecht

---

¹⁷⁶ Eldbjørg Haug. "Erik av Pommerns Norske Kroning." *Norsk Historisk Tidsskrift*: 74. no 1, 1995 s. 18. RN VIII nr. 225.

¹⁷⁷ Haug, 2006.

¹⁷⁸ Haug, 2000.

¹⁷⁹ Bøgh, 2003 s. 28-35.

III, han utgjorde den siste trusselen fra hertugdømmet Mecklenburg. Dette førte videre til at fokuset ble tatt bort fra Norge.

I 1387 dør Olav og 2. februar 1388 velger det norske riksrådet Margrete til riksstyrer på livstid.¹⁸⁰ Det samme blir også gjennomført i Danmark (umiddelbart etter Olavs død i Skåne) og Sverige (etter Margretes norske valg), men i Danmark og Sverige er det en midlertidig ordning. Margrete har nå en aktiv reisevirksomhet i de nordiske land og oppholder seg mye på Båhuslen slott som var hennes morgengavelen. Det norske riksrådet avgjør også at arvefølgen til den norske kronen heretter skal regnes fra Margrete og avgjør at hennes nærmeste arving er søsteren Ingeborg sitt barnebarn. Han blir sammen med søsteren Katharina adoptert av Margrete og blir hennes rettmessige arvinger og blir den fremtidige konge, Erik av Pommern.

I denne tiden er Margrete avhengig av lojale støttespiller i Norge som kan ta seg av riksstyret i hennes fravær. Dette finner hun blant annet i episkopatet i Norge som på slutten av 1300 tallet synes sammensatt av tidligere byråkrater fra den kongelige kapellgeistlighet (erkebiskop Vinald Henriksson, biskop Aslak Bolt, muligens erkebiskop Eskil). De danske mennene på norske bispeseter hadde også en karriérebakgrunn enten fra tjeneste som pavelig pønitiariar i kurien eller fra kongens dansk kanselli; både Valdemar Atterdag og dronning Margrete brukte domkapitlet i Roskilde for et slikt formål.¹⁸¹ Mange av dem har blitt innsatt i disse stillingene gjennom et sterkt samarbeid mellom Margrete og paven i Roma. Denne tiden innenfor den katolske kirke kalles ”Det store skismaet”. Man hadde to paver, en i Roma og en i den franske byen Avignon. Margrete og de nordiske kirkeprovinsene er hele tiden støttespiller til den romerske kirken.

I den verdslige delen av riksrådet er det flere menn som har vært i nært samarbeid med dronningen lenge. Det er menn som har vært i ektemannens tjeneste tidligere. Og hun bruker lojaliteten de hadde til hennes mann til også å gjelde for henne, først som formyndere for sønnen Olav, etter hans død da hun som dronning og den døde kongens mor velges til riksforsander i Norge. Margrete har dermed bygget videre på et lojalt apparat som kan hjelpe henne ikke bare til å beholde og videreføre styret med Norge, men også til å utføre sine planer i Danmark og etter hvert Sverige.

Vært og nevne i denne sammenheng er stillingen som ”drottsete”. Denne stillingen var tradisjonelt tenkt å være som en stedfortreder for kongen i hans fravær. Den siste ”drottsen”

---

¹⁸⁰ NGL, 2:1 nr. 1.

¹⁸¹ Haug, 2006.

forut for Kalmarunionen het Ogmund Finnsson og er nevnt siste gang 5. juni 1388.¹⁸² Etter dette så har man ingen med tittelen ”drottsete” før Sigurd Jonsson blir utnevnt til stillingen 3. september 1439 av kong Erik.¹⁸³ Det at man ikke får et nytt drottsete kan sammenfalle med at dronning Margrete blir valgt til rette husbond og dermed blir stillingen overflødig.¹⁸⁴ Som nevnt ovenfor har Eldbjørg Haug kommet frem til at stillingen som dansk kjøgmester også kan bety det samme som ”drottset” (se ovenfor under Eindrid Erlendsson).¹⁸⁵ Sett i det lys så er det ganske påfallende at kravet om at det skal bli utnevnt et nytt ”drottsete” kommer samtidig med at Eindrid Erlendsson forsvinner ut av kildene. Sønnen Erlend Eindridsson er blant kandidatene til stillingen, men blir ikke valgt. Hvis Eindrid Erlendsson innehadde stillingen som ”drottsete” kan det være med på forklare hvorfor Eindrid har så mye makt samlet inn under sin person. Han var dermed også rangert som nr. to i riket etter kongen.

Denne lojaliteten til kongen blant de verdslige stormenn har lange tradisjoner i Norge og kan spores tilbake til Borgerkrigstiden. Kongene i Sverre-dynastiet støttes hele tiden av birkebeinerne som utvikler seg fra en forkommen opprørsflokk til å bli de fremste menn i landet. Etter at Skule Jarl blir drept danner Håkon Håkonsson med birkebeinerpartiets hjelp den sterke kongemakten i Norge. Lojaliteten til kongen fra landets verdslige stormenn går derfor i en ubrutt linje tilbake til 1240-årene. Man får en konsolidering av kongemakten og riksenheten i Norge som har sitt høydepunkt med Landsloven av 1274, arvekongedømmet som ble lovfestet i 1260 og blir stadfestet ved opprettelsen av en felles lov for hele riket. Riksrådet blir innført som et formynderstyre for barnekongen Magnus Eriksson i 1319. Riksrådet overfører uten nevneverdig dramatikkkongemakten til Magnus Eriksson i 1331. Samarbeidet mellom riksrådet og konge forsterkes kraftig gjennom blant annet kampen mot det meklenburgske hertugdømme. I denne tiden opparbeider det norske riksråd seg en form for selvstendighet i forhold til kongemakten. Det er denne arven som Margrete og kong Erik bygger videre på. Hun kan på grunn av denne kongeloyaliteten i riksrådet overlate mye av styret til dem.

Med ryggen fri og vel vitende om at hun har lojale undersåtter i Norge kan dermed Margrete fokusere sine resurser om de politiske utfordringene som hun møter i Danmark og Sverige. Det er et tillitsforhold mellom henne og det norske riksrådet. Denne tilliten går begge veger og begge parter drar nytte av den. Kongemakten kan hele tiden dra nytte av kompetente menn som hun kan ha med seg på sine reiser. Margrete får også en legitimitet ved den støtte

---

¹⁸² RN VII, nr. 1449. DN IV nr. 550.

¹⁸³ NGL, 2:1 nr. 95.

¹⁸⁴ NGL, 2:1 nr. 1.

¹⁸⁵ Haug, 2000 s. 262 f.

som riksrådet gir henne. Den samme legitimiteten gjelder hennes nye dynasti gjennom den separate norske kroningen av Erik av Pommern, antakelig i 1392.¹⁸⁶ Ved å kunne støtte seg på et fullt ut konsolidert kongedømme som Norge var, kunne hun dermed få ekstra tyngde i forhandlinger med fremmede makter og i sine forsøk på å få kontroll med Danmark og særlig Sveriges magnater. Riksrådet på sin side hadde også noe å hente fra dette ved å vise sin lojalitet og holde seg inne ved kongemakten ble de til en viss grad overlatt til sitt eget virke. De enkelte riksråder fikk her mulighet til å styrke sin maktbase lokalt og regionalt ved at de hadde en sterkere frihet og ikke var ”overvåket” av en mer tilstedeværende kongemakt.

Denne lojaliteten i riksrådet blir også videreført under kong Erik. Den første tiden etter Margretes død i 1412 preges av en form for harmoni mellom riksrådet og kongen. Kong Erik står ganske fritt til å forfølge sin politikk i Sønder-Jylland. Denne politikken er ikke spesielt vellykket. Dette er en konflikt som først og fremst angår Danmark og føyer seg inn i en tradisjon som var arvet fra Valdemar Atterdag. Som vi allerede har vært inne på dreier denne politikken seg om å få det tradisjonelle kjernelandet til Danmark tilbake inn under den danske kronen. Dette var noe som Valdemar Atterdag hadde arbeidet med hele sin tid som dansk konge. Margrete var i ferd med å få den siste biten av dette verket på plass i 1412, men døde før hun fikk dette fullbyrdet. Kong Erik brakte dette politiske målet videre. Det er denne politikken som preger hans virke som konge. Jeg vil påstå at denne konflikten ikke har noe særlig påvirkning på resten av unionen før Hansaen blir innblandet mot kong Erik i 1426. Denne konflikten angikk bare Danmark og kong Erik får derfor problemer med å få det norske og svenske riksrådets fulle støtte i konflikten. Blant annet vår rådernes frykt for en krig mot Hansaen avgjørende for mangelen på støtte til kong Erik. Norge forsøkte å løse dette med å erklære seg nøytral i konflikten. Det ble forsøkt å gjøre en avtale mellom tyskerne i Bergen og norske myndigheter. Eindrid Erlendssons forsøk på å inngå en avtale med Hansakontoret i Bergen, som Aslak Bolt også var positiv til, viser dette. Den sentrale Hansaen aksepterte imidlertid ikke at representanter lokalt inngikk separat fred, resultatet var handelsboikott. Hansaen i Bergen forlot byen i 1426, de var ikke tilbake før i 1433.¹⁸⁷ I 1428 ble Bergen angrepet av vitalianeren Barolomeus Voet og 600 mann. Angrepet kom fullstendig overraskende på bergenserne og byen ble grundig plyndret. Dette var så vellykket at han kom tilbake året etter, denne gangen med 400 mann.¹⁸⁸ Angrepet var ventet og en leidgangsflåte

---

¹⁸⁶ Haug, 1995.

¹⁸⁷ Ersland, 2000 s. 123.

¹⁸⁸ Hasund, 1934 s. 234.

ble sendt ut for å møte angriperne. Men nordmennene tapte dette slaget og det er siste gang vi hører om en leidangsflåte i kamp. Byen ble igjen systematisk plyndret.¹⁸⁹

I 1405 drar kong Erik til Norge på sin siste reise til sitt arverike. Han har allerede vært kronet siden 1392. Allerede nå har man i Norge hatt en form for styresett der den regjerende monarken har vært utenfor Norges grenser det meste av tiden fra 1388 fram til 1405. Dette forblir situasjonen i årene som kommer også. Riksrådet har som det styringsorgan som ved monarkens fravær skulle overta det daglige styret i Norge nå vært ved makten siden 1388. Med noen få unntak der kongen er i Norge styres landet av riksrådet helt fram til kong Christian Is tid. Den norske konge er utenfor landets grenser og det er dermed riksrådet og det Steinar Imsen kaller bondekommunalismen som må ta det daglige styret.¹⁹⁰ Traktatkompetansen for Norge blir overført fra kongen til riksrådet når han reiser ut av landet, men dette gjelder vel og merke ikke for det som angår unionen under ett. Eksempler på traktater som gjelder for hele unionen har vi i 1424 med dronning Filippas myntkonvensjon som forsøker å opprette en felles myntenhet med Lübeck, Hamburg og Lüneburg.¹⁹¹ Det er også tidligere eksempler på at man har en felles nordisk utenrikspolitikk der representanter fra de tre nordiske lands riksråd er til stede. I København i 1398 finner man flere eksempel på dette. Under dette møtet ble det beseget en fredstraktat med Den tyske orden samtidig som privilegiefastsettelsen for Stockholm blir inngått; dette ble gjort som et felles unionelt anliggende.

Dette møtet er et eksempel på at riksrådet også har kommet sammen utenfor landets grenser og befestet viktige saker for Norge. Under det nordiske riksrådsmøte i København i 1398 kom det norske riksrådet sammen og behandlet særnorske saker. Blant annet ble privilegiebrevet til den tyske Hansaen behandlet. Her har riksrådet sammen med Margrete utferdiget et dokument som ga Hansaen handelsrettigheter i Norge i Erik sin regjeringstid.¹⁹² Dette er et eksempel på hvordan rådet sammen med Margrete behandler en norsk utenrikspolitisk sak i Danmark. Privilegiet har blitt beseget med det særnorske majestetssegl som betegner at det gjelder for Norge. Som privilegium gjelder det dessuten bare i den aktuelle monarkens levetid.¹⁹³

---

¹⁸⁹ Ersland, 2000 s. 122-132.

¹⁹⁰ Imsen 1988, Steinar Imsen. *Norsk Bondekommunalisme Fra Magnus Lagabøte Til Kristian Kvart: Del 1 Middelalderen*. 2 vols. Vol. 1. Trondheim: Tapir, 1990 og Steinar Imsen. *Norsk Bondekommunalisme Fra Magnus Lagabøte Til Kristian Kvart. Del 2 Lydriketiden*. 2 vols. Vol. 2, *Skriftserie Fra Historisk Institutt*. Trondheim: Universitetet i Trondheim, Historisk Institutt, 1994.

¹⁹¹ NGL, 2:1 nr. 61.

¹⁹² NGL, 2:1 nr. 24.

¹⁹³ Haug, 2000 s. 255-256.

Det er også et eksempel fra 1400 der en av riksrådets medlemmer, Otte Rømer, informerer den engelske kongen Henrik IV om et forlik som han på Margretes befaling har forhandlet fram mellom de tyske og engelske kjøpemennene i Bergen.¹⁹⁴ Dette brevet gir et lite innblikk i hvordan lokale forhandlinger i Bergen kan ha utenrikspolitiske konsekvenser. Otte Rømer opptrer her ikke bare som riksråd, men som høvedsmann i Bergen. Det kan tenkes at Arnbjørn Sunnulyson har vært med på selveste forlikforhandlingene siden han på den tiden var kapellmagister i Bergen. Senere var han ihvertfall med i følget som skulle bringe den framtidige dronning Filippa hjem til Danmark fra England i 1407. Det er ingenting som indikerer at dette har hatt form av å være i regi av riksrådet, men så er jo dette også en mer lokal preget sak som den engelske kongen har blitt innformert om, ikke et statsrettslig bindende dokument mellom to stater.

Kan vi så trekke noen konklusjoner ut i fra dette? Innledningsvis til dette kapitelet så spurte jeg om når traktatkompetansen har blitt overført fra kongemakt til riksråd. Noen avgjørende dokumenter som viser dette har vi ikke. Når man ser på den historiske utvikling i perioden fra 1319 og fram til 1426, tyder mye på at erkjennelsen av at riksrådet hadde full traktatkompetanse vokser fram gradvis. Vi må ihvertfall gå ut fra at det eksisterte et nært og sterkt samarbeid mellom konge og stormenn i Norge. Dette samarbeidet var et resultat av lange tradisjoner som strekker seg tilbake til borgerkrigstiden. Etter at Håkon V innfører riksrådet som et styringsorgan med de fremste stormennene i landet som medlemmer, videreføres dette samarbeidet innenfor riksrådets rammer. Dette samarbeidet er grunnen til at man kan se et riksråd som opptrer med full kompetanse når det gjelder spørsmål av innenrikspolitisk sågar som utenrikspolitisk art. Margrete og senere kong Erik kunne med letthet delegere makt til riksrådet med en visshet om at ville skjøtte rikets tarv som om det hadde vært dem selv som stod i spissen. De kunne også gjennomføre sin politikk med ryggdekning og støtte fra de norske stormennene. Både kongemakt og riksrådet tjente på denne ordningen. Jeg vil derfor si at den gamle ordningen med at riksrådet skulle fungere også når kongen ikke var til stede videreføres. Kongen er i Danmark og dermed er han ikke i fysisk i stand til å styre Norge. Riksrådet tar derfor i henhold til gammel skikk over styret av Norge med full traktatkompetanse, noe som Bergens-fornyelsen viser.

---

¹⁹⁴ NGL, 2:1 nr. 29.

Oppsummering

Jeg har i dette kapitlet sett nærmere på et organ som er sentralt i styret av Norge før og etter inngåelsen av Kalmarunionen. Helt siden riksrådet ble implementert i statsstyret i 1319 hadde det hatt en rolle i det norske rikets oppbygging. Vi har sett på riksrådets rolle i Norge og hva slags oppgaver riksrådet har hatt siden Håkon VI sin tid og frem til Christian I blir satt til å styre landet i 1450. Selv om oppgaven ikke tar sikte på å gå så langt frem i tid, har det vært nødvendig å trekke frem en del trekk som Lars Hamre har pekt på i sin bok.¹⁹⁵

Vi har sett at riksrådet har hatt en del forskjellige oppgaver. Noen av de viktigste oppgavene de har hatt er nok tilstedeværelse ved de nordiske riksrådsmøtene som forekom med jevne mellomrom i første halvdel av 1400-tallet. Den rollen de har hatt her er nok først og fremst å gi kongemakten ryggdekning for sine beslutninger, men de har også hatt den gamle rollen som kongens råd. Samt opptrådt som dommere på det lokale plan.

Oppbygging har vært en kombinasjon av faste og mer tilfeldige medlemmer. Her har kirkens menn hatt fast sete og erkebiskopen har vært øverste leder. De verdslige menn har blitt tatt inn i rådet basert på rang, slekt og rikdom. Dette får vi et godt bilde av når vi ser på de personene som er til stede under Bergens-fornyelsen i 1426. Her er slekt sentralt og det dreier seg om en sentrering rundt de store slektene - noen gamle som Losna ætten og andre som har etablert seg senere i Norge som slekten Rømer.

De som var til stede i Bergen er alle med på å styre Norge i denne tiden. De representerer en konge som oppholder seg stort sett hele sin regjeringsperiode utenfor landets grenser, de styrer Norge i kong Eriks navn og har full traktatkompetanse når han ikke er i Norges grenser. Jeg mener at det er disse menn som opprettholder Norge som et suverent rike og at de står for den administrasjonen som gjør at Norge kan opprettholdes administrativt og statsrettslig som et suverent rike, tross for at kongen ikke er tilstede i landet.

Vi har i dette kapitlet tatt for oss noen av de menn som ivaretar Norge som et suverent rike. Vi skal nå se på de institusjonene som har vært til stede forut for Margrete og kong Eriks maktovertagelse og se litt nærmere på om de forsvinner ut av Norge og til Danmark som mange norske historikere har villet ha det til.

---

¹⁹⁵ Hamre, 1971.

4. De norske styringsapparatene

Innledning

For å kunne snakke om en norsk suverenitet så må vi se litt nærmere på hvordan det norske styret ble forvaltet på kongemaktens vegne. Som vi har nevnt i forrige kapittel er det norske riksrådet som styrer landet i kongens fravær. Den sterke tillit mellom riksrådet og kongemakten var bygget på lange tradisjoner som vi kan spore helt tilbake til 1200-tallet. Riksrådet forvalter den norske traktatkompetansen på vegne av kongen og de har en relativt fri rolle innenfor unionens rammer til å forme den norske politikken i denne tiden.

I denne situasjonen er det nødvendig for kongemakten å kunne ha en sterk kontroll over innsettelsene av nye medlemmer av riksrådet. Gjennom samarbeid med paven hadde derfor kongemakten klart å få kontroll med en av de viktigste gruppene innenfor riksrådet, biskopene. Det var også viktig å kunne ha en rekrutteringsbase der kongemakten hele tiden kunne trekke ut nye kandidater til embetene som biskop. Kongemakten hadde dette allerede på plass. Den norske kapellgeistligheten som kan sammenlignes med et moderne byråkrati var allerede et viktig element i den norske styringen og hadde vært det siden 1100-tallet.

Kapellgeistligheten er ikke bare viktig for kongen, den er også viktig for selve riksrådet som har lederen for kapellgeistligheten som fast medlem. Riksrådet kan dermed trekke på den ekspertisen som befinner seg ved de kongelige kapellene til å utføre nødvendige oppdrag innenfor statsadministrasjonen.

Nært forbundet med kapellgeistligheten var kansleren som i vår periode blir forbundet til stillingen som biskop i Oslo. Kansleren var seglbevarer og skulle opprinnelig være kongens nærmeste rådgiver. Det var også hans oppgave å forvalte kongens arkiv. Det er som seglbevarer at kansleren har sin viktigste rolle i vår periode og han er dermed en slags forvalter av traktatkompetansen. Det er han som gjør dokumenter rettskraftig på kongens vegne og dermed gir riksrådet legitimitet i sitt virke som riksførvaltere. Han er også den som er ansvarlig for det norske arkivet og han er dermed også leder for en norsk administrasjon. Det er denne administrasjonen som er sentral i forberedelsene til Bergens-forhandlingene.

Vi skal i dette kapitlet se nærmere på disse tre sidene ved den norske statsforvaltningen. Jeg vil her gå kort inn på kapellgeistligheten. Dermed vil jeg forsøke å

vis hvordan de fleste biskopene som var providert på fastlandet i 1426 har blitt rekruttert kapellgeistligheten. Til slutt vil jeg se på kanslerens rolle i Norge.

Kapellgeistligheten

En viktig institusjon i det norske styret som kan spores helt tilbake til midten av 1100-tallet, er den såkalte kapellgeistligheten. Dette var en institusjon som til å begynne med besto av prester som var i kongens tjeneste som skrivere, regnskapsførere og andre former for tjenester som krevde en høy utdannelse. Det var vanskelig å finne lærde menn utenfor de geistlige kretser derfor får man et sterkt innslag av prester innenfor den kongelige administrasjon. Etter hvert utviklet kapellgeistligheten seg til en institusjon som hadde sitt utspring i noen spesielle kirker og kapeller rundt om i riket. Disse lå konsentrert på tidligere kongsgårder som lå militærstrategisk til i Hordaland og Rogaland, i og rundt Bergen og Oslo. I tillegg kom en kirke innenfor erkebispedømmet i Nord-Norge. Det spesielle med disse kirkene var at de stod utenfor den normale norske kirkes hierarkiske oppbygning. Kongen hadde hatt patronatsrett til disse kongsgårdskirkene. Tre av kollegiatkirkene lå i umiddelbar nærhet av kongens residenser, Bergen Tønsberg og Oslo. Apostelkirken i Bergen som var kapellgeistlighetens lederkirke lå først innenfor borgmurene på Holmen, men ble flyttet rett utenfor murene i en ny og større kirkebygning under kong Håkon Håkonssen. Ved pavelig privilegium ble disse kirkene organisert og stadfestet som egen institusjon, delvis uavhengig av episkopatet.¹⁹⁶ Disse kirkene var i Bergen bispedømme Apostelkirken, Allehelgenskirken, Katarinakirken, Korskirken i Fana, St. Nikolaus på Herdla og St. Ludvig på Tyssøy. I Stavanger bispedømme lå St. Olav på Avaldsnes som var kollegiatkirke med fire prester, St. Peter på Sørbø, St. Laurentius på Lista og St. Laurentius i Egersund. I Oslo bispedømme var som omtalt kanslerens kirke Mariakirken i Oslo, i Tønsberg St. Stefan og St. Mikael. I Nidaros erkebispedømme var det en kirke, Mariakirken på Tromsø som lå ”nær ved hedningene” og var en misjonskirke.¹⁹⁷ Det er to kirker her som er verdt å legge merke til, Mariakirken i Oslo ble knyttet til kanslerstillingen gjennom prosten ved kirken, samt Apostelkirken i Bergen der ”magister capellarum regis” eller den kongelig kapellmagister var prost ved kirken. Han var også lederen for hele kapellgeistligheten.¹⁹⁸ Disse kirkene var ikke bare skrivestuer for kongen de var også en aktiv del av kongens lokalstyre. Lederen for

---

¹⁹⁶ DN I, nr. 113.

¹⁹⁷ Bagge 1976 s. 11, Haug, 2006 s. 52.

¹⁹⁸ Bagge 1976 s. 11.

Apostelkirken eller kapellmagisteren som var hans tittel var også sysselmann på Voss. Kapellmagisteren titulere seg som sysselmann i kildene i tiden etter 1378.¹⁹⁹ Arnbjørn Sunnolvsson innehadde som nevnt stillingen som kapellmagister fra 1398 til 1420 da han ble providert som biskop av Hamar. Han opptrer også ofte i kildene som sysselmann på Voss. Han bærer herretittel i disse brevene, en rettighet som var tilstått kannikene i Mariakirken i Oslo og Apostelkirken i Bergen; dermed hadde de rang på linje med riddere. I 1311 fikk kapellmagisteren rett til en avgrenset biskoppelig rettigheter. Blant annet fikk han rett til å bære stav, mitra og ring som var tegn på episkopal verdighet. Dette var når det ikke var andre biskoper til stede. Han hadde også rett til å visitere de kongelige kapellene og kunne refse prester og klerker om nødvendig.²⁰⁰ Grunnen til at det var Apostelkirken i Bergen som ble anlagt som lederkirke har å gjøre med at den var størst og eldst av de kongelige kapell. Kirken hadde også en svært verdigull relikvie, en torn fra Kristis tornekrone, som erkebiskop Jon Raude fikk med fra den franske kongen til Magnus Lagabøter da han kom tilbake fra kirkemøtet i Lyon i 1274.²⁰¹ Kirken hadde derfor størst prestisje som kongens egen kirke.²⁰² Det er også her viktig å presisere at det var kongen som hadde kollasjonsretten til embetene og derfor til syvende og sist hadde det siste ordet når det gjaldt innsettelsen av personer innenfor kapellgeistligheten. I praksis var tilsetningen delegert til prosten i Apostelkirken. Man kan likevel si at det ikke bare var et konglig byråkrati, men også kongemaktens personlige kirke det her var snakk om. Det var derfor også mulig å rekruttere personer med en sterk lojalitet til kongemakten til høyere stillinger innenfor den norske kirken fra kapellgeistligheten. En forutsetning er at kongemakten har kontroll med provideringer av biskopene.

---

¹⁹⁹ Haug, 2006 s. 60.

²⁰⁰ Haug, 2006 s. 57.

²⁰¹ Eldbjørg Haug. Konkordat – konflikt – privilegium: Sættargjerden som indikator på forholdet stat – kirke fra Magnus Lagabøter til Christian I (1273 -1458), i *Ecclesia Nidrosiensis 1153-1537: Søkelys på Nidaroskirkens og Nidarosprovinsens historie*, red. Steinar Imsen, Senter for middelalderstudier, NTNU. Skrifter. Trondheim 2003 s. 89 f.

²⁰² Haug, 2006 s. 57.

Rekruttering av biskoper under Margrete og Erik av Pommern

Kong Valdemar Atterdag av Danmark, far til dronning Margrete, skapte i sin regjeringstid et sterkt samarbeid med paven. Siden pavemakten hadde sentralisert provideringen av biskopene, hadde dette fratatt det lokale domkapitlet mye av sin makt når det kom til providering av nye biskoper i de forskjellige bispedømmene. Den lokale oversikten over de beste kandidatene ble dermed svekket og kongemakten fikk en unik mulighet til å kunne påvirke valget av biskop. Valdemar Atterdag klarte å skaffe seg en sterk innflytelse over provideringer av biskoper i Danmark ved aktivt å fremme sine kandidater til bispestillingene overfor paven. Dette systemet benyttet også kong Magnus Eriksson som prøvde å føre den samme politikken, men han falt i unåde hos paven for et lån som han hadde fått for et korstog i Østersjøen. Dette lånet gjaldt det pavelige treårstiende, men på grunn av Svartedauden klarte han ikke å betale dette tilbake, i hvert fall ikke med en gang. Hans kirkepolitikk ble dermed svekket ovenfor paven.

Hans sønn Håkon VI brukte også dette systemet på å forsøke å fremme sine kandidater til bispestolen. Systemet ble perfektionert under Margrete og videreført under kong Erik. Under Margrete ble alle hennes biskoper providert til de bispedømmene hun hadde tiltenkt kandidatene. Hun hadde dermed en sterk kontroll med hvem som var biskoper innenfor sine riker.²⁰³ I vår sammenheng er dette sentralt. Man kan derfor stille spørsmål ved hvordan hun kom fram til sine valg som biskoper?

Erfaring fra kapellgeistligheten ser ut til å ha vært viktig for en videre karriere som biskop i Norge. Siden kongemakten stort sett hadde full kontroll over hvem som ble providert til biskoper var bispekandidatene i meget høy grad avhengig av å ha opparbeidet seg en form for lojalitet hos kongemakten.

Av de fem biskopene som var providert i Norge i tidsrommet rundt Bergens-fornyelsen hadde tre av dem med sikkerhet hatt stillinger innenfor den norske kapellgeistligheten. Det er sannsynlig at også erkebiskop Eskill har hatt en bakgrunn i kapellgeistligheten. Jens Jakobsson hadde ikke denne bakgrunnen, men til gjengjeld hadde han erfaring fra det danske kanselliet. Tre av de fire biskopene som var til stede under Bergens-fornyelsen i 1426 hadde altså erfaring fra kapellgeistligheten eller det danske kanselliet. Thomas de Tolach hadde jo hatt sitt virke i Skottland før han ble providert til biskop på Orknøyene og det er derfor lite som tyder på at han hadde erfaringer fra

---

²⁰³ Haug 1996.

kapellgeistligheten.²⁰⁴ Når det er sagt så hadde han fått tildelt len som ble lagt inn under hans virke som biskop. Dette viser at han som biskop også virket som kongelig embetsmann på øyene.

Som vi allerede har sett hadde Arnbjørn Sunnolvsson og Aslak Bolt bakgrunn fra kapellgeistligheten. Men også andre biskoper hadde en slik bakgrunn. Det er usikkert om erkebiskop Eskill hadde erfaring fra kapellgeistligheten forut for sin providering til erkesetet i Nidaros. Han har vært innsatt som korsbroder i Nidaros og sogneprest på Trondenes forut for sin providering til erkebiskop.²⁰⁵ Det har blitt pekt på av Eldbjørg Haug at Eskill kan ha vært tidligere medlem av kapellgeistligheten. Haug mener og at Eskill kan ha hatt Mariakirken på Tromsø. Denne kirken var som vi har sett underlagt kapellgeistligheten. Et annet moment som hun peker på er at også Aslak Bolt hadde Trondenes som kannikgjeld. En inskripsjon i Aslak Bolt sin Bibel viser at han har tilhørt kapellgeistligheten.²⁰⁶ Det er dermed en ren tilfeldig overlevering som viser at Aslak Bolt var kapellgeistlig; slike boknotiser – og bøker – er sjeldne overleveringer fra middelalder-Norge. Vi kan ikke med sikkerhet si om Eskill har tilhørt kapellgeistlighet, det kan bare bli spekulasjoner, men med tanke på de andre biskopene som hadde en fortid i kapellgeistligheten i samme tidsrommet er dette en nærliggende tanke.

Biskopen i Stavanger, Audun Eivindsson var ved Bergens-fornyelsen en fersk biskop. Han hadde blitt providert av paven 19. Juni 1426, det er 40 dager forut for forhandlingene i Bergen. Jeg ser det dermed som sannsynlig at han ikke var til stede i Bergen av den grunn. Han har mest sannsynligvis vært i Roma for å motta vervet som den nye biskopen av Stavanger og dermed enten fremdeles vært i Roma eller på vei til Stavanger og forhindret i å komme. Han har forut for sin tid som biskop i Stavanger innehatt en rekke stillinger. Han har vært sogneprest på Spydeberg, prost på Eidsberg og sogneprest på Haug på Eiker. Det siste embetet var unert med embetet som erkeprest ved domkirken i Oslo og leder av domkapitlet der. Samtidig var han kannik ved Mariakirken i Oslo. I tillegg til dette har han også fungert som kong Eriks daglig kapellan og ble utnevnt til ”apostolisk nuntius og generalkollektor” i Norge.²⁰⁷ Et par år før han ble providert til biskop fungerte han som coadjutor for biskop Håkon Ivarsson av Stavanger som var hans onkel.²⁰⁸ Hans stilling ved Mariakirken er i vår

---

²⁰⁴ Kolsrud, 1913 s. 302-303.

²⁰⁵ Kolsrud, 1913 s. 210.

²⁰⁶ Eldbjørg Haug 2006 s. 208-209; Haug, Eskil of Nidaros, Archbishop, before 1372-11 March 1428 [International Encyclopedia for the Middle Ages On-Line] (Brepols, 2006 [cited 21 January 2006]); available from www.brepols.net.

²⁰⁷ Kolsrud, 1913 s. 237.

²⁰⁸ Eldbjørg Haug, 2006, 200, 238; Haug, fra byens grunnleggelse? Nylesning og nytolkning av Stavanger-privilegiet og dets bestemmelsers tradering, i *Stavanger Museums Årbok 2004*, red. Anne-tove Austbø. Stavanger 2005 s. 51 og note 183.

sammenheng det interessante; det viser at han var medlem av kapellgeistligheten. Som kong Erik sin personlige kappelan har han nok også hatt en fremtredende rolle hos kongen. Han har også som generalkollektor hatt en høy stilling for paven i Norge.

Vi kan på bakgrunn av dette trekke den slutning at de fire biskopene foruten Jens Jakobsson har vært prøvet i kongens tjeneste. Og basert på dette har de dermed fått tillitt fra kongemakten da de stod som kandidater for bispevervet. Arnbjørn Sunnolvsson sin providering til biskop av Hamar kan nærmest virke som en æresutnevning for lang og tro tjeneste. Han fungerte jo som øverste leder for kapellgeistligheten i hele 22 år forut for sin providering. Med tanke på det vi tidligere har sett om kapellmagisterens rett til å opptre med en biskops verdighet har han nok vært mer enn skikket til stillingen som biskop.

Kansleren

Kanslerembetet var en stilling som hadde hatt en viktig rolle i den norske administrasjonen i en årrekke.²⁰⁹ I 1264 hører vi for første gang om kansleren i kilden.²¹⁰ Kanslerens funksjoner og rettigheter blir fastlagt under Magnus Lagabøter i Hirdskråen. Kansleren skulle ha samme rang som lendmennene og skulle være en av kongens fremste rådgivere. Han skulle også innsettes med en spesiell seremoni.²¹¹ Den viktigste stillingen som kansleren skulle inneha var som seglbevarer. Han skulle til enhver tid oppbevare kongens majestetssegl, og hadde også fullmakt til å besegle kongebrev. Foruten denne oppgaven skulle han også føre regnskap over kongens gods og inntekter og han skulle være sendemann for kongen i inn og utland.²¹² Kansleren har allerede under Magnus IV fungert som utsending, og de senere konger brukte kansleren i denne oppgaven. Kansleren blir etter hvert forbundet til kapellgeistligheten og dette blir formalisert under Håkon V i skipanen av 31. august 1314.²¹³ Her blir det bestemt at prostens ved Mariakirken "til evig tid" skulle være kansler og at han til inntekter som kansler skulle få samme rettigheter og inntekter fra Nesodden som han fra før hadde i Follo. Ved å binde kansleren til Mariakirken ble det dermed vanskeligere å skifte ut kansleren. Forbindelsen mellom kansler og Mariakirken ble ytterligere styrket ved at

---

²⁰⁹ Agerholt, Johan. *Kulturhistorisk leksikon for Nordisk Middelalder*. København: Rosenkilde og Bagger, 1963 sp. 235 f.

²¹⁰ Sverre Bagge henviser til denne kilden når han sier at det er første gang kansleren opptrer i kildene: Vigfusson, G. *Rerum Britannicarum medii ævi scriptores* 88/2, London 1887 s. 361.

²¹¹ Bagge, 1976 s. 149.

²¹² Steinar Imsen, ed. *Hirdskråen: Hirdloven Til Norge Konge Og Hans Håndgangne Menn*. Oslo: Riksarkivet, 2000 s. 43 f.

²¹³ DN I nr. 176: NGL IV s. 369.

inntektene til kansleren ble bundet til Mariakirken. Dette er satt i sammenheng med den frykt Håkon V hadde for at hans vilje ikke skulle følges etter hans død.²¹⁴

Kanslerembetet blir stående i den form som Håkon V fastsatte, og kansleren ved hans død het Ivar Olavsson. Det har vært bemerket at han titulerte seg som kansler bare få ganger etter kongens død. Man har derfor regnet med at man får en svekkelse av embetet under hertuginne Ingeborg og senere drottseten Erling Vidkunsson. I 1327 opptrer kildene igjen med en kansler, Pål Bårdson, han hadde en imponerende karriere bak seg. Han hadde vært kannik i Bergen, Oslo, Hamar og Nidaros. Han hadde også vært den norske kirkes representant ved kurien og biskop Audfinn av Bergens fullmektig ved erkesetet.²¹⁵ Han ser ut til å ha vært en sterk forkjemper for kirken og Sverre Bagge ser Pål Bårdson sin inntreden som kansler i lys av at kirken hadde behov for å få en representant inn i den indre kretsen rundt Erling Vidkunsson. Kirken gjorde også innrømmelser i forhold til domsretten som ble innskrenket i forhold til kronen i sammenheng med dette. Pål Bårdson har vært omstridt som kansler og det har derfor vært spekulert i om det ikke lå andre forhold bak innsettelsen av han. Munch har påpekt at i denne tiden har biskop Audfinn tilnærmet seg hertuginne Ingebjørg og at det forut for innsettelsen har vært stor sannsynlighet for at hertuginnens andre ektemann, Knut Porse, skulle ha mulighet til å erverve seg makt i Norge. Dette ville utfordre Erling Vidkunsson sin stilling som drottsete. Det å innsette Pål Bårdson som kansler kunne dermed virke samlende for både de geistlige og verdslige stormennene og føre til opplutning om Erling Vidkunsson sin politikk.²¹⁶

Pål Bårdson blir providert som erkebiskop i 1333 og etter den tid har embetet som prost ved Mariakirken tilsynelatende vært vakant fram til 1337 da man får en ny prost ved kirken, Erling Gullason, opptrer nå i kildene. Han tituleres aldri som kansler i kildene som er bevart om ham. Det skjer først fra 1344 med prosten, Arne Aslaksson, og han inntar da stillingen som prost og kansler. Sverre Bagge ser en forbindelse til Sverige som i det samme tidsrommet har de samme trekkene som i Norge. Etter at Magnus V blir konge så ser det ut til at mange av de sentrale stillingene innenfor sentralstyret blir stående tomme. Man får en utvikling der kongen har en smal krets som er med han på sine reiser rundt om i sine riker. Dette blir satt i sammenheng med at det ikke kan ha vært lett for en 15-åring som nettopp blir tildelt kongemakten i to riker med et regjeringsapparat som har sin lojalitet hos andre enn kongen. Det har også vært interne konflikter i aristokratiet som kan ha vært en medvirkende

---

²¹⁴ Bagge 1976 s. 149.

²¹⁵ Sverre Bagge. *Kanslerembetet og Mariakirken i Oslo 1314-1350. Oslo bispedømme 900 år:* Universitetsforlaget, Oslo – Bergen – Tromsø, 1974, s.148-149.

²¹⁶ Bagge 1974 s. 151-152.

faktor. Han har derfor måtte finne de rådgiverne som han kunne stole fullt ut på. Det var ikke gjort på en dag og styret i denne tiden har nok ikke vært optimalt. Det er trukket paralleller fra denne styringsformen til opprørene som forekom i 1332 og 1338.²¹⁷ Fra om lag midten av 1340-tallet ser man en forandring i denne politikken. Fra 1344 og utover ser det ut til at Magnus V ser på kansleren som en viktig del av statsstyret, embetet får dermed en revitalisering i årene etter at Arne Aslakson blir kansler. Samtidig ser man også en fornying i Mariakirken privilegier som blir sterkt forbedret i siste halvdel av 1440-årene. Privilegiene for kirken blir fornyet allerede i de første årene av kong Magnus sin regjeringstid, men i 1343 blir det gitt en utvidelse som ikke bare gir kirken rett til bordleidangen fra Varna og Våler men også rett til bot for leidangsfall.²¹⁸ Kirken får samme år rett til bøtene for alle krenkelser av dens privilegier, og de geistlige ved kirken får rett til å stevne sine klagemål til lagmannen i Oslo, ikke til lagmannen der vedkommende hørte hjemme.²¹⁹ Helgøy i Mjøsa blir lagt under Mariakirken en gang mellom 1345 og 1350.²²⁰ I 1342 kommer det et kongelig påbud om at festen til St. Erik skal feires ved Mariakirken.²²¹ Sverre Bagge mener dette tyder på at kirken igjen har fått noe av den karakter av religiøst sentrum for kongen som den hadde under Håkon V. I kong Magnus og dronning Blancas testamente fra 1347 fikk videre både Mariakirken og de andre kapellene store gaver.²²² Det er også verdt å bemerke at to personer innenfor kapellgeistlighen blir utnevnt til biskoper i denne tiden. I 1443 blir prostens ved Apostelkirken i Bergen, Guttorm Pålsson, providert til biskop i Stavanger og i 1450 blir kansleren, Arne Aslaksson providert til det samme embetet. I 1445 får Arne Aslaksson også dispensasjon fra paven til å inneha flere kirkelige embeter, uten at vi vet hvilke embeter dette har vært.²²³ Arne Aslaksson sin providering til biskop er litt spesiell. Han hadde en såkalt fødselsdefekt, han var født utenfor ekteskap og dermed ikke kunne bli bispeviet. Han kunne heller ikke bli valgt av domkapitlet av denne grunn, de kunne bare postulere ham. Han har derfor reist til Avignon for å få sin sak prøvet for kurien, men døde før den ble ferdigbehandlet.²²⁴ Det som er nevnt ovenfor kan tyde på at har Magnus Eriksson sin kirkepolitikk allerede nå har begynt å bære frukter. Denne kirkepolitikken var et forsøk på å kopiere Valdemars Atterdag sin vellykkede politikk ovenfor paven når det gjaldt providering av danske biskoper. Siden begge de to

---

²¹⁷ Bagge 1974 s. 159.

²¹⁸ DN II nr. 253.

²¹⁹ DN V nr. 165.

²²⁰ DN X nr. 57.

²²¹ DN I nr. 277.

²²² DN V nr. 193.

²²³ Bagge, 1974 s. 159-160.

²²⁴ Haug, 2006.

biskopene var tidligere proster ved Mariakirken kan det tyde på at de har blitt innsatt med kongens velsignelse.

Selve embetet ser i disse årene ikke ut til å ha fått noen særlig store forandringer og kanslerens rolle i riket forblir uforandret. Absalon Taranger trekker fram forandringer som gjøres i protokollen for kongebrev. Det har siden Magnus Lagabøter sin tid vært fast skikk i det norske kansellet at brevets skriver navnga seg. Dette blir det slutt på under Arne Aslaksson som kansler. Det siste brevet der skriveren er undertegner ser ut til å være nettopp brevet om feiringen av St. Erik ved Mariakirken, der skriver og kansler innsegler brevet i kongens nærvær.²²⁵ I tidsrommet 1300-1350 skjer det et språklig skille der man går bort i fra et trøndersk og vestlandsk språk og over til det Taranger kaller et "oldnorsk" riksmål. Dette setter Taranger inn i en sammenheng med utbyggingen av Mariakirken som et sted for verdslig dannelse, dermed så mener han at katedralskolene i Nidaros og Bergen mister noe av sin rolle som opplæringinstans for de geistlige.²²⁶ Dette synet kan nok moderes noe fordi man har en mye større kildemasse fra Østlandet enn fra Vestlandet og Trøndelag i denne perioden.

I 1355 blir kong Håkon VI (Magnusson) myndig og overtar som konge i en del av Norge. Faren Magnus VI beholder likevel kontrollen med noen viktige støttepunkter og skattlandene var det han som rådde over. Håkon VI fikk nå en administrasjon som han kunne støtte seg på. Kansleren i denne tiden var som tradisjonen skulle tilsi prosten ved Mariakirken og i disse årene var dette Peter Eiriksson og senere Henrik Henriksson. Kansleren besejler i denne tiden kongebrev med det store majestetsseglet også når kongen ikke er til stede, mens kong Håkon VI bruker sitt sekret når kansleren ikke er til stede. Kanslerens fullmakt gjaldt rettspleien.²²⁷

I norsk historisk tradisjon har det vært en tendens til å nedprioritere nettopp rettspleien, men rettspleien dreier seg om mange viktige områder innen rikets grenser. Blant annet så er kongens oppgave å verne landet mot ytre og indre fiender. Innenfor riket ble det dermed viktig å monopolisere straffen som en del av vernet mot indre fiender. Lovene ble dermed et sentralt verktøy for kongemakten i utøvelsen av noe av de viktigste kjennetegnene på et selvstendig rike, rettspleien. Rettspleien ble dermed sentral i å hevde det Max Weber har som det fremste kjennetegn på en stat, nemlig et voldsmonopol.²²⁸ Diskusjonen om det var et voldsmonopol i den norske middelalderstaten er en diskusjon som vi ikke skal berøre her, men det er på det rene at det var et viktig krav å monopolisere volden under kongemakten,

---

²²⁵ DN I nr. 277.

²²⁶ Tarnanger, 1915 s. 80-81

²²⁷ Haug, 2006 s. 238.

²²⁸ Weber, 1997 s. 3-4.

samt få bøtelagt, eller på annen måte straffe de som brøt dette monopolet. At kongemakten velger å delegere et av de fremste tegnene på en sterkt legitim kongemakt betyr at kanslerens rolle som justiskansler ikke skal nedvurderes. Det er helt klart at dette er et viktig element i den rollen kansleren har i den norske statsforvaltningen. Og at dette embetet dermed var av meget høy betydning.

Fra 1380 til 1404 ser det ut til at kansleren får en fremtredende rolle i riksrådet. Kansleren har nå som det står skrevet i Hirdskråen oppgaver i utenrikspolitikken og fungerer også som kongens rådgiver.

Kansleren Arne Sigurdsson ser ut til å være i nær kontakt med kongemakten. Han er første gang nevnt som kansler 12. juni 1390. Han er ikke nevnt som tilstedeværende ved rådsmøter i Oslo i 1392, men ser ut til å ha hatt en viktig rolle under forhandlingen om unionsbrevet i Kalmar.²²⁹ Han var også den eneste representant fra den norske geistligheten foruten biskopen av Orknøyene Johannes Pak under møtet i Kalmar 1397. Kansleren nevnes ikke i riksrådsmøter i 1390-årene. Dette tyder på at kansleren var i kongstjeneste og vitner samtidig om at det norske riksrådet ikke hadde utviklet et institusjonalisert, separat kanslerembete. Det var nok heller ikke i dronning Margrete sin interesse at embetet skulle utvikle seg til et riksembete som kunne hente autoritet fra andre steder enn fra kongemakten.²³⁰ I 1398 spiller den norske kansleren en fremtredende rolle i forhandlingene med hanseatene. Riksrådsmøtet i København var som vi har tidligere vært inne på et felles nordisk riksrådsmøte der man behandlet saker av ulik art. Det ble også her behandlet særnorske saker. I saken om hansaprivilegiene ser det ut til at Arne Sigurdsson har innseglet dokumentet på Norges vegne. Og har i følge en tysk kilde krevd 200 lybske mark for dette.²³¹ Forøvrig er det en oppfatning blant historikere at riksseglet ble igjen i København etter dette og aldri kom tilbake til Norge.²³² Eldbjørg Haug mener dette kan være feil, hun begrunner dette med at rikseglet trolig ble brukt i et brev om forlening av Sunnfjord til biskop Jakob. Og at mye kan tyde på at Arne Sigurdsson døde i følget til dronning Margrete en gang i slutten av 1404 eller begynnelsen av 1405. Seglet har dermed kommet i dronningens besittelse ved hans død.²³³

I instruksene som kong Erik får på sin reise til Norge i 1405 fra dronning Margrete får kong Erik en klar beskjed om ikke å utlevere seglet før han hadde oppnådd samtykke om

---

²²⁹ Haug, 2006 s. 241-242.

²³⁰ Haug, 2006 s. 245.

²³¹ Haug, 2006 s. 246.

²³² Hamre, 1968 s. 51.

²³³ Haug, 2006 s. 246.

hvem som skulle bli ny kansler. Jens Klemetsson ble ihvertfall innsatt som prost ved Mariakirken, men man vet ikke om han fikk stillingen som kansler i tillegg. Dette er mest sannsynlig siden tittelen lå til stillingen som prost. Han har uansett ikke forblitt lenge i stillingen for han ser ut til å ha trekt sitt siste sukk allerede i 1408. Stillingen som prost i Mariakirken kom nå til å stå vakant over et lengre tidsrom og kirken ble antakelig styrt av sitt domkapitel. Taranger sier at prosten igjen blir innsatt rundt 1430, men han sier ikke noe om hvem dette er.²³⁴ Kanslerembetet kom ikke tilbake til prosten i Mariakirken; det lå fremdeles til nå biskop Jens Jakobsson i Oslo, som vi har sett ble providert til stillingen i 1420.

Biskopen i Oslo Jakob Knutsson som nylig var blitt translatert fra sin stilling som biskop i Bergen i 1408 blir nå ny kansler. Han ser ut til å ha vært en person som Margrete har stolt på og det kan være en sammenheng mellom translasjonen og stillingen han fikk som kansler.²³⁵ Haug har vært inne på at dronning Margrete kan ha ønsket å parallellisere det norske kansellet med det danske. I Danmark var Roskilde-biskopen øverste kansler og bevarte det store majestetseglet. Noe tilsvarende kan ha vært tilfelle i Norge allerede med biskop Øystein Aslaksson av Oslo.²³⁶

Jakob Knutsson var en person med lang fartstid innenfor det danske riksstyret. Han tilhørte den danske adelsfamilien Jernskjegg. Han var kannik i Roskilde før han ble biskop i Bergen. Han var sentral i godsreduksjonen i Sverige og hadde selv mottatt Halsnes gods i Danmark i forlening fra dronning Margrete. Det er ingen kilder som sier oss noe om hans virke i Bergen, men det kan se ut til at han i sin bispetid har vært mye i dronningens tjeneste i Danmark og Sverige. En av de tingene han gjorde for kronen i Bergen var å stramme inn privilegiene til Islands-farerne. Det var store økonomiske interesser i denne farten på Island både i direkte skatt på lasten, men også i avgifter som privilegieutstederen krevde fra dem som ville seile til Island. Det kan derfor virke som han får oppgaver som passet bedre for en statelig embetsmann enn en biskop.²³⁷

Historikere har diskutert grunnene til at dronning Margrete satte kanslerembetet til Oslo-biskopen. Vi har overfor sett at de fire bispestillingene har blitt gitt til personer som har utmerket seg i den norske kapellgeistligheten. Man kan på bakgrunn av det vi nå har gått igjennom lure på hvorfor denne erfaringen ikke har vært god nok for å få stillingen som biskop i Oslo? Det må ha vært andre med tilsvarende erfaring fra stillinger i

---

²³⁴ Taranger, 1915 s. 226.

²³⁵ Haug, 2006 s. 248.

²³⁶ Haug, 2006: 183 f., 219, 245, 296.

²³⁷ Eldbjørg Haug 2000 s. 270. Haug 2006 s. 249-251; Haug, Jakob Knudsen, bishop of Bergen and Oslo [International Eyclopedia for the Middle Ages On-Line] (Brepols, 2006 [cited 21 January 2007]); available from www.brepols.net.

kapellgeistligheten som kunne egne seg som Oslo biskop. Hvorfor trekke opp personer fra det danske kanselliet når man mest sannsynlig hadde fult ut kvalifiserte og lojale personer her i Norge?

Jeg tror at stillingen som kansler var så viktig å ha på lojale hender at Margrete og senere kong Erik ikke uten videre kunne gi den til en person med erfaring fra den norske kapellgeistligheten. Her var det sentralt at man hadde en person som kongemakten kjente til og som hadde vært ved hoffet i lang tid. Både Jakob Knutsson og Jens Jakobssøn hadde nettopp denne erfaringen fra det danske kanselliet. De hadde begge vært i dronningens og kongens nærmeste krets forut for deres provideringer i Norge. Ved deres providering til biskop i Oslo ble de en sentral del av den norske eliten, men de hadde ingen tradisjonelle lojalitetsbånd til den norske eliten. De ble dermed til en hvis grad satt utenfor den norske styringseliten dermed følte de ikke noe lojalitet for andre enn kongemakten. Disse faktorene har nok spilt en sentral rolle for deres innsettelse i stillingen som biskop av Oslo, og dette har vært enda større og sentrale faktorer når også kansler embetet skulle legges til bispestolen.

Ved å legge kanslerembetet til Oslo bispestol så har kongemakten fått sterkere kontroll med innehaveren. Det må ha vært enklere for kongemakten å innsette en person utenfor den etablerte norske eliten til en bispestilling. Kanslerembetet har over lenger tid vært forbundet med Mariakirken og kapellgeistligheten. Det kan derfor være at denne stillingen innad er sett på som en intern stilling som skulle være forbeholdt personer som har hatt sitt virke innenfor kapellgeistligheten. Og det har derfor ikke vært akseptert at denne stillingen skulle bli besatt av en utlending.

Det ville være mye enklere for dronningen å kontrollere hvem som ble tilsatt som prost ved Mariakirken siden dette var en kirke som hørte til under kapellgeistligheten og dermed var under direkte kongelig kontroll. Providering av biskoper hadde hun på papiret ikke kontroll over i det hele tatt, men som Eldbjørg Haug har påvist i sin doktoravhandling, samarbeid med paven om providering av biskoper var en av bærebjelkene i hennes kirke- og innenrikspolitik og Margrete klarte uten unntak å få sine kandidater innsatt i bispestolen.²³⁸ Som vi så ovenfor gjelder dette også under kong Eriks styre. Det kan være sannsynlig at Margrete følte seg sikker på at hun ville fortsette å kunne kontrollere hvem som ble providert til biskoper. Frykten for at andre autoriteter kunne få kontroll med innsetting av prosten i Mariakirken kan også ha spilt inn. Ved å feste kanslerstillingen til bispestolen har kongemakten klart å omgå dette problemet; bispestillingen var formelt underordnet den

---

²³⁸ Haug, 2006.

internasjonale kirkeorganisasjonen med paven som øverste leder. Men dette var i reformkonsilenes tid, og faren for pavelig innblanding var ikke overhengende. Kongemakten kan ved å slå sammen disse stillingene gjøre det mer legitimt å innsette en ”utlending” som Norges og kongens kansler.

Lars Hamre skriver at det ikke foreligger en særnorsk sentraladministrasjon i denne tiden og at alle viktige styringsavgjørelser blir tatt ved kanselliet ved Roskilde domkirke.²³⁹ Lars Hamre har også pekt på at kanslerembetet hadde mistet mye av sin rolle siden sentraladministrasjonen nå befant seg utenfor landets grenser. Kansleren gikk fra å være en kongens og rikets kansler til å bli justiskansler.²⁴⁰ Jeg må si meg uenig i dette, jeg tror at kansleren sin rolle som kongens og rikets kansler fortsatte å gjelde også etter at biskopen i Oslo inntok stillingen. Vidissene som ble kopiert av Jens Jakobsson forut for Bergens-møtet i 1426 er en indikasjon på det. Hamre skriver at kong Erik ser ut til å ha en sterk interesse av å sentralisere et kongelig arkiv og få et register av gamle dokumenter som kunne være av interesse for tingingsmenn.²⁴¹ Som nevnt ovenfor har Jens Jakobsson forut for Bergens-fornyelsen foretatt flere vidimeringer av dokumenter som omtaler anliggender vedrørende Orknøyene på 1300-tallet. Noen av disse dokumentene har også sammenheng med forholdet til Skottland. Eldbjørg Haug har under en av sine reiser til Danmark undersøkt disse vidissene nærmere og funnet at originaldokumentene må ha vært arkivert i Oslo.²⁴² Kopiene er skrevet i Oslo på Jens sin ordre. Dette viser at Jens Jakobsson har hatt til rådighet et eget kanselli i Oslo som har hatt ansvar for dokumenter som dreier seg om norske forhold. Dette kanselliet er nok fremdeles tilknyttet Mariakirken og Akershus festning, men det er Jens Jakobsson som har ansvar for det som kansler. Dermed kan man si at det i kong Erik sin tid er en norsk statsadministrasjon.

En som har gjort mye for å få en bedre forståelse av kanselliet i Danmark under dronning Margrete og kong Erik er Aksel E. Christensen. Hans arbeid er blitt bygget på arbeidet av Kristian Erslev og William Christensen.²⁴³ Det var flere kanslere i Danmark, og en kansler var forbundet til ett segl, rettertingskansleren, rikets kansler og kongens kansler.

---

²³⁹ Hamre, 1968 s. 82.

²⁴⁰ Hamre, 1968 s. 52.

²⁴¹ Hamre, 1968 s. 74.

²⁴² Eldbjørg Haug har ikke publisert dette, men har etter at vi diskuterte vidissene sett nærmere på originalene som ligger i det danske Rigsarkiv. Det viser seg at flere av vidissene ikke er tatt med i DN. Utgiverne av DN har også samlet tre av vidissene som ble skrevet i 1426 i ett dokument, til tross for at det foreligger tre originale vidisser. Det kommer derfor ikke klart frem at det foreligger flere vidisser enn det som kommer frem i DN.

²⁴³ Kristian Erslev. *Erik af Pommern, Hans Kamp for Sønderjylland Og Kalmarunionens Opløsning* Vol. 2, *Danmarks Historie under Dronning Margrthe og Erik av Pommern*. København, 1901 og Christensen, William. *DanskStatsforvaltning i det 15. Aarhundre*. København 1903.

Alle disse kanslerne hadde utspring fra Roskilde der domkapitlet fungerte som kongens kanselli. Som i Norge fulgte en spesiell stilling i kirken kansleren. Biskopen var kongens og rikets kansler, men etter hvert ser det ut til at embetet blir delt i to og man får to kanslere, en for kongen og en for riket. Biskopen blir rikets kansler mens en kannik blir kongens kansler.²⁴⁴ Også Christensen ser på den norske kansleren som kun en justiskansler, noe som jeg ikke får til å stemme. Jeg vil påstå at bruken av biskopen i Oslo som norsk kansler føyer seg inn i den bruken av embetet som var vanlig i Danmark. Det er grunn til å anta at det norske unionsseglet fulgte kansleren også i årene etter at Oslo-bispen tok over som kansler. Som jeg har vært inne på i kapitel to, så mener jeg altså at Bergens-fornyelsen ble forseglet med dette det norske unionsseglet, det samme som vi vet ble brukt under riksrådsmøtet i København i 1398. Det er en viktig forskjell mellom de danske kanslerne og den norske; den norske kansleren er Norges rikes og kongens kansler. Stillingen er ikke delt som i Danmark.

Både Jakob Knutsson og Jens Jakobsson har sin tidligere karriere tilknyttet kanselliet i Roskilde. Det ser ut til at Jakob Knutsson har innehatt stillingen som dronningens kansler, har vært sentral i dronning Margretes tjeneste og forble en lojal medhjelper til kong Erik som biskop i Oslo og norsk kansler. Han ble brukt i utenriktjeneste og sendt til Lübeck og Preussen i 1400. Han var også sentral i Margretes godsreduksjon i Sverige.²⁴⁵ Jens Jakobsson har som kannik i Roskilde domkirke innehatt vervet som kongens kansler og var med på forhandlinger i Slesvig i 1418.²⁴⁶ Det vil si at begge biskopene hadde både utenriks erfaring og erfaring ved den viktigste kirken for det danske kongedømmet. Dette har nok vært et av de viktigste kriteriene for valget av dem begge som biskoper i Oslo. Denne erfaringen er nok en vesentlig forklaring på hvorfor Jakob Knutsson ble translatert fra Bergen bispedømme til Oslo. Siden både stillingen som prosten i Mariakirken, altså kanslerstillingen og bispesetet i Oslo var vakant på samme tidspunkt, kunne dette bli en unik mulighet for å slå embetene sammen. Kansler stillingen fikk dermed samme rolle som de tilsvarende stillingene i Danmark hadde. Ved å kombinere den med bisperollen så ble det også mulig å øke kanslerens rang og få embetet hevet til et høyere nivå. Det kan ha vært et annet motiv for å overføre stillingen fra prosten i Mariakirken til biskopen i Oslo. Det var vanlig at kansleren hadde biskops rang i andre europeiske land. Det var dermed mange fordeler med å heve rangen på kansleren fra prost til biskop, og man bør vel kanskje se dette som en heving av kanslerembetet i denne sammenheng.

---

²⁴⁴ Aksel E. Christensen. *Kalmarunionen og Nordisk politikk 1319-1439*. Viborg: Gyldendal, 1980 s. 193-198

²⁴⁵ Christensen, W, 1915 s. 97 og Haug, 2006, 249-251.

²⁴⁶ Christensen, W, 1915 s. 97.

Kanslerembetet er i de første ti-årene av det 15. århundre blitt en viktig bærebjelke for Margretes og senere kong Erik sin politikk i Norge. Ved å innsette en kongelojal mann får de kontroll med kanskje det viktigste embetet i Norge på den tiden. Vi kan se det på hvordan kansleren faktisk fungert i tiden etter 1408 og da spesielt etter at Jens Jakobsson fikk stillingen i 1420. Det er helt klart at Jens Jakobsson ikke har vært en hvilken som helst person forut for sin inntreden som biskop og kansler i Norge. Som vi har vært inne på tidligere har han innehatt stillingen som kongens kansler i Danmark og kannik ved domkirken i Roskilde som var hovedkirken for det danske kanselliet. Han har altså vært en betrodd mann som har fått i oppdrag å være kongens fremste representant i Norge. Jens Jakobsson er kanskje en av de tre mektigste menn i Norge på den tide. Det er sannsynligvis kun erkebiskopen i Nidaros som har hatt mer makt enn Jens Jakobsson i Norge i denne perioden. Mange historikere har pekt på at det er Eindrid Erlendsson som er Margretes og kong Eriks yndling i denne tiden. Dette skal ikke jeg bestride, men jeg tror nok at Jens Jakobsson også i stor grad er kongens mann i denne tiden. Ikke bare innehar han det norske unionsseglet, men han har også tilgang til kongen nærmest dagelig når han er til stede i Danmark. Dette gir ham en stor innflytelse. Som vi allerede har vært inne på har ikke Jens Jakobsson vært mye til stede som biskop i den første tiden i embetet. Biskopens oppgaver som religiøse og administrativ leder har vært besørget av en viebiskop. Jens Jakobsson har vært store deler av tiden ved kongens hoff eller ute på reise for kongen og har dermed videreført oppgavene han hadde i stillingen som han hadde forut for innsettelsen som biskop i Oslo og norsk kansler. Det var da også en av kanslerens viktigste oppgaver å være den nærmeste rådgiveren til kongen.

Som seglbevarer har det også vært i kongens interesse å ha kontroll over hvor den norske kansleren oppholder seg. Det norske unionsseglet er ikke brukt mye i denne tiden, kong Erik brukte for det meste unionssekretet. Det norske seglet har uansett vært viktig for kong Erik fordi det bidro til å legitimere hans status som arvekonge. Dette har vært viktig, ikke bare innad i unionen, men også for hans status ved utenlandske fyrstedømmer. Derfor har han det norske riksvåpen som sitt "hjertevåpen" i det store unionsseglet. Han har verken villet eller kunne avskaffe seglet og kanslerstillingen. I stedet har han oppgradert kanslerstillingen ved å legge den til bispestolen i Oslo og sørge for at personen som ble providert av paven til denne stillingen hadde absolutt tiltro hos kongen. Som nevnt ovenfor kunne det være en fare for at man ved å ha kanslerstillingen fast i Norge fikk en løsning der kansleren ble valgt av

andre autoriteter enn kongemakten. Dette har Eldbjørg Haug pekt på som en uaktuell løsning for dronning Margrete.²⁴⁷ Dette har nok også vært tilfelle for kong Erik.

Han blir nok avsatt som kansler ved samme tid som kong Erik blir avsatt som norsk konge, men han fortsetter sitt virke som biskop i Oslo. Ved oppsigelsesbrevet til kong Erik som er datert 22. august 1440 er Jens Jakobsson ikke lenger nevnt som Norges rike og kongens kansler. Prosten i Mariakirken Anders Mus er nå satt opp som kansler, dog nå bare som rikets kansler.²⁴⁸ Som biskop er han fortsatt medlem av riksrådet og han forsetter her sitt virke til sin død sannsynligvis i 1452. Kanslerembetet blir igjen satt til prosten ved Mariakirken, men kansler stillingen får nå et nytt innhold som talerør for det nye sterke riksrådet som gjør seg gjeldene i Christoffer av Bayerns korte regjeringstid.²⁴⁹

Sammendrag

Vi har i dette kapittelet sett litt nærmere på de norske styringsorganene under Margrete og kong Erik. Kapellgeistligheten er viktig i denne tiden fordi den skaper et grunnlag for rekrutteringen av biskoper i den norske kirkeprovinsen. Med de mulighetene svekkelsen av domkapitlet ga kongemakten ble det viktig å ha en slik rekrutteringsarena. Siden kongemakten hadde kallsrett for geistlige innenfor kapellgeistligheten egnert den seg dermed ypperlig til det formålet. Kapellgeistligheten har i hele perioden fungert som kanselli. Den har også vært en viktig del av styret i Norge. Arnbjørn Sunnolvsson's stilling som sysselmann på Voss kan symbolisere dette. I tillegg har kapellmagisteren også hatt fast sete i riksrådet. Kapellgeistlighetene har dermed hatt en viktig rolle i Norge. Kong Erik har hatt en lojal administrasjon. Herfra har han i samarbeid med paven om provisjonene kunnet sørge for å skaffe lojale biskoper og dermed også et kongetro riksråd. Hans kirkepolitikk var en fortsettelse av dronning Margretes. Det har vært hevdet at både Margrete og Erik foretrakk dansker fremfor Nordmenn ved disse besettelsene. Lars Hamre har som den første pekt på at dette neppe er riktig: "Hovedsaken for dem begge var å få bisper som var nær knyttet til dynastiet, menn som de kjente og som kunne takke kongedømmet for sine stillinger og sin makt. Samtidig skaffet de underholdning og avansementsmuligheter for det begynnende byråkrati, som den sterke stasmakt mer og mer fikk bruk for."²⁵⁰

---

²⁴⁷ Haug, 2006 s. 238-252.

²⁴⁸ NGL, 2:1 nr. 97.

²⁴⁹ Hamre, 1968 s. 120.

²⁵⁰ Lars Hamre, Uninonstiden 1450-1523, i *Nidaros erkebispestol og bispesete 1153 – 1953*, red. Arne Fjellbu. Oslo 1955 s. 456.

Biskopene har under Margrete og kong Erik sine første år spilt en sentral rolle i riksstyret. De har vist seg å være et viktig verktøy i kongemaktens politikk. Med sine faste seter i riksrådet har de også blitt viktige kontrollorgan for Margrete og kong Erik. Dette skulle forandre seg under Basel-konsilet der mer makt ble overført til erkebiskopen. Denne effekten skulle bli klar først i Sverige under erkebispeskiftet i Uppsala, men senere skulle dette komme klart frem også i Norge. Under Christoffer av Bayern kommer den norske kirken under ledelse av Aslak Bolt til å stå frem som friere enn noen gang før eller siden.²⁵¹ Det er også i denne tiden at riksrådet kommer på høyden av sin makt.

Under Margrete og Erik av Pommern får også kanslerembetet en ny rolle der stillingen blir overført til Oslo-bispen. Man kan på mange måter si at denne stillingen i denne tiden symboliserer det suverene Norge. Kansleren opptrer på kongemaktens vegne med kontroll over segl og eget kanselli. Kongen hadde med sin kontroll over bispetilsettingene også mulighet til å kunne trekke lojale danske kanselliembetsmenn inn i det norske riksstyret. De var avhengige av kongens gunst for å oppnå sin stilling. Dette kan forklare at biskop Jens forble lojal til Erik av Pommern helt til det siste.

---

²⁵¹ Hamre, 1955 s. 453 f., 1968 s. 126.

5. Norsk suverenitet satt i historisk sammenheng i Kalmarunionens tid

Innledning

Jeg vil i dette kapitlet se litt nærmere på noen av de større politiske begivenhetene som har funnet sted i perioden. Dette for å forankre denne oppgaven om den norske suvereniteten inn en historiegrafisk sammenheng.

Det er spesielt to hendelser som her kan være sentrale å se på. Det er Kalmarmøtet i 1397 der Danmark og Sverige kroner kong Erik til deres konge. Den andre hendelsen er avsettelsen av kong Erik som fellesnordisk konge i 1439-1440. I begge disse hendelsene avviker Norges rolle til en viss grad. Ved Kalmarmøtet er Erik allerede kronet til norsk konge, og i 1440 er Norge det siste landet som avsetter kong Erik av de nordiske land.

Det er også en annen hendelse som her er viktig å ta hensyn til. Det er det første fellesnordiske riksrådsmøtet etter møtet i Kalmar 1397: Riksrådsmøtet i København i 1398. Jeg har allerede nevnt dette møtet flere ganger tidligere, men jeg synes det er viktig å ta det med i denne sammenheng fordi det er det eneste møtet der vi vet at det særnorske unionsseglet har blitt brukt. Ikke bare det, men møtet er et utmerket eksempel på det norske riksrådet i selvstendige forhandlinger med utenlandske makter, i dette tilfellet Hansaen.

Dette kapitlet vil derfor bli delt opp i fire. Først vil jeg bare gi en kort oversikt over de politiske hendelser som fører til Kalmarmøtet. Så vil jeg behandle Kalmarmøtet og se om vi kan si noe videre om den norske deltagelsen der. Riksrådsmøtet i København vil deretter bli behandlet og til slutt vil jeg se nærmere på opptakten til og avsettelsen av kong Erik som norsk arvekonge.

Den politiske bakgrunn til møtet i Kalmar

En person som gjennomgår nordisk historie i siste halvdel av 1300-tallet legger raskt merke til de mange konflikter som preger denne perioden. Det er et resultat av det politiske og militære presset som føres mot de nordiske land fra de nordtyske fyrstedømmene; hertugdømmet Mecklenburg var her det største av disse.

Albrecht II hadde dynastiske ambisjoner i alle de tre nordiske land. Han var gift med Eufemia, søsteren til Magnus Erikson, og kunne derfor framme krav på vegne av sin sønn. I februar 1364 velger det svenske riksrådet å avsette Magnus Erikson som svensk konge. Da har allerede Albrecht II sin sønn Albrecht III ankommet Sverige med en hær klar til å ta tronen som den nye svenske kongen.²⁵² Albrecht III blir valgt konge av det svensk riksrådet nettopp på bakgrunn av slektskapet gjennom sin mor.

Også det danske kongehuset var inngiftet i huset Mecklenburg. Datteren til Valdemar Atterdag, Ingeborg ble gift med Albrecht II sin eldste sønn Henrik. De fikk en sønn, det er denne sønnen Albrecht II bruker for å fremme krav til den danske troen. Freden i Stralsund i 1370 blir et vendepunkt for Albrecht II fordi Valdemar Atterdag må gjøre store innrømmelser både til Mecklenburg og til Hansaen. Albrecht II krever at Henrik og Ingeborg sin sønn Albrecht IV skal være Valdemar Atterdag sin arvetager i Danmark.²⁵³

I 1374 døde Valdemar og den eldste arving var dattersønnen Albrecht IV som også var sønnesønn til Albrecht II. Men Danmark hadde ingen klar primogenitur i sin tronfølgeordning og var dessuten et valgrike. I denne situasjonen valgte derfor Margrete å dra til Danmark for å påvirke valget av ny konge i favør av hennes sønn Olav. Dette klarte Margrete å gjennomføre i samarbeid med det danske riksrådet. Olav ble valgt til dansk konge i 1376. Albrecht II sine ambisjoner om å få sitt barnebarn på den danske tronen vedvarer fram til 1379 da han døde²⁵⁴

Mecklenburg utøvde også sterkt politisk press spesielt på Danmark. Som nevnt tidligere forsøkte Danmark å gjeninnføre sin dominans over hertugdømmet Slesvig. Slesvig hadde tradisjonelt ligget under den danske tronen. Realpolitisk så måtte det her bli konflikter når Mecklenburg forsøkte å øke sin innflytelse i det samme området og også hadde ambisjoner om å legge Danmark inn under sitt herredømme.

Håkon VI døde i 1380, men siden Norge var et arvekongedømme var tronfølgen uproblematisk. Sønnen Olav (født i desember 1370) ble hyllet til konge i 1381.²⁵⁵

---

²⁵² Taranger, 1915 s. 116.

²⁵³ Bøgh, 2003 s. 28-35.

²⁵⁴ Haug, 2000 s. 97-98.

²⁵⁵ Haug, 2000 s. 125.

Nevnes bør også forholdene i Sverige. I 1386 døde den svenske magnaten Bo Jonsson Grip. Han hadde vært Albrecht III's støttespiller i 1363, men senere gått imot kongen. Han hadde samlet en sterk konsentrert makt i form av slott og len. I sitt testamente overlot han til en samling adelsmenn, Bo Jonssons testamentseksekutorer, å råde over disse eiendommene. Albrecht II forsøkte imidlertid å gjennomføre en godsreduksjon i forhold til disse eiendommene, blant annet fremmet gjennom krav fra enken til Bo Jonsson Grip. Dette førte til at rådet gikk inn i forhandlinger med Margrete. Til tross for at kong Olav Håkonsson døde i slutten av 1387 ble forhandlingene sluttført på slottet Dalaborg i 1388. Dette endte med en traktat mellom Margrete og svenske stormennene som holdt testamentet i hevd. Dalaborgtraktaten åpnet veien for at Margrete kunne ta over makten i Sverige.²⁵⁶

Olav døde som nevnt i 1387 meget ung, og man sto nå igjen uten konge i Danmark og Norge og uten et kongesemne i Sverige. De nærmeste arvingene til disse rikene var alle fra hertugdømmet Mecklenburg. Siden mecklenburgerne hadde vært fiender av folkungene i en mannsalder og blitt en fiende av Danmark da Olav ble konge, var det uaktuelt for riksrådene i alle de tre rikene å la denne slekten overta kongemakten. Margrete ble monark i Danmark og Norge og videreførte, som vi har sett ovenfor, samtidig forhandlingene med Sverige.

En ny arving til Margrete ble derfor aktuelt tema, og Erik av Pommern ble valgt som Margretes arvtager i Norge. Her ble han hyllet allerede i 1389.²⁵⁷ Det gikk litt tregere i de andre landene siden disse kongerikene var basert på valg, ikke arv som i Norge. Den utenrikspolitiske situasjonen spilte her også en sentral rolle.

Tilnærmingen fra de svenske stormennene til dronning Margrete førte med seg nye stridigheter med Albrecht III. Allerede i 1388 kom tyske styrker i land i Sverige. Svenske og tyske styrker møttes i slaget ved Åsle, i 1389.²⁵⁸ Dette slaget skulle bli en stor seier for Margrete. Albrecht III ble tatt til fange sammen med sin sønn. Alle de som ble tatt til fange i dette slaget ble satt fri, men Margrete nektet å slippe Albrecht fri mot løsepenger. Hennes krav var at Albrecht skulle frasi seg kronen og kongeverdigheten. Dette var ikke Albrecht villig til å gå med på, og han ble derfor sittende i fangenskap fram til 1395.

I tiden som gikk mellom slaget ved Åsle og freden i Lindholm 1395 fortsatte stridigheten og den forflyttet seg nå hovedsakelig ut på sjøen. Tyske byer med hertugdømmet Mecklenburg som overherre åpnet nå sine havner for kaprere. Også Stockholm som var i Mecklenburg sin besittelse ble brukt som kaprerhavn. Det er i denne tiden at vi første gang

---

²⁵⁶ Lars-Olof Larsson. *Kalmarunionens Tid: Från Drottning Margareta Till Kritian II*. 1st ed. Stockholm: Rabén Prsma, 1997 s 37-38.

²⁵⁷ Christensen, 1980 s. 122; Haug, 2000 s. 177-179

²⁵⁸ Taranger, 1915 s. 191, Larsson, 1997 s. 40 og Haug, 2000 s. 171-172.

hører om de såkalte Vitaliebrødrene som gjorde farevannene rundt de tre nordiske riker til et utrygt område for alle som ferdedes der. I påsken 1393 angrep de Bergen med 18 skip og 900 bueskyttere. Som 35 år senere plyndret de byen grundig og besatt den med et fåtall tyske menn. Otte Rømer som da var fehirde i Nidaros befrikk byen og tok over som fehirde i Bergen etter Jon Darre som var tatt til fange av de tyske angriperne. Jon Darre ble løslatt et halvt år etter og forflyttet til Tønsberghus.²⁵⁹ Ersland skriver i sin bok om norsk forsvarshistorie at Jon Darre ble såret i kamp og døde straks etter.²⁶⁰ Det er usikkert hva han mener med ”straks etter”, men Jon Darre er i hvert fall til stede ved freden i Lindholm i 1395²⁶¹ og i Kalmar 1397.²⁶²

Margrete hadde nå kontroll med hele Sverige, bortsett fra Stockholm og Gotland. På tross av Albrecht sitt fangenskap fortsatte stridighetene fram til freden i Lindholm i 1395 som overdrog Stockholm til hanseatenes besittelse for tre år. Hvis ikke Albrecht kom opp med en større sum penger, 60.000 mark sølv i løsepenger før fristen var utløpt, tilfalt Stockholm Margrete. Pengene ble aldri betalt. Dermed var den siste svenske bastionen til Mecklenburg borte og Margrete kunne nå konsentrere seg om å konsolidere nordiske besittelser og å skape fred.²⁶³

Freden i Lindholm er spesiell fordi den marker slutten på en 32 år lang kamp for å få Sverige inn under de ”rettmessige” makthaverne. Denne kampen hadde dronning Margrete arvet etter sin mann Håkon VI og ført videre til seier. Samtidig som det markerer slutten på en stridighet kan man også si at den marker begynnelsen på noe nytt; en fellesnordisk union under felles konge, Erik av Pommern. Med fred i rikene og Stockholm på Hansaen sine hender var tiden inne for å velge Erik til dansk og svensk konge. I Danmark ble dette gjennomført i januar 1396 og i Sverige ble han valgt 11. juni samme år.²⁶⁴ Det er dette som er bakgrunnen for kroningen i Kalmar i 1397.

---

²⁵⁹ Taranger, 1915 s. 193.

²⁶⁰ Ersland, 2000 s. 117. Ersland henviser til de Islanske Annaler s. 368.

²⁶¹ RN VIII nr. 383 og DD 4rk V nr. 384.

²⁶² RN VIII nr. 569 og DD 4ark VI nr 344..

²⁶³ Haug, 2000 s. 205-206

²⁶⁴ Haug, 2000 s. 206.

Den norske representasjonens oppgaver ved kroningen i Kalmar

Møtet i Kalmar har vært et av de mest berømte og mest omdiskterte temaene i nordisk historie skriving. Emnet det har vært mest diskusjon rundt er de to dokumentene som ble et produkt av møtet. Disse dokumentene er Kroningsdokumentet og Unionsdokumentet. Det er en diskusjon som ikke vil bli tatt opp nærmere i denne oppgaven. Jeg henviser her til forskning som er gjort på området av andre historikere.²⁶⁵

Et annet tema som har blitt spesielt tatt opp i norsk historie er det faktum at det har vært en sterk underrepresentasjon av norske representanter på dette møtet. Jeg vil forsøke å komme med et lite bidrag til denne diskusjonen:

Diskusjonen har stort dreiet rundt spørsmålet om hvorfor de norske biskopene ikke er til stede i Kalmar. Her har det vært fremført mange spekulasjoner som har gått på at de norske biskopene uteble fra Kalmar fordi ikke kunne gå med på en kroning utenfor landet grenser. Samt at de med erfaring fra unionen med Sverige ikke kunne gå med på en union der Norge kom i andre rekke som den svakeste part. Dette er et syn som kommer fram blant annet hos Taranger. Samtidig trekker han fram et synspunkt som Gustav Storm hadde fremsatt i sine forelesninger: biskopene var ikke til stede i Kalmar i samråd med dronning Margrete.²⁶⁶

Dette synet har stått relativt sterkt i norsk historisk tradisjon frem til Eldbjørg Haug rokket ved dette i 1995. I en artikkel i *Historisk Tidskrift* viser hun at Erik av Pommern skal ha blitt kronet til norsk arvekonge allerede en gang før 1393. Dette synet er basert på funnet av en et brev fra den engelske kongen Richard II der han gratulerer dronning Margrete med kroningen av Erik som norsk konge.²⁶⁷ Eldbjørg Haug fremlegger også i den sammenheng en teori om når den norske kroningen har funnet sted, påskedag 14. april 1392. Denne datoen passer med et norsk riksrådsmøte som var i Oslo denne våren og som utstedte en stor rettarbot 29. mars.²⁶⁸ Siden Erik har blitt kronet til norske arvekonge allerede i 1392 vil de norske biskopenes tilstedeværelse ved møtet i Kalmar være både overflødig og kunne undergrave kroningen fra 1392. Deres nærvær i Kalmar kunne svekke Eriks status som norsk arvekonge.²⁶⁹ Videre sier hun at siden Hansaen og Den tyske orden som var invitert til Kalmar meldte avbud, kunne Kalmarmøtet ikke bli et felles nordisk riksrådsmøte, men en

---

²⁶⁵ Se for eksempel Taranger, 1915. Christensen, 1980. Larsson, 1997 og Haug, 2000, 2006. bare for å nevne noen.

²⁶⁶ Taranger, 1915 s. 204-205 og 208.

²⁶⁷ RN VIII nr. 225.

²⁶⁸ Eldbjørg Haug, *Erik av Pommerns norske kroning*. HT 1995: 1 – 20. Haug, 2006 s. 174.

²⁶⁹ Haug, 2000 s. 215.

felles kroning for Danmark og Sverige. Det var dermed ikke nødvendig for de norske biskopene å være til stede.

Det har kommet et par innlegg som går i mot denne teorien. Blant annet har Erik Opsahl sett på forskjellige momenter ved teorien. Det sterkeste motargumentet går på at kroningen ikke kommer frem i andre kilder, spesielt de islandske annalene.²⁷⁰ Disse motargumentene skal jeg ikke gå nærmere inn på her, bare vise til hennes grundige drøfting av de islandske annalenes og deres kildeverdi i hennes doktoravhandling som kom i 1996 og nå foreligger i revidert utgave.²⁷¹ Denne kildeavklaringen viser at også når det gjelder annaler må de dokumentariske kildene veie tyngre enn de narrative. Eldbjørg Haug sin forklaring på det norske episkopatets fravær i Kalmar er for meg plausibel.

Jeg vil stille et annet spørsmål vedrørende den norske delegasjonen på Kalmar-møtet som hittil har blitt tatt som en selvfølge: Hvorfor er den verdslige delen av det norske riksrådet til stede under den dansk-svenske felleskroningen? Det har blitt gitt en begrunnelse for dette i tidligere forskning. Den verdslige delen av det norske riksrådet var til stede i Kalmar fordi de representerte Norge i den felles kroningen til tre-rikskonge. Etter at Eriks kroning til norsk konge er etablert som et faktum, foreslo Eldbjørg Haug at de var der for å motta ridderslaget. Dette er et faktum, men det er blant annet påpekt av Erik Opsahl at det i seg selv ikke var et sterkt behov for stormenn å bli gjort til ridder. Det var ikke et kriterium for å bli sett på som mektig i sin samtid. Blant annet viser han til den svenske stormannen Bo Jonsson som aldri var blitt dubbet til ridder. Han mener derfor at dette taler i mot argumentene til Eldbjørg Haug vedrørende kong Eriks kroning i 1392.²⁷²

Erik Opsahl går grundig inn på de norske verdslige riksrådene som var i Kalmar i 1397, men har ikke tatt opp at Otte Rømer som var sentral i mange begivenheter før og etter Kalmarmøtet ikke er til stede ved kroningen. Otte var blant annet med på fredsmøtet i Lindholm i 1395.²⁷³ Tre år etter er han tilstede i København, også da som væpner.²⁷⁴ En så fremtredene mann som Otte Rømer har jeg vanskelig for å tro har blitt oversett i den dubbingen som foregikk i forbindelse med kroningen. Jeg vil ikke avskrive dubbingen som en forklaring på de verdslige stormennenes nærvær i Kalmar. Det har kanskje betydd vel så mye for dronning Margrete som for riksrådene selv at også en del nordmenn er riddere. Dermed får de samme rang som hennes fremste menn i Danmark og Sverige, noe som ikke bør

---

²⁷⁰ Erik Opsahl. "Erik av Pommerns kroning og Norges rolle i dannelsen av Kalmarunionen" i *(Norsk) Historisk tidskrift* 4/ 1995.

²⁷¹ Haug, 2006 s. 24 – 36.

²⁷² Opsahl, 1995.

²⁷³ RN VIII nr. 383. DD 4ark V nr 384.

²⁷⁴ NGL, 2:1 nr. 24. RN VIII nr. 654.

undervurderes i denne tiden. Men jeg må si meg enig med Opsahl i at dubbingen alene ikke kan forklare de norske riksrådene sin tilstedeværelse.

Som vi har sett i kapittel tre har jeg ment at det norske riksrådet har hatt full traktatkompetanse helt siden 1323. Dette i kombinasjon med at Erik allerede har blitt kronet er med på å forklare hvorfor de norske utsendingene er i Kalmar. Den norske delegasjonen er i Kalmar på sendeferd for å overvære at deres konge skal bli kronet til dansk og svensk konge. Deres tilstedeværelse blir dermed å bygge opp under og støtte sin dronning og konge.

Kansleren er også med på dette møtet for å kunne stadfeste eventuelle avtaler som skulle komme fra møtet og på Norges vegne forsegle dette med riksrådene til stede. Med andre ord, det er et suverent norsk kongerike som forhandler med fremmede makter om et felles statsoverhode. Dette kan man se på kroningsdokumentet: det er 13 norske representanter som setter sitt segl på dokumentet. Dette er nok som en stadfestelse på at Norge har akseptert at Erik blir kronet som Sveriges og Danmarks konge. Det norske riksrådet har også støttet opp under Margrete og hennes dynastipolitikk. Det var viktig for henne at den norske arvefølgeorden ble grunnlaget for den kommende unionen. Det er et synspunkt både Eldbjørg Haug og Aksel E. Christensen deler at Kalmarunionen hadde den norske arvefølgeorden som utgangspunkt og modell.²⁷⁵

Dermed kan man se den norske tilstedeværelsen som en diplomatisk sendeferd som hadde til formål å støtte opp under Margretes politikk. Samtidig kunne de norske stormennene motta sine ridderslag som belønning.

Riksrådsmøtet i København 1398

Året etter Kalmarmøtet ble det igjen innkalt til et storstilt møte. Denne gangen var alle de nordiske riksrådene samlet. Også det norske episkopatet var til stede. Opptakten til dette må ses i sammenheng med at det nå var tre år siden freden i Lindholm. Møtet startet da også rett før Lindholm-traktatens termin var i ferd med å renne ut.²⁷⁶ Som nevnt ovenfor var blant annet Stockholm satt i pant til Hansaen som sikkerhet for Albrecht III's løsepenger. Meldingen om at Albrecht ikke kunne reise den totale løsepengesummen kom som forventet fra Mecklenburg.²⁷⁷ Man kan også si at møtet var en fortsettelse på det mislykkede forsøket på å invitere Hansaen og Den tyske orden til Kalmarmøtet året før. Det var også en viss usikkerhet om Stockholm ville bli overlevert til Margrete og kong Erik. Derfor ble det stilt som

---

²⁷⁵ Christensen, 1980 og Haug, 2000.

²⁷⁶ Haug, 2006 s. 184.

²⁷⁷ Haug, 2000 s. 222.

betingelse at spørsmålet om Stockholm skulle være ordnet. Dette kravet ble imøtekommet av Hansaen og riksrådsmøtet kunne dermed også stadfeste nye privilegier for organisasjonen.²⁷⁸

Det er flere dokumenter som er bevart fra dette møtet. De fleste dokumentene er datert i august måned mens fire er datert helt i begynnelsen av september. Dette gir en indikasjon på hvor lenge forhandlingene har foregått i København. Ut fra tidfestelsene på dokumentene har nok forhandlingene vart fra litt før 1. august til rundt den 3. september.

Fra 1. august er det blant annet en recess, et referat fra et møte mellom kong Erik, dronning Margrete og de tre nordiske rikers råd på den ene siden og Hansaen på den annen. Hansa-byer som ikke er tatt inn i avtalen er Rostock, Wismar og andre byer i Mecklenburg samt Visby.²⁷⁹ Dette fordi de fremdeles var i en krigstilstand med de nordiske rikene. Disse byene får tilkjent sine privilegier ved en voldsgiftsdom mellom Margrete og byene 29. september 1399.²⁸⁰ En tilleggsrecess finnes også. Der har Hansaen krevd nye innrømmelser fra kongemakten. Dette har ikke blitt akseptert av dronning Margrete som kun har vært villig til å stadfeste privilegier som var gitt av tidligere konger. Her blir det også nevnt at den norske kansleren krever 200 lybske mark for å besegle privilegiet med det norske majestetseglet.²⁸¹

Dronning Margrete tar også opp forhold i Nordlandene, forhold til arv og også tyske kjøpemenns rett til å innkreve gjeld. Rettarboten er datert 14. august.²⁸²

Stadfestingsen av de norske hanseprivilegiene er i vår sammenheng det mest sentralt av dokumentene som er bevart fra dette møtet. Det er i alt tre dokumenter som omhandler dette. Alle er datert 29. august. Selve privilegiet er utstedt av kong Erik.²⁸³ Det andre dokumentet er et stadfestingsbrev utstedt av Margrete som har bivånet sin sønns stadfestelse av privilegiene og fullbyrder, styrker og stadfester dem.²⁸⁴ Det tredje dokumentet i denne sammenheng er en deklarasjon fra de Hansa-byene som er til stede i København. Deklarasjonen påpeker at Rostock, Wismar og de andre byene i Mecklenburg, samt Visby ikke får nyte godt av privilegiene som har blitt utstedt før de har forlikt seg med kongen og

---

²⁷⁸ Haug, 2006 s. 284.

²⁷⁹ NGL, 2:1 s. 43. RN VIII nr. 651.

²⁸⁰ NGL, 2:1 nr. 27. RN VIII nr. 771.

²⁸¹ NGL, 2:1 s. 45. RN VIII nr. 652. Det kan også nevnes at det i NGL foreligger en oversikt over norske privilegier og lover som omhandler fremmede kjøpmenn og håndverkere fra 1250-1384. s. 47-54.

²⁸² NGL, 2:1 nr. 23. RN VIII nr. 653.

²⁸³ NGL, 2:1 nr. 24. RN VIII nr. 654.

²⁸⁴ NGL, 2:1 nr. 25. RN VIII nr. 655.

dronningen.²⁸⁵ Det er også en stadfesting fra kong Erik til innbyggerne i Kampen som er datert samme dag.²⁸⁶

Det er enda et dokument som her er viktig å nevne. Privilegiet til Stockholm som også er datert 29. august. Dokumentet er utstedt som et fellesnordisk dokument, men bare erkebiskop Vinald og biskop Øystein er medbesglere fra Norge. Her bruker kong Erik den vanlige devosjonsformelen der Danmark kommer først så Sverige og til slutt Norge.²⁸⁷

To dager senere, den 1. september er det utstedt tre dokumenter. Det første dokumentet er et brev fra Luigi Baglione, generalkollektor for paven til underkollektor i Stavanger bispedømme. Kanniken Svein har fått ansvaret for innsamling av det apostoliske kammers tilgodehavende i bispedømmet.²⁸⁸ Det andre dokumentet er et avlatsprivilegium for St. Clara kirke og kloster i Roskilde utstedt av erkebiskop Vinald i Nidaros og biskop Øystein i Oslo.²⁸⁹ Det siste dokumentet som er utstedt denne dagen er en traktat mellom Den tyske Orden og kong Erik og dronning Margrete samt de tre rikers råd om fred og vennskap. Her lover de å ikke hjelpe hverandres motstandere. Kjøpmenn fra Livland og Preussen skal ha de samme rettigheter som har blitt stadfestet i privilegiet til Hansaen. De norske representantene har beseget dokumentet. Disse er henholdsvis: erkebiskop Vinald, biskop Øystein i Oslo, biskop Olav i Stavanger, prost Arnbjørn i Bergen, prost Arne i Oslo, ridderne Gaute Eiriksson, Ogmund Bolt, Eindrid Erlendsson, og væpnerne Otte Rømer og Hallvard Alvsson.²⁹⁰ Det som er inntresant med Hallvard Alvsson er at han i privilegiet er rangert etter Håkon Sigurdsson. Det ville derfor være mer naturlig at Håkon Sigurdsson beseget traktaten. Siden ridderen Alv Haraldsson er ikke nevnt i privilegiet kan tenkes at Hallvard Alvsson er sønnen til ridder Alv og har beseget i hans sted.

Det er også et oppfølgingsbrev som blir sett på som en ratifisering av denne avtalen. Den er datert til 24. juni 1399 og er utstedt i Marienburg av Konrad von Jungingen, høymester i den tyske orden.²⁹¹

Det er også et siste brev som er datert 3. september 1398, dette dokumentet er omtalt ovenfor (se kapittel 3: Arnbjørn Sunnolvsson).²⁹²

---

²⁸⁵ NGL, 2:1 nr. 26. RN VIII nr. 657.

²⁸⁶ RN VIII nr. 656. DN VII nr 330. Det er også en henvisning til DN i NGL 2. rk. bd. 1 s 43 i note 5, men den er feil. Det mangler et 3 tall, noten henviser altså til DN VIII nr. 30 i stedet for nr. 330 som er det riktige og kommer frem i *Regesteia Norvegica VIII*.

²⁸⁷ Hanserecesse, IV nr. 490.

²⁸⁸ RN VIII nr. 660. DN IV nr. 685.

²⁸⁹ RN VIII nr. 662. DN XV nr. 37.

²⁹⁰ RN VIII nr. 661.

²⁹¹ RN VIII nr. 752.

²⁹² RN VIII nr. 663. DN IV nr. 686.

Det er selve privilegiet vi skal konsentrere oss om her. Dette viser riksrådet i den samme rollen som i 1426 der det er de som fremtrer som traktatutstederne med traktatkompetanse. Som i traktaten i 1426 er Norge satt først i devosjonsformelen og de har utstedt og forseglet privilegiestadfestelsen med kong Erik sitt norske unionssegl. Dette er det eneste dokumentet der dette seglet er bevart i sin helhet. Det finnes også et fragment av et segl fra et riksrådsmøte i Oslo påsken 1392, det er for øvrig det samme møtet der kong Erik ble kronet. Eldbjørg Haug mener at det unionelle majestetsseglet kan være laget i den forbindelse.²⁹³ I følge Aksel E. Christensen sin seglkatalog er det her snakk om to forskjellige segl. Seglet som Eldbjørg Haug mener ble laget rundt 1392 er et segl som er forskjellig fra det som blir brukt i København i 1398. Det første seglet er "Erik av Pommern, norsk konge" fra DN I nr. 539 og han bruker følgende tittel i brevet: "Erikr meth Gudz naadh norges konongr oc Swerikis rettar arfuingæ".²⁹⁴ Omskriften på seglet har gått tapt.²⁹⁵ Det andre seglet er bevart i sin helhet og har følgende omskrift: "s: erici . dei . gracia . norwegie . dacie . swecie . gotorum . slavorvmque . regis . et . ducis . pomern." Her er tittelen i brevet forandret til: Erik van ghodes ghenaden tho Norwegen, Danemarken, Sweden, der Wende Ghoteh konyng h vnde hertich tho Pomaren."²⁹⁶ Det er altså dette seglet jeg mener har blitt brukt i Bergen 28 år senere. Det er kansleren som har stått for forseglingen og han har som nevnt forlangt 200 lybske mark for dette.

Det som er interessant med dette dokumentet er at det er forseglet av flere en de som har forseglet traktaten med den tyske orden. Forseglerne i dette dokumentet er som følger: Erkebiskop Vinald av Trondheim, biskop Olav av Stavanger, biskop Øystein av Oslo, prost Arnbjørn (kapellmagister) av Bergen, prost Arne (kansler) av Oslo, ridderne Gaute Eiriksson, Alv Haraldsson, Ogmund Bolt og Eindride Erlendsson, væpnerne Otte Rømer og Hallvard Alvsson. I tillegg kommer de som ikke er nevnt i traktaten med den tyske orden. Disse er Håkon Sigurdsson, Olav Petersson, Gunnar Kane, Eiliv Torgautsson, Sigurd Humelow og Sigurd Unesson. Alle er væpnere.²⁹⁷

Denne forskjellen mellom innseglerne på privilegiet og traktaten med den tyske orden viser at også det kan ha vært flere personer tilstede i Kalmar året før, selv om det ikke kommer frem av kroningsdokumentet. Og det kan derfor være med på å støtte opp under Erik

---

²⁹³ Haug, 2006 s. 185.

²⁹⁴ DN I, nr. 539. RN VIII nr. 118.

²⁹⁵ Christensen, 1980. Seglkatalog s. 309. nr. 14.

²⁹⁶ Christensen, 1980. Seglkatalog s. 309. nr. 16.

²⁹⁷ NGL 2:1 nr. 24. RN VIII nr. 654.

Opsahl sine utsagn om at den norske delegasjonen har vært større en det som kommer frem i Kroningsdokumentet.²⁹⁸

Den eneste innsegleren som vi finner igjen i Bergen 28 år etter er Eindrid Erlendsson og Arnbjørn Sunnulvsson som nå opptrer som biskop.

Forøvrig er det mye som er likt i dette dokumentet og Bergens-fornyelsen. Riksrådet er de som forhandler frem og besegler privilegiene. Den største forskjellen er slik jeg ser det at man er i København utenfor Norges grenser og at Erik og Margrete er til stede under utferdigelsen. Riksrådet opptrer med full traktatkompetanse og er dermed symbolet på et suverent rike i forhandlinger med fremmede makter.

Opprøret og Kong Eriks oppsigelse

Utover 1430-tallet begynner den gryende misnøyen med kong Eriks styre å gjøre seg gjeldende. Opprøret i Sverige er den første indikasjonen på hendelsene som skulle resultere i kong Eriks avsettelse i alle de tre nordiske land i 1439-1440. Jeg skal her bare gi kjapp oppsummering.

Engelbrekt Englebrektsson sitt opprør startet i Dalarna i Sverige, juni 1434. Etter mye om og men ble kong Erik avsatt endelig ut på høsten 1439. Frykten for opprør og indre uro gjorda at danskene til slutt sendte en forespørsel til kong Eriks nevø med forespørsel om å bli dansk konge. Christoffer av Bayern ankom i 1439 og den 23. juni samme år sendte 37 danske prelater og adelsmenn sitt oppsigelsesbrev til kong Erik som nå befant seg på Gotland. Danskene tok Christoffer til konge i 1440. Svenskene tok også Christoffer til konge, men dette skjedde ikke før i 1441.²⁹⁹

Tidlig i 1436 blir det et stort opprør også i Norge. Opprøret ble ledet av Amund Sigurdsson Bolt. Opprøret var som i Sverige bestående av knappadel og storbønder.³⁰⁰ Opprøret hadde sitt senter på Østlandet og besto av folk fra Romerike, Borgarsyssel og Båhuslen.³⁰¹ Opprøret har hatt stor fremgang og har ikke møtt nevneverdig motstand. I juli 1436 skulle det være riksrådsmøte i Kalmar, men det norske riksrådet møtte ikke. Den 23. juli kom det i stand en våpenstillestand mellom deler av riksrådet og Amund og hans menn.³⁰² Hamre mener at de to partene på dette møtet fremstår som helt likeverdige og at forliket minner om en traktat mellom to suverene parter. Våpenhvilen skulle vare til St. Martins dag,

---

²⁹⁸ Opsahl, 1995.

²⁹⁹ Hamre, 1968 s. 100-106 se også Taranger, 1915.

³⁰⁰ Hamre, 1968 s. 108.

³⁰¹ Taranger, 1915 s. 299.

³⁰² NGL 2:1 nr. 86. Hamre, 1968 s. 108.

det vil si til 11. november. Våpenhvilen gjaldt ikke utenlandske futer som fikk frist til 29. juli med å forlate landet. Unntatt fra dette var to futer fra Skien-sysla og Lier, Herlaug Petersson og Jusse Tomasson.³⁰³

Riksrådet skulle nå samles i oktober, men det måtte utsettes på grunne av at noen nøkkelpersoner manglet, blant annet erkebiskop Aslak Bolt som var ventet til Oslo i forbindelse med provinsialkonsilet som han hadde innkalt til. I denne ventetiden inntok Amund Sigurdsson Bolt bispegården i Oslo. Biskop Jens Jakobsson var ute av landet på dette tidspunktet. Man kan lure på om Oslo-biskopen har oppholdt seg utenlands siden 27. oktober 1435 da han var i Stockholm. Her var han på et møte ledet av erkebiskopen i Lund der ti nordiske biskoper er til stede.³⁰⁴ Det kan være at han har fått nyss om urolighetene og har holdt seg utenfor landets grenser, men dette er kildene tause om. Det vi vet er at opprøret først blir nevnt i et brev som er utferdiget i Kalmar 10. mars 1496. Det er Engelbrekt Engelbrektsson og to andre svenske adelsmenn som skriver til Danzig og de prøyssiske byene. Vi må anta at opprøret i Norge har vart en stund før dette. Det kan derfor være sannsynlig at biskop Jens har hørt om opprøret mens han var i Sverige og derfor ikke har vendt tilbake til sitt bispedømme.

Amund Sigurdsson Bolt ble omringet av Svarte Jens, Sigurd Jonsson og lagmannen Simon Björnsson samt flere borgere av Oslo mens han oppholdt seg i bispegården høsten 1436.³⁰⁵ Han måtte nå kapitulere og inngikk en endelig avtale med riksrådet som til en viss grad var vennlig innstilt til han. Men han måtte sverge troskap til kong Erik og love aldri mer å gjøre opprør.³⁰⁶

Aslak Bolt hadde nå ankommet Oslo og sammen med biskop Audun av Stavanger, Svarte Jens og Simon Björnsson innkalte han representanter fra allmuen. Den 18. februar 1437 ble det utarbeidet et dokument som Steinar Imsen har kommet fram til må være en overenskomst mellom allmuen og riksrådet og ikke et forlik mellom opprørerne og riksrådet som tidligere forskning har antatt.³⁰⁷ Dette dokumentet er resultatet av møtet med ni punkter som riksrådet skulle ta opp med kongen. Punkt 5 til 8 er krav der allmuen og riksrådets mål sammenfaller med allmuen. Riksrådet kan her stille kravene på allmuens vegne, selv om riksrådet også står bak kravene.³⁰⁸ Ved å slå ned opprøret og samtidig tilegne seg noe av opprørets mål har de lagt press på kongen uten å fremstå som illojale ovenfor kongemakten.

---

³⁰³ Hamre, 1968 s. 108.

³⁰⁴ DN XVI, nr. 102.

³⁰⁵ Hamre, 1968 s. 109.

³⁰⁶ DN III nr. 736.

³⁰⁷ Imsen, 1990 s. 175-187.

³⁰⁸ NGL, 2:1 nr. 90.

Frode Hervik kaller dette et elegant politisk håndverk og jeg kan ikke annet en å si meg enig.³⁰⁹

Utfallet av møtet i begynnelsen 1437 viste seg våren 1439 der riksrådet kalte inn allmuen nok en gang. Et brev ble utferdiget der det ble bedt om at kongen skulle utnevnte en ny drottsete. Væpnerne Olav Håkonsson, Erlend Endridsson og Sigurd Jonsson var de tre kandidatene.³¹⁰ Sigurd Jonsson ble valgt av kongen som ny drottsete.

I 1439 tilspisset situasjonen seg og Norge ble nå dratt inn i unionspolitikken på en ny måte. Christoffer av Bayern hadde ankommet Danmark og alliert seg med Hansaen mot kong Erik. Kong Erik søkte nå støtte hos hollenderne som under ledelse av Hertugen av Burgund var i krig med de vendiske byer. Hollenderne tapte et slag mot Hansaen i danske farevann og i denne situasjonen tok det danske riksrådet Christoffer av Bayern til konge. På vei tilbake etter nederlaget plyndret hollenderne norskekysten, til tross for at de var alliert med kong Erik. Krigen brakte også et brudd med handelen med Hansaen som førte til stor kornmangel i landet.³¹¹

Samtidig hadde det norske riksrådet mottatt gjentatte formaninger fra det danske og svenske riksrådet om å si opp sin lydighet til kong Erik. Til tross for dette holdt det norske riksrådet fast ved sin konge. Den 4. juli 1440 sendte de et brev til kong Erik der de ber han om militær bistand og råd i den tunge tiden landet var inne i.³¹² Svar fra kong Erik uteble og riksrådet så nå ingen annen råd enn å avsette ham. Oppsigelsesbrevet ble sendt 22. august 1440.³¹³

Det svenske og danske riksrådet hadde derimot etter å ha avsatt kong Erik gått inn i en venns-kapsavtale som innebar at de ikke skulle ta en ny konge før de hadde konferert med hverandres råd. Til tross for dette tok altså danskene Christoffer av Bayern til konge. I denne situasjonen gikk det svenske og det norske riksrådet sammen om en venns-kaps- og gjensidig fredsavtale. Men svenskene tok deretter Christoffer av Bayern til konge og avtalen ble aldri realisert.³¹⁴

---

³⁰⁹ Frode Hervik. "Norge og Kalmarunionen 1397-1450: Konfliktlinjer i Unionens kritiske faser." Hovedoppgave, Universitetet i Bergen, 2002. s. 69.

³¹⁰ NGL, 2:1 nr. 95.

³¹¹ Hamre, 1968 s. 115.

³¹² NGL, 2:1 nr. 95 tillegg 1.

³¹³ NGL, 2:1 nr. 97.

³¹⁴ NGL, 2:1 nr. 99 og 100.

I denne situasjonen der kong Erik ikke så ut til å være interessert å komme landet til unnsetning, og med fare for total isolasjon, hadde ikke det norske riksrådet noe annet valg en å ta Christoffer av Bayern til konge. Han ble tatt til konge i juni 1442.³¹⁵

Riksrådets lange nøling før avsettelsen av kong Erik har av Lars Hamre blitt forklart med lojaliteten fra et sterkt parti av riksrådet ledet av drottsete som ville holde fast med kongen.³¹⁶ Steinar Imsen går så langt som å si at i riksrådet hersket ”rådvillhet og handlingslammelse”³¹⁷ Frode Hervik har pekt på sterke motsetninger mellom forskjellige parter i riksrådet. Spesielt mellom drottsete Sigurd Jonsson og hans ”indre krets” og Eindrid Erlendsson og sønnen Erlend Eindridsson. Når Sigurd Jonsson nå var kommet i en situasjon som drottsete så var det i hans egen interesse å ha en svekket kong Erik fremdeles med makten.³¹⁸

Vi må huske at det tradisjonelt i Norge var en sterk støtte rundt den sterke sentralmakten og en sterk konge, dette henger sammen med arvekongedømmet. Det er nok noe av forklaringen for at det tok så lang tid for riksrådet til å avsette kong Erik. Sverige derimot hadde lange tradisjoner for nettopp det motsatte og har nærmest ikke gjort noe annet enn å kaste konger. Valgkongedømmene hadde jo også en klausul om nettopp dette. Kongen satt på riksrådets nåde. Når avsettelsen av kong Erik endelig forligger må det sees i sammenheng med den støtte som Basel-konsilets ga for å avsette en konge som tedde seg som en tyrann. Kanskje er det nettopp det at Erik ikke kommer landet til unnsetning gjennom sitt nærvær som fører til at de kan si ham opp. Han gjør ikke lenger jobben han er satt til.

Hvis man ser på de hendelsene som preger tiden fra 1436 fremgår nettopp riksrådet som representanter for et suverent Norge. Riksrådet tar sitt ansvar bevist i fraværet av sin konge. Når situasjonen frembringer det gjør riksrådet de grep som skal til for å sikre landet mot farer utenfra.

Sammendrag

Vi har i dette kapittelet sett nærmere på situasjoner der riksrådet opptrer som representanter for det suverene Norge. Dette har både vært tilfelle der kongen har vært til stede som i Kalmar og i København, men også i situasjoner der de har opptrådt alene som i perioden fra opprøret i 1436 og frem til den endelige avsettelsen av kongen. Dette viser at

---

³¹⁵ NGL, 2:1 nr. 104 og utover. Hamre, 1968 s. 117.

³¹⁶ Hamre, 1968 s. 115-116.

³¹⁷ Steinar Imsen. ”Anmeldelse av Aksel E. Christensen: Kalmarunionen i nordisk politikk 1319- 1439” i *Norsk Historisk Tidsskrift* 62 (1983) s. 117.

³¹⁸ Hervik, 2002 s. 68-78.

riksrådet her er representanter for et konsist styre som går tilbake ikke bare til kroningen av kong Erik i 1392.

6. Oppsummering og konklusjon

Bergens-fornyelsen fra 1426 er et unikt dokument som kan fortelle oss mye om hvordan det norske riket fungerte politisk under dronning Margrete og Erik av Pommern. Kongen som tradisjonelt hadde forvaltet det norske rikets suverenitet oppholdt seg nå utenfor landets grenser. I hans fravær var det dermed nødvendig å kunne opprettholde riket i best mulig forfatning. Det norske riket har dermed hatt behov for et styringsorgan som kunne forvalte rikets suverenitet på kongens vegne. Dette var riksrådet som allerede var en opparbeidet autoritet under kongen. Basert som de var i kongens råd fikk de nå sterkere kontroll med de fleste områder i den norske statsforvaltningen. De ble brukt i mange forskjellige oppgaver blant annet i utenrikspolitiske saker som vi har sett i Bergens-fornyelsen. Her operer de med full traktatkompetanse i forhandlinger med en fremmed makt, i dette tilfellet Skottland.

Med Bergens-traktaten 1450 får riksrådet makt til å velge konge. Den viktigste oppgaven riksrådet hadde i perioden som her er gjennomgått har nok vært å forvalte kongens myndighet i et land han var fraværende fra. Grunnen til at kongen var fraværende må sees i sammenheng med at de realpolitiske utfordringene var betraktelig større i andre deler av de tre rikene. Men Norge ble allikevel ikke glemt!

Som det eneste arveriket av de tre unionsrikene var Norge unikt. Og det var her dronning Margrete og kong Erik kunne hente den legitimitet de trengte for å kunne pårope seg et arvelig herredømme over hele unionen. Dette kommer ikke frem i devosjonsformelen der kong Erik nesten i samtlige dokument som er bevart, kaller seg for konge over Danmark, Sverige og Norge samt goternes konge og hertug av Pommern. Men som jeg har vist har denne formelen blitt forandret etter behov. Som vi har sett i kapittel to og fem har Norge blitt nevnt først to ganger. Det gjelder Bergens-fornyelsen som har stått helt sentralt i oppgaven og stadfestelsen av privilegiene til Hansaen.

Den samme endringen viser seg også å ha forekommet i Sverige der man har flere traktater der Sverige kommer først i devosjonsformelen. Det første er den svenske stadfestelsen av Hansaens-privilegiene som er utstedt den 28. august 1398 i København, en dag før privilegiene fra Norge.³¹⁹ Det er også tre andre dokumenter som har samme devosjonsformel.³²⁰ Disse er alle datert etter at opprøret til Engelbrekt Engelbrektssons startet i Sverige og den ”omvendte” devosjonsformelen kan tolkes som en imøtekommelse fra kong

---

³¹⁹ *Sverges traktater med främmande magter jemte andra dithörande handlinger*, red. av Oluf Rydberg. Bd. 2 1883 nr. 425.

³²⁰ *Sverges traktater ...* Bd. 3 nr. 468, 476 og 473a.

Eriks side. Han fremhever at han fremdeles er svensk konge i saker som bare angår Sverige. Interessant er det også at ett av disse dokumentene har en helt avvikende devosjonsformel: Sverige, Norge og Danmark, forliket mellom dronning Margrete og kong Erik på den ene siden og Sven Sture på den andre, om tilbakeføring av slott og len i Sverige, datert 10. oktober 1398.³²¹

Alle disse eksemplene viser at det var en forestilling om at det var tre riker under én konge, ikke én konge, ett rike. I tidsrommet for de nordiske riksrådsmøtene tyder dette på at i visse tilfeller har det vært viktig for kongemakten å bevare rikene suverene. Spesielt gjelder det i forhold til Norge som var et arverike og kunne tjene som forbilde for en arverett for kongehuset i alle de tre rikene.

Dette kommer klart frem i bruken av segl. I det store felles unionelle seglet som ble brukt fra 1398-1435 har nettopp den norske løven med Olavs-øks hatt en sentral posisjon som hjerteskjold midt i kongeseglet. Det danske riksvåpenet med de tre leoparder er oppe i heraldisk høyre hjørne. Den svenske folkungeløven er satt nederst til heraldisk høyre mens den pommerske griffen er nederst i heraldisk venstre hjørne. Til slutt er symbolet på unionen, kong Eriks tre kroner, satt øverst i heraldisk venstre hjørne. For øvrig er det dette symbolet som preger kongens sekret og som han alltid bar med seg.

I Norge har flere personer vært viktige i styret. Jeg vil her nøye meg med å trekke frem Jens Jakobsson som har hatt en sentral rolle som norsk forvalter av suverenitet gjennom sin stilling som kansler. Kansleren har i denne tiden sannsynligvis hatt det norske unionsseglet i sin besittelse. Jeg bruker formuleringen sannsynligvis, fordi vi ikke har nok grunnlag til å kunne generalisere. Vi har bare et dokument der seglet er fullstendig bevart; privilegiebrevet av 1398. I Bergen-fornyelsen er det skrevet eksplisitt i traktaten at Jens Jakobsson har beseglet traktaten med kongens segl. Dette avtrykket er ikke bevart. På grunn av kongens devosjonsformel i Bergens-fornyelsen der Norge er nevnt først, tror jeg som sagt at majestetsseglet som ble brukt var det samme som ble brukt i 1398. Noe som kan bidra til å styrke denne teorien er det faktum at Jens Jakobsson har vært mye utenfor Norges grenser. Hvis man setter det i sammenheng med punkt 7. i fredsforliket mellom riksrådet og Amund Sigurdsson Bolt den 18. februar 1437, kan man her få inntrykket av at seglet må komme tilbake til Norge på fast basis, ikke at det har vært ut av landet i mange år. Lars Hamre har uttrykt det slik:

---

³²¹ *Sverges traktater ...* Bd. 2 nr. 426.

”Riksrådet har lova å skriva til kongen om at landet må få ein drottset, og at det skal verta ”stadig” mynt i riket. Sameleis skal det skriva om at riksseglet må koma att til riket slik det har vore frå gamal tid slik at Norges menn ikkje lenger treng å fara utanriks etter det, noko som har vore landet og riksens menn til stor skade.”³²²

Riksrådets krav på et rikssegl kan tolkes som uttrykk for missnøye med at kanslerne tar med seg seglet ut av landet når han er utenfor Norges grenser, ikke at seglet har blitt fjernet fra landet på en generell basis.

Det viktigste funnet som er gjort i denne oppgaven er det faktum at jeg har påvist at kansleren har et fungerende kanselli og statsarkiv i Norge. Men Mariakirken har nok ikke tapt sin stilling som kanslerens kirke selv om selve kanslerstillingen har blitt fjernet fra stillingen som prost ved Mariakirken og lagt under Oslo-biskopen i denne perioden. Dette sammen med at man hele tiden har en kongelig kapellgeistlighet viser at landet har hatt en fungerende statsadministrasjon.

I denne sammenheng har jeg også kunnet konstatere at kildeutgivelsene i diplomatariet står noe tilbake i forhold til de dokumentene de skal gjengi. Innledningsvis nevnte jeg at utgivern i DN VIII har unnlatt å bemerke årstallene i marginen på Bergensfornylelsen. Senere har jeg også sett at heller ikke alle vidissene som biskop Jens og domkapitlet i Oslo tok av dokumenter som dreide seg om Norges forhold til Orknøyene og Skottland er utgitt tilfredsstillende. Slike kansellifunksjoner som vidimasjoner er imidlertid viktige for å kunne avgjøre omfang og virksomhet i middelalderens norske kanselli.

Riksrådet som helhet har i hele vår periode vært aktiv i styret av landet. Dette har jeg vist gjennom å sette fokus på noen av de mest fremtredende hendelser i den tiden dronning Margrete og kong Erik regjerte Norge. Man kan også se dette i riksrådets rolle som forvalter av rettsystemet som kongens dommere. De er her forvaltere av maktmonopolet innenfor riket. Hvis man ser på den siste utkallelsen av leidangen i forbindelse med angrepet på Bergen i 1429, kan man også si at de forvalter det fremste symbolet på en statsmakt, et militærvesen. En annen sak er at denne militærmakten ikke lenger var tidssvarende.

Man ser et riksråd som opptrer som støttespillere for sine regenter. Men de er også forvaltere av den norske stat og opptrer her med en myndighet som blir kraftig styrket utover kong Eriks regjeringstid. Dette når et høydepunkt da de avsetter kongen sommeren 1440.

---

³²² NGL 2:1 nr. 90 punkt 7. Oversettelse Hamre, 1968 s. 111.

Samtidig får man også en kraftig styrke av den norske kirke som under Aslak Bolt oppnår en sterk stilling og når sitt høydepunkt i 1458 med stadfestelsen av Sættargjerde.

Biskopene med sin faste stilling i riksrådet blir allerede under dronning Margrete og kong Erik den viktigste maktfaktoren i Norge. Både Margrete og Erik er meget bevisste i sin kirkepolitikk og sørger gjennom et samarbeid med paven for å få providert lojale menn, gjerne hentet fra kapellgeistligheten eller annen kongstjeneste, til norske bispeseter. Under Basel-konsilet begynner dette imidlertid å slå sprekker. Man får et styrket bispekollegium som ca. 100 år senere skal bli det fremste symbolet på et fritt Norge. Riksrådet oppløses da også med statskuppet i 1536 og innføringen av reformasjonen året etter.

Innledningsvis stilte jeg følgende spørsmål: Var Norge et suverent rike i dronning Margrete og Erik av Pommern sin regjeringstid? Basert på funn som har blitt gjort i denne oppgaven må svaret bli ja.

Kilder

DD = *Diplomatarium Danicum*, 4. Rekke 4-7. 1966-. København

DN = *Diplomatarium Norvegicum Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, sprog, slægter, sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen*, bind I – XXII, Christiania 1847 – Oslo 1995.

HR = *Hanserecesse von 1256-1476*. I: 4-8. II: 1-3. Utgitt av Ropp med flere. 1876-1892. Leipzig

Hirdloven til Norges konge og hans håndgagne menn. Utgitt av Steinar Imsen med kommentarer. 2000. Oslo.

NGL = *Norges Gamle Love*, rekke 1 og 2. 1849. Christiania/Oslo

NMD = *Norske Middelalderdokumenter*. Utgitt av Bagge, Helle og Smedsdal. 1973

Sverges traktater med främmande magter jemte andra dithörande handlinger, red. av Oluf Rydberg. 1883.

Regesta Norvegica VII, Gunnar Pettersen og Knut Sprauten. 1996

Regesta Norvegica VIII, Anne Marit Hamre. 2006

Litteratur

Agerholt, Johan. 1963: *Kulturhistorisk leksikon for Nordisk Middelalder*. København: Rosenkilde og Bagger, 1963

Bagge, Sverre, Synnøve Holstad, Knut Helle. 1973: *Norske Middelalder dokumenter*. 1 ed. Bergen-Oslo-Tromsø: Universitetsforlaget

Bagge, Sverre. 1974: *Kanslerembedet og Mariakirken i Oslo 1314-1350. Oslo bispedømme 900 år*: Universitetsforlaget, Oslo – Bergen – Tromsø

Bagge, Sverre. 1976: *Den kongelige kapellgeistlighet 1150-1319*. Oslo

Berntzen: 1923: "Jens Jakobsson" i *Norsk Biografisk Leksikon 1*

Bjørkvik, Halvard. 2000: "Eindride Erlendsson" i *Norsk Biografisk Leksikon 2*

Bjørgo, Narve. 1995 "Makt og Avmakt: 800-1536." I *Selvstendighet og Union: Fra Middelalderen til 1905*. Redigert av Narve Bjørgo, Øystein Rian og Alf Kaarrtvedt. Oslo: universitetsforlaget

Bruun, Henry. 1960-62: Kalundborgvidissen 1425 af Kalmarunionsbrevet 1397, (*Dansk Historisk Tidsskrift* XI R.6.

Bull, Edvard. 1923: "Aslak Bolt" i *Norsk Biografisk Leksikon 1*

Bøgh, Anders. 2003: *Sejeren I Kvindens Hånd: kampen om Magten I Norden ca. 1365-89*. Århus: Aarhus Universitetsforlag

Christensen, Aksel E. 1980: *Kalmarunionen og Nordisk politikk 1319-1439*. Viborg: Gyldendal

Christensen, William. 1903: *Dansk stats forvaltning i det 15. århundre*. København

Donaldson, Gordon. 1967: *Scottish Kings*: London

Dybdal, Audun. 1999: "Aslak Bolt" i *Norsk biografisk leksikon 2*

Ersland, Geir Atle og Terje H. Holm. 2000: "Krigsmakt og Kongemakt 900-1814." Redigert av Olav Riste, Rolf Tammnes, Finn Molvig og Gullow Gjesth. 5. vols. Vol. 1. *Norsk Forsvarshistorie*. Bergen: Eide

Erslev, Kristian. 1901: *Erik af Pommern, Hans Kamp for Sønderjylland Og Kalmarunionens Opløsning* Vol. 2, *Danmarks Historie under Dronning Margrthe og Erik av Pommern*. København

Hamre, Lars. 1949: En skipsbyggingskontrakt fra 1398, (*Norsk Historisk tidsskrift*

- Hamre, Lars. 1955: *Unionstiden 1450-1523*, i *Nidaros erkebispesetol og bispesete 1153 – 1953*, red. Arne Fjellbu. Oslo 1955
- Hamre, Lars. 1956: "Aslak Bolts Jordebok." I *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, bind I sp. 271 – 273, "Jordebog"
- Hamre, Lars. 1962: "Norge" i *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, bind VII sp. 636
- Hamre, Lars. 1963: "Kapellgeistlighet" i *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. København
- Hamre, Lars. 1968: *"Norsk Historie frå om lag År 1400: Førelsingar."* Oslo – Bergen – Trondheim: Universitetsforlaget
- Hamre, Lars. 1971: *Norsk Historie frå Midten av 1400-åra til 1513: Førelsingar*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hamre, Lars. 1974: "Traktat." In *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder*, sp. 541 – 47. København: Rosenkilde og Bagger
- Hamre, Lars. 1974: "Litt omkring Bispeskiftet i Oslo Etter Biskop Øystein Aslakssons Død." i *Oslo Bispedømme 900 år*. Redigert av Fritjof Birkeli: Oslo
- Hamre, Lars. 2004: *"Innføring i Diplomatiikk."* Oslo
- Hasund, Sigvald. 1934: *"Det norske folks liv og historie gjennom tidene: Tidsrummet 1280 til omkring 1500."*
- Haug, Eldbjørg. 1995: "Erik Av Pommerns Norske Kroning." (*Norsk*) *Historisk tidsskrift* 74, no. 1
- Haug, Eldbjørg. 1998: "Den norske kirkes utvikling fra 1430-årene til stadfestingen av Sættargjerdene 1458: en forskningsoversikt." *Collegium Medievale* 9, no. 1996/1-2
- Haug, Eldbjørg. 1998: Eidsivatingets lagtingsvedtekt fra 1444 om prestenes inntøster: En kilde til kunnskaper om Romerike i Senmiddelalderen, *Romerike i Middelalderen: Årbok XIX Romerike Historielag*, Jan Erik Horgen og Lene Skovholt, Romerike Historielags Årbok, Skedsmo
- Haug, Eldbjørg. 2000: *"Margrete den siste Dronning i Sverreætten: Nordens fullmektige frue og rette husbonde"*. Oslo: Cappelen
- Haug, Eldbjørg. 2003: Konkordat – konflikt – privilegium: Sættargjerdene som indikator på forholdet stat – kirke fra Magnus Lagabøter til Christian I (1273 -1458), i *Ecclesia Nidrosiensis 1153-1537: Søkelys på Nidaroskirkens og Nidarosprovinsens historie*, red. Steinar Imsen, Senter for middelalderstudier, NTNU. Skrifter. Trondheim

Haug, Eldbjørg. 2005: 2006, 200, 238; Haug, fra byens grunnleggelse? Nylesning og nytolkning av Stavanger-privilegiet og dets bestemmelsers tradering, i *Stavanger Museums Årbok 2004*, red. Anne-tove Austbø. Stavanger

Haug, Eldbjørg. 2006: *Provincia Nidrosiensis i dronning Margretes unions- og maktpolitikk*, bd. 13, Trondheim

Haug, Eldbjørg. 2006: 2006: s. 208-209; Haug, Eskil of Nidaros, Archbishop, before 1372-11 March 1428 [International Encyclopedia for the Middle Ages On-Line] (Brepols, 2006 [cited 21 January 2006]); available from www.brepols.net

Haug, Eldbjørg. 2007: 2000 s. 270. Haug 2006 s. 249-251; Haug, Jakob Knudsen, bishop of Bergen and Oslo [International Encyclopedia for the Middle Ages On-Line] (Brepols, 2006 [cited 21 January 2007]); available from www.brepols.net

Helle, Knut. 1974: *Norge Blir En Stat. 2. ed. Vol. 3, Handbok I Norges Historie*. Bergen – Oslo – Tromsø: Universitetsforlaget

Helle, Knut. 1995: *Under Kirke og Kongemakt: 1130-1350*. Redigert av Knut Helle. Vol 3 *Aschougs Norgeshistorie* Oslo: Aschehoug, 1995

Hervik, Frode. 2002: "Norge og Kalmarunionen 1397-1450: Konfliktlinjer i Unionens kritiske faser." Hovedoppgave, Universitetet i Bergen

Imsen, Steinar. 1983: "Anmeldelse av Aksel E. Christensen: Kalmarunionen i nordisk politikk 1319- 1439" i *Norsk Historisk Tidsskrift* 62

Imsen, Steinar. 1988: "Bygdesamvirket Som Rikspolitisk Utsiktspunkt. Komunalt liv i Norgesveldet mot slutten av Gammelnorsk tid." *Heimen*, no. 3

Imsen, Steinar. 1990: *Norsk Bondekommunalisme Fra Magnus Lagabøte Til Kristian Kvart: Del 1 Middelalderen*. 2 vols. Vol. 1. Trondheim: Tapir

Imsen, Steinar. 1994: *Norsk Bondekommunalisme Fra Magnus Lagabøte Til Kristian Kvart. Del 2 Lydriketiden*. 2 vols. Vol. 2, *Skriftserie Fra Historisk Institutt*. Trondheim: Universitetet i Trondheim, Historisk Institutt

Imsen, Steinar. 2000: ed. *Hirdskråen: Hirdloven Til Norge Konge Og Hans Håndgangne Menn*. Oslo: Riksarkivet

Imsen, Steinar. 2002: *Noregs Nedgang, Utsyn & Innsikt*. Oslo: Samlaget

Imsen, Steinar. 2006-2007: *The Scottish-Norwegian border in the Middle Ages*: Trondheim (ikke publisert per 1. februar 2007)

Imsen, Steinar. 2006-2007: *Klagemålene mot David Menzies av Weem*: Trondheim (ikke publisert per 1. februar 2007)

Koht, Halvdan. 1927: *Det gamle norske riksarkive og restane frå det*. Vol. 1, *Avh. utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II Historisk-Filosofisk Klasse*. Oslo, 1927

Kolsrud. 1913: *Den norske Kirkes Erkebiskoper og biskoper indtil Reformationen*, bd. XVII B, Diplomatarium Norvegicum. Oslo

Larsson, Lars-Olof. 1997: *Kalmarunionens Tid: Från Drottning Margareta Till Kritian II*. 1st ed. Stockholm: Rabén Prsma

Leistad ,Geirr. 1985: "Om ættene Rømer og Smør samt en seiglivet gjenganger i norsk middelaldergenealogi." *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift* 30, no. 2

Mohlin. 1945: i SHT LXX (1950), 370-372, Carlsson, Medeltidens nordiska unionstanke

Nicholson, Ranald. 1974: "Scotland: The Later Middle Ages." In *History of Scotland*, Edited by Gordon Donaldson. Edinburgh, 1974

Opsahl, Erik: 1995 "Erik av Pommerns kroning og Norges rolle i dannelsen av kalmarunionene." *Historisk tidsskrift* 74, nr. 4

Weber, Max. 1997: *Makt og Byråkrati: Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Red. Egil Fivelsdal. Oslo: Gyldendal, 5. utgave

Reynolds, Susan. 1994: *Fiefs and Vassals: The Medieval Evidence Reinterpreted*. Oxford,

Schück, Herman. 1976: *Rikets brev och register: Arkivbildande, Kansliväsen och tradition inom den medeltida svenska statsmakten, Skrifter utgivna av Svenska Riksarkivet*. Stockholm: Svenska Riksarkivet

Sollied, Henning. 1940: "Kildekritiske undersøkelser vedrørende nogen middelalderslekter: I Rømer – Gyldenløve." *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift* VI (1938):245-279; II Bolt." *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift* VII (1940)

Sollied, Henning: 1941-1940 "Kildekritiske undersøkelser vedrørende nogen middelalderslekter: III Sudrheims-ætten" *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift* VIII

Taranger, Absalon. 1915: "*Norges historie fremstillet for det norske folk*". Redigert av Alexander Bugge, et al. Kristiania

1. Vedlegg: Sentrale segl brukt av Erik av Pommern

Det norske unionsseglet

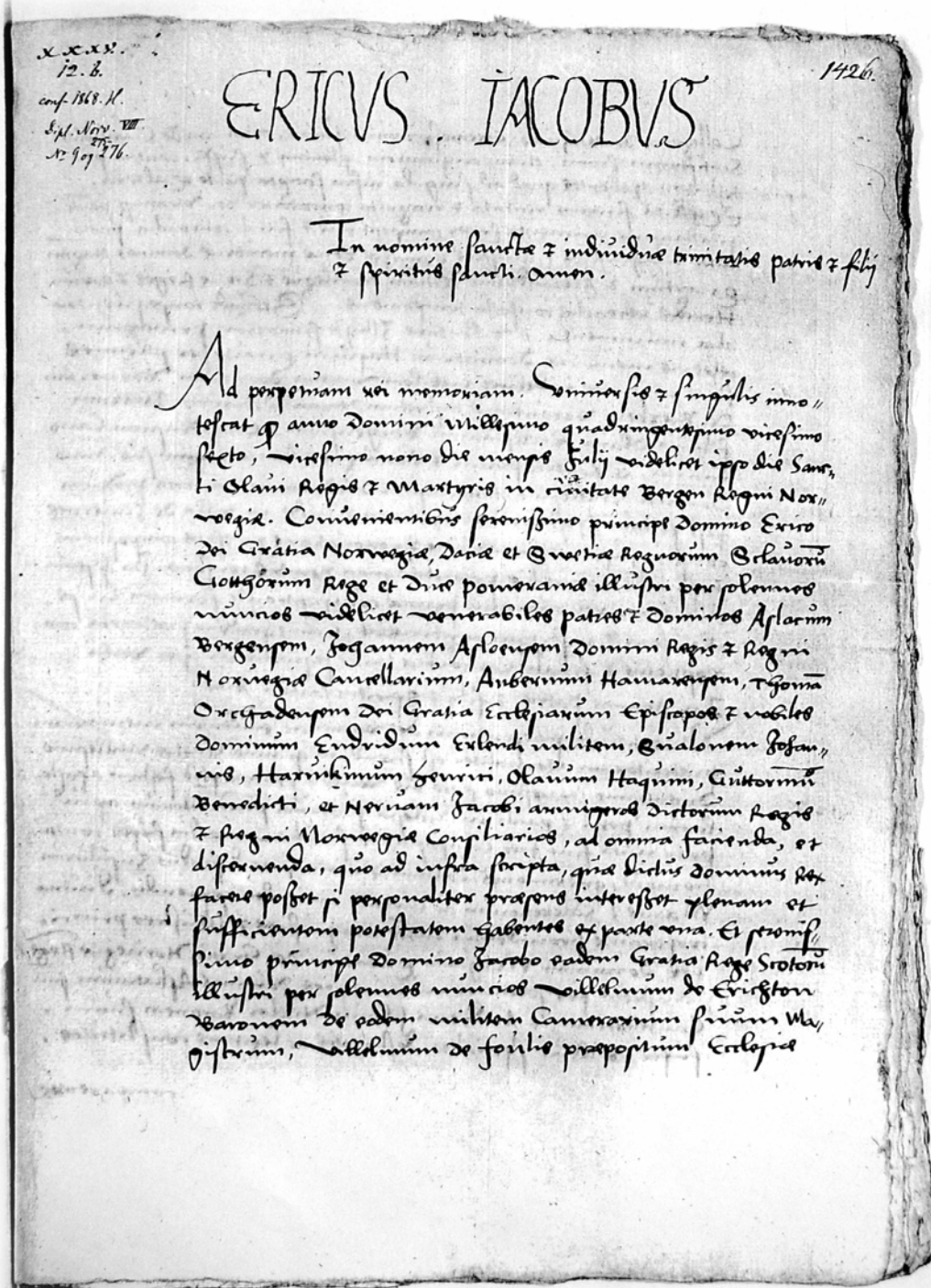

Det store unionsseglet

Kong Eriks unionssekret

2. Vedlegg: Fotokopi av Bergens-fornyelsen

Collegiata de Bagnale Elemosinarium suum, Thomam de Cranstoun
 Scripsimus suum, etiam consimilem, plenam et sufficientem po-
 testatem habentes quod ad singula infra scripta parte et altera.
 Et quibus fuerunt recitata et recognita concordate per utramque partem
 quaedam munimenta super compositione et finali concordia, primo
 inter magnificos et illustres principes Bone memorie Dominos Magni
 Ericatum et Alexandrum Tertium Norwegie et Svecie Reges et eorum
 Heredes retroactis confecta temporibus. Secundo recognoscuntur
 alia munimenta et videlicet Illustrissimorum principum,
 celebris memorie Dominorum Hagvini Quinti, per plures
 suos uniuersos fideliter uobis dominum Bonuonem
 de Biersker, Baronem et discretum virum dominum Inuarum
 filium Olavi Ecclesiarum Bergenensium et Orskadenensium Cano-
 nicum, et Roberti primi et Norwegie et Svecie Regum sub Anno
 Domini Millesimo, tricesimo duodeno in Dominica proxima
 post festum Apostolorum Symonis et Iude in villa de Iuiernes
 confecta super confirmatione et renouatione prefata compositionis
 et finalis concordie prioribus quasi penitus consona. Ita quod primus
 dies tenor renouationis prime compositionis formam in se
 causam et instanciam contineret. Cuius quidem preterita com-
 positionis et finalis Concordie tenor sequitur in hoc verba:

1312.

In nomine patris, et filii et Spiritus sancti Amen.

1266.

Et certum est presentium dei eorum ac eundem memoriam
 preteritorum aternaliter est fructum quod anno Gratia Millesimo
 ducentesimo sexagesimo sexto die veneris prima post festum aposto-
 lorum petri et pauli in Ecclesia fratrum predicantium apud
 parisiis inter fuit facta compositio et finalis Concordia super con-
 troversis, querimoniis, damnis, et iniuriis ac discordis supradictarum
 Maris et Sederencium ac uniuersorum eorum, et illustres principes
 cooperante providentia inter magnificos et illustres principes
 per Dominum Magnum Ericatum dei Gratia Norwegie Regem
 illustrem per plures uniuersos suos Dominos Askatium suum
 Cancellarium, et Andream filium Nicolai Baronem suum,
 super his illis specialiter destinatis ac legitime constitutos,
 comparantes.

compantes ibidem ex parte una. Et Dominum Alexandrum
Testim eadem Gratia Regem Scotiae ibidem cum Clero & proce-
ribus Regni sui maioribus personaliter comparationem ex
altera. sub hac forma videlicet q. dicitur dominus
Magnus Rex Norvegiae tamq. amicis pacis & cultor su-
stia ad dei reverentiam & unitate dilectionis ac pacis
observantiam diligenter conservandam & amantissimam
potissimum propulsandam, ac strages omnium rituum
evitandam ad instantiam & honorem Domini Alexan-
dri Regis Scotiae memorati, Manniam cum ceteris insulis
Sadorensibus, et omnibus aliis Insulis ex parte occidentali & Australi
Magni Gaffi cum omni iure quod in eis ipse & progenitores sui
habuerunt ab antiquo tempore, vel ipse & heredes sui habere
poterunt in futurum per predictos viros discretos Dominos
Aphatim Cancellarium ipsius Domini Magni Regis Norve-
giae, & Andream filium Nicolai Baronem suum habentes
ab ipso Rege plenam auctoritatem componendi & concordan-
di super ipsis amicabiliter & pacifice, concessit, resignavit
& quietas clamavit, tam in petitorio q. in possessorio, pro se, &
heredibus suis in perpetuum tenendum, habendum & possi-
dendum dicto Domino Alexandro tertio Regis Scotiae & suis her-
edibus cum dominis, hominibus, redditibus, servitiis & om-
nibus iuribus & pertinentiis dictarum Insularum sine aliquo
retinemento una cum iure patronatus Episcopatus Maniae
salvis iure, Jurisdictione, ac libertate Ecclesiae Vindropunge
in omnibus & per omnia quod vel quos habet in Episcopatu
& Ecclesia Maniae. Et exceptis Insulis Orkney &
Hielandae, quae idem Rex Norvegiae, cum dominis,
hominibus, redditibus, servitiis, & omnibus iuribus,
& pertinentiis suis infra eandem continuis, domino
suo specialiter resignavit. Ita q. omnes homines dicta-
rum Insularum, quae praefato Domino Rege Scotiae sunt
concessae, resignatae, & quiete clamatae, tam maiores q.
minores subiacent Regibus, & consuetudinibus

Regni Scotie, et secundum eas ex iure in posterum tractentur & indi-
rentur: Pro his autem fornicatis, vel iniuriis, vel damnis, que facti
sunt esse in Godfridum delem, dum memorato Domino Regi
Norwegie adfuerunt, nullatenus puniantur, nec quocumque
super hereditatibus suis in illis insulis, sed pacifice stent in hisdem,
sub Domino, Domini Regis Scotie sicut alij liberi & liberi, dicti
Domini Regis Scotie, qui libertati iustitia gaudent diuoluntur
nisi aliquid de castro faciant, propter quod iusti puniri debent,
aut, suis, leges & consuetudines Regni Scotie approbatas, & si
in dictis insulis, sub Domino dicti Domini Regis Scotie mo-
uari voluerint, morantur in Domino libere, & in pace, & si re-
cedere voluerint, recedant cum bonis suis licite, libere, & in
plena pace, itaq; nec morari, nec recedere contra leges & con-
suetudines Regni Scotie, & suum libitum compellantur. Do-
minus itaq; Alexander Rex Scotie memoratus, veritatis zelator,
ac pacis & Concordie amator, & gratos sui in perpetuum
pro istis, concessione, resignatione, & quanta clamacione, & pre-
cipue pro bono pacis, & satisfactione, & labores redimant
dabunt & reddent in perpetuum predicto Domino Regi
Norwegie, & heredibus suis, & eorundem assignatis in per-
petuum, infra Ortanes naturalis parochie Johannis Bapt-
tiste in Ortagia terra sicut Dominus Regis Norwegie
in Ecclesia Sancti Magni in manibus Episcopi Ortagie
sui Ballivi ipsius Domini Regis Norwegie ad hoc per ip-
sum specialiter deputati, vel in eadem Ecclesia deponunt, ad
opus ipsius Domini Regis Norwegie sub custodia Caroi,
Baronis eiusdem Ecclesie, & Episcopi vel Ballivi
non intermanibus ibidem, qui dabunt & literas adque-
tationis & facta sollicitudinis Constantis Martis Bonorum
& Regalium Stirlingorum, secundum modum & usum
Curie Romane ac Regum Anglie, Anglie & Scotie
numerandas annuatim & regibundis quatuor milia
Marcarum Stirlingorum dicto modo, numerandorum
infra predictum quadringentorum, loco & termino
proutatis.

proutatis, videlicet mille marcas infra Octavas Nativitatis,
 Sancti Johannis Baptiste Anno Gratia Milleesimo ducento,
 1268. simo sexagesimo septimo. Et centum marcas de predicta
 pensione. Et Anno Gratia Milleesimo ducentesimo,
 sexagesimo octavo ad eisdem locum & terminum, mille
 1269. marcas & centum marcas de pensione prefata. Et anno
 Gratia Milleesimo ducentesimo sexagesimo nono dictis,
 loco & termino mille marcas, & centum marcas de memo-
 rata pensione. Et ultimo Anno Gratia Milleesimo
 1270. ducentesimo septuagesimo, eisdem loco & termino mille
 marcas & centum marcas de eadem pensione. In posterum
 autem dictis loco & termino dimittatur centum marcas de
 pensione prefata, predicto modo immovendas in per-
 petuum pro omnibus annuatim. Et ad hoc omnia, &
 singula, et proutata sunt fideliter & firmiter obser-
 vanda dicti a Carrellis & a Baro pro Domino suo Magno
 Illustri Rege Norvegie, & feudibus suis & assignatis
 in animam ipsius Regis de cuius voluntate eis super
 ijs constabat ad plenum & animas proprias inva-
 runt publicis in Ecclesia fratrum predicatorum apud
 portu, tactis Evangelis Carro sanctis. Et dictis domi-
 nis Alexander rex Sconie per nobiles viros Adam, et
 militem de Caruki, & Robertum de Meyners eodem modo
 in animam suam & animas eorum pro se & feudibus
 suis fecit invase pleniter in presentia iuriorum
 eorumdem, Et ad maiorem quibus firmitatem,
 utrag pars se obligavit, ad potam dorum milium
 marcarum sterlingorum solvendam de plano & absq[ue]
 strepitu iudiciali a parte repleve eorum, parti, compo-
 sitionem istam & finalem concordiam observantibus
 compositione ipsa & finali concordia in viginti annis
 in perpetuum in pleno robore duraturis. Dominis
 infuor Rex Magnus Norvegie per viros suos
 supradictos scilicet & heredes ac successores suos

C.

offensu gabere non poterit, ipsam statim post annum
non differat a se et pro domino removere exceptis illis
qui Crimen Lese Maiestatis commiserint, qui nullo
modo sine iure receptentur.

Insuper si contingat homines regni Norwegie
quod ab his quod ab sit, in Regno vel Dominio Regis Scotie patri
Haufragium, vel comitibus liceat eis libere et quiete
naves suas fractas vel collisas una cum rebus suis
omni modo per se, vel per alios recolligere et gabere,
vendere et aliter habere absque omni calumnia, in die
eas non gabuerint, pro derelicto. Et si quis contra
hoc communi Statutum Concordie de rebus vel na-
vibus quicquidmodi periclitatus, quicquid fraudulenter
vel violenter surpriserit, et super hoc commissus
fuerit, tanquam raptor et pacis violator, prout demeruit,
erit puniatur. Consuetudines si quis sit contraria
non obstantes. Si quis autem repositus fuerit,
et commissus perturbator pacis ipsius et finali Cou-
cordia inter predictos Reges et Regna et eorum regnicolas
habita et confirmata per Regem in cuius Dominio
repositus fuerit, qui talia presumpserit sic auctor
puniriatur et poena illius in iudicio fiat aliorum.
Et in quibus rei testimonium parti quibus supra
in modum Cyrographi confecti, remanentibus pence
dictum dominum Regem Norwegie illustrem, sigillum
dicti domini Regis Scotie, una cum sigillis eorum
rabulorum patrum Samuelini Sancti Andrea, et
Johannis Glasgwen dei Gratia Episcoporum et nobis
Cuius virorum Alexandri Cunnys de Bynocan
patris de Dumbars, Villielmi de Marle, Ade de
Carnock Comitum, et Roberti de Meynors, Baronis
est appositum. Et alteri parti eiusdem scripti
in modum Cyrographi confecti pence dictum do-
minum Regem Scotie remanenti, sigillum

excellentis dicti domini Regis Norvegia ~~et appensum~~ ~~Quis quidem~~
~~Compositioem & finalis Concordiam, concessione, resignationem,~~
~~et quintam clamacionem sic pro bono pacis~~
Vna cum sigillis venerabilium patrum petri Bergenis, Torp
Staniagren dei Gratia Episcoporum, & Nobilium virorum
Gonti De Mele Brimethij filius Johannis firmi filius Gonti,
Andree filius Nirdai, & Ashtini Cancellarij dicti domini
Regis Norvegia est appensum. Quas quidem Compositioem
& finalis Concordiam, concessione, resignationem & quinq;
tam clamacionem, sic pro bono pacis, inter prefatos illustri-
simos principes Dominos Magnum Quartum, & Alexandrum
Tertium Norvegia & Scotia Reges amicaliter & serualiter factas
Nouon dictis renouationem & Confirmationem per prelibatos
Seruissimos principes Dominos Robertum primum & Ha-
quimum Quintum Scotia & Norvegia Reges, postea imitas
& confectas vna cum ceteris omnibus & singulis que in
ipsis superioribus continerentur, Seruissimus princeps Dominus
ERICVS Rex Norvegia antedictis pro se & heredibus suis
Regibus Norvegia & Regno suo Norvegia per uniuersos
suos supradictos approbavit, ratificavit & in persona
dicti illustriissimi principis Domini Jacobi Regis Scotia
& Heredum suorum renouavit, & presenti scripto eterna-
liter confirmavit. Dicitis vero illustriissimis principibus
Dominis Jacobis Rex Scotia illustris, easdem Compositio-
nem & finalis Concordiam, concessione & quintam
clamacionem sic pro bono pacis inter prefatos seruissi-
mos principes Dominos Magnum Quartum, & Alex-
andrum Tertium Norvegia & Scotia Reges amicaliter
& serualiter, ac similiter renouationem & confirmationem
per prelibatos seruissimos principes Dominos Robertum
primum & Haquimum Quintum Scotia & Norvegia Reges
postea imitas & confectas vna cum plurius continem

maximam.

marcarum annuarum Sterlingorum ~~placendum~~ ^{ut}
~~prout in dicta compositione ad summa Romana~~
et Regnum Francie, Anglie, et Scocie faciunda, domi-
ni regis Norvegie, hereditibus suis et regno Norve-
gie, in perpetuum amittatur in Ecclesia beati Magni
Martyris in Orkadia terra videlicet Domini Regis Nor-
vegie infra octavas natiuitatis beati Iohannis Baptiste
iuxta obligationis et conditionis formam, sicut in
originali super hoc confecto plenius continetur, una
cum ceteris omnibus supra dictis excepta solitione
illarum quatuor millium marcarum Sterlingorum
soluendarum, ut proutatur in dicta compositione,
pro se, hereditibus suis predecessoribus et regno suo appro-
bavit ratificavit et in persona dicti promissimi prin-
cipis Domini Erici Regis Norvegie illustris et heredum
suorum Norvegie Regnum renovavit, et preponit
scripto aternaliter confirmavit. Preterea, ut inter
prefatum Dominum Ericum Regem Norvegie successores
et subditos suos Regna ac Domina sua Norvegie, Dan-
cia et Suecia ex una parte et prefatum Dominum Ja-
cobum Regem illustrum successores et subditos, et
Regnum suum Scocie et Domina sua parte ex altera
non firmior et feruentior amicitia succrescat, et
continetur, et a ligis et subditis eorum Regum
infra Regna et Domina alterutra committant, et
in locis ad hoc constitutis, et ab antiquo constituto limite
et libere mercandizant sub indubitata pacis tran-
quillitate valeant in futurum, in rebus et corpore,
videlicet approbata eorum Regum semper
saluis, finaliter concordatum est inter prefatos
Dominos Reges quod omnia et singula damna, trans-
gressiones, desertus, et omnesque debita attentata, aut
perpetrata, ac similes penitus restituerent, per
debita

debita, si qua occasione quicquid transgressionum forent
reservanda, sui quocumque modo exigenda annuali pensionis Regi
Norvegiae & suis successoribus in perpetuum annuatim sol-
venda et praemittitur semper salva inter praedictos Reges
praedecessores suos Ligos aut subditos suos aut ditionum
Regnorum Scotiae & Norvegiae quibuscumque retroactis et
in futurum diem temporibus et omni parte pro
Regis subditis & successoribus omnino & penitus veniat,
tenetur quietetur & omnibus fraudibus & dolo passivis
tamque plura & reformata, absque aliqua futura impe-
titione in perpetuum relinquuntur. Et ad praescriptas
antiquas, compositionem & finalem concordiam, cum
omnibus & singulis in eisdem contentis fideliter ob-
servandis & iure per dominos Ericum & Jacobum
Norvegiae & Scotiae Reges praefatos approbatis, ratificatis,
renewatis & confirmatis ut supra dictum est, Venerabilis
pater Dominus Thomas Orkadeus Episcopus & Quale
Johannes canonicus ad hoc speciale mandatum habentes
pro serenissimo domino suo Erico Rege Norvegiae Rege,
dicto hereditibus suis & assignatis in animam ipsius
Regis, & in animas suas proprias iuraverunt publice
factis sacrosanctis Evangelii. Et Stephanus vir Dominus
Willelmus de Crifton miles, & Magister Willelmus de
fontibus supradicti, ad hoc similiter, speciale mandatum
habentes in animam domini sui Domini Jacobi il-
lustri Regis Scotiae antedicti, & in animas eorum, pro
dicto domino suo Rege & hereditibus suis & assignatis,
modo confirmatis iuraverunt. In cuius
viri testimonium parti huius scripti in medium
Cyrographi & videntur confecti remanenti ponere
dictum Regem Norvegiae illustrem littera commissionis
dicti Domini Jacobi Regis Scotiae cum sigillo suo

sigillata

Sigillata, una cum sigillis dictorum Nunciosum suorum
Dominorum Willelmi videlicet militis, Magistri
Willelmi prepositi & Thome de Cranston est au-
nexa. Alteri vero parti eiusdem scripti ponit
dictum Dominum Rogem Scotiae reuerenti, littera
commissionis ipsius Domini Regis Norwegie
illis suis sigillo suo sigillata, una cum reueren-
tibus patribus Dominorum Aslani Johannis
Auberti & Thome, Episcoporum ac aliorum no-
bilium Andree filii militis Swalonis,
Haraldi Olavi, Guttormi & Harie predictorum
nunciosum eiusdem sigillorum appensione re-
manet coaffixa.

Littera Commissionis Regis
Scotie

Jacobus Dei Gratia Rex Scottorum. Vniuersis
& singulis Christi fidelibus ad quorum uolun-
tates preces littere peruenierint, salutem in do-
mino. Nos uisum ueniente, piteo destra quos ob
Gonorem & reuerentiam dei omnipotentis & ad er-
tandam pacem & officionem pauperum populi
Christiani ac mala dampna & pericula magna qua
occasione gubernationum consimiliter palam erunt
et, cupiditate quatinus in nobis est dupliciter
domino cum omnibus fidei Christiane artibus

pacem gabris, nostrorumq; subditos in pace ponere & quiete
confidentes ad plenam de fidelitate, discretionis & pui,
Dona dilectorum & fidelium nostrorum Willhelmi de
Erington Baronis de eodem milite Cambellani nostri
Magistri Willhelmi de foules, prepositi Ecclesie colle,
giata de Botguile elemosinarii nostri. Et Thome de
Cranston secretarii nostri, ipsos firmis, ordinariis,
iuris consuetudinibus, stabilimentis & deputamentis
pariter ex certa scientia & deliberato consilio, factis,
missis, constitutis, ordinatis stabilimentis &
deputamentis nostris veros Ambassatores & uniuersos po,
leunos dantes eidem & eorum duobus plenam potes,
tatem liberam, & generalem ac speciale mandatum
se representandi coram illustriissimo principe Erico
dei gratia Danie, Suedie, Noruegie, Gotthorun, Sclanorog
regi & duci pomerie consanguineo nostro & carissi,
simo, aut cum quibuscumq; Ambassatoribus, et
iuribus suis plenibus sufficientem potestatem ad
for gabonibus ab eodem, Bergis in Noruegia conu,
ueniendi vel alibi, ubi dictis ambassatoribus nostris
visum fuerit expedire. et tractandi cum dicto illustriissimo
principe vel suis ambassatoribus quibuscumq;, super
reparatione, reformatione, & reuocatione bonae uere
& perpetua pacis ac finalis concordie inter nos reg,
num nostrum, terras, dominia, & subditos nostros, ex
parte una & dictum illustriissimum principem, regna
sua, terras, dominia, & suos subditos uniuersos ex altera,
ac concordandi, transigendi, pacificandi, ac componendi
pro nobis & nomine nostro ac subditis nostris super
omnibus & singulis questionibus, debitis, dissensio,
nibus, discordiis & uocum rapinis daninis & gormi,
nibus quibuslibet & iniuriis illatis cum omnibus
singulis principibus suis & artibus, ac circumstantiis

indomij

incidentijs, emergentijs, dependentijs & contrarijs,
non solum faciendi & firmandi pro perpetuo, bonam,
sorum, firmam, & firmitatem partem inter nos,
regnum nostrum, terras, dominia, ligos, et
subditos nostros ex parte una, & dictum illustri-
simum principem, regna sua, terras, domi-
nia, ligos, & subditos ex altera. Ac quitandi
dictum illustrissimum principem, heredes et
successores suos, regna sua, terras, dominia,
ligos & subditos suos universos pro perpetuo de
omnibus & singulis generibus honorum, rei,
pene, penuriam summis, debitis & damnis
tamvis per ipsam illustrissimum principem
antecessores suos per ligos aut subditos suos quia
lesimus vobis progenitoribus nostris ligis, aut
subditis nostris in diem consuetudinis propriam
contractis, irogatis & quomodo perpetuatis. Et
super premissis omnibus & singulis literas eunt,
tamis a dicto illustrissimo principe pro se, heredibus
& successoribus suis ligis & subditis universis
petendi & recipiendi. Ac pro nobis heredibus, et
successoribus nostris, ligis & subditis nostris qui-
buscumque literas consimiles super premissis offe-
rendi, concedendi, atq. dandi tot & tales, quales
necesse fuerint & dictis ambascatoribus nostris visum
fuerit expedire. Et generaliter omnia alia & singula
faciendi, tractandi, concordandi & concludendi,
qua circa premissa per eorum expeditionem ne-
cessaria fuerint, aut quomodolibet oportuna, etia
si talia sunt qua mandatum exigunt magis spe-
ciale & ab aliis & gratiam habentes & pro perpetuo
haberi quicquid dicti ambascatores nostri
vel eorum alio faciendum dixerint in

quibus.

præmissis & quolibet præmissorum. Data sub testimonio magni
Sigilli nostri apud Edinburgi die mensis maii die octava.
Anno Gratia mille primo quadragesimo primo regni
nosri octo. Et Regni nostri Jacobi primo.

per ipsum Regem in Consilio. per præceptum primati sigilli.

[Faint, mostly illegible Latin text, likely the main body of a charter or legal document.]

[Small handwritten mark or signature at the bottom left.]

3. Vedlegg: DN VIII nr. 276 med oversettelse av Bjørg Tosterud, tilrettelagt av Eldbjørg Haug.

DN VIII nr. 276 s.306

Sammendrag: Underhandlere paa Kongerne Eriks og Jakob (I) af Skotlands Vegne stadfæste den 1266 i Perth sluttede og 1312 i Invernes fornyede Traktat mellem Rigerne angaaende Mans og Suderöernes Afstaaelse mod en aarlig Afgift samt om Undersaatternes indbyrdes Forhold.

Kilde: Efter Orig.-Indentur p. Perg. i danske Geheimarkiv (Skotland og Orknö.No. 12). Ved 3 Segl forb. med Kong Jakobs Fuldmagt ovenfor No. 275. I Brevetsudskaarne Overrand staar Halvdelen af Navnene ERICVS. JACOBVS. - Jfr. m.samtidige Afskrifter ibid. (No. 13, 14. a, b og d samt m. Afskr. af 1557 medPaaskrift: Copie aff thett skottzske forbundt (ibid. Skotland xxxv. 12 b), hvorfra Varianterne. (Jfr.A. Huitfeldt, Danmarks Riges Krönike, in 4to, IV. S. 407. in fol. S.728).

b.VIII s.307

Nummer: 276.

Dato: 29 Juli 1426. **Sted:** Bergen.

<p>In nomine sancte et indiuidue trinitatis patris et filij et spiritus sancti amen. Ad perpetuam rei memoriam. Vniuersis et singulis jnotescat quod anno domini millesimo quadringentesimo vicesimo sexto vicesimononoⁱ die mensis Julij videlicet ipso die sancti Olauis regis et martiris in ciuitate Bergensi regni Norwegie. Conuenientibus serenissimo principe domino Erico dei gracia Norwegie Dacie et Swecie regnorum Sclauorum Gothorumque rege et duce Pomeranie illustri per solempnes nuncios videlicet venerabiles patres et dominos Aslacum Bergensis Johannem Asloensis domini regis et regni Norwegie cancellarium. Anbernum Hamarensis Thomam Orchardensis dei gracia ecclesiarum episcopus et nobiles dominum Endridum Erlendiⁱⁱ militem Swalonem Johannis Harnikinumⁱⁱⁱ Henrici Olauum Haquini Guttormum^{iv} Benedicti et Neruam Jacobi armigeros dictorum regis et regni Norwegie consiliarios ad omnia facienda et discernenda quo ad infrascripta que dictus dominus rex facere posset si personaliter</p>	<p>I den hellige og udelelige Treenighets, Faderens, Sønnens og Den Hellige Ånds navn. Amen. La det til evig minne om begivenheten gjøres vitterlig for alle og enhver: I det Herrens år 1426 på den 29. dag i måneden juli, nemlig på nettopp den hellige konge og martyr Olavs dag, møttes i Bergens by i kongeriket Norge den høye fyrste herr Erik, av Guds nåde konge over Norge, Danmark og Sverige og slavernes og goternes riker og strålende hertug av Pommern [representert] ved sine verdige utsendinger, nemlig de ærverdige fedre og herrer Aslak fra Bergen og Jens fra Oslo, kansler for den herre konge og Norges rike, Arnbjørn fra Hamar og Thomas fra Orknøyene, av Guds nåde biskoper i kirkene [sammesteds], og adelsmennene ridderen herr Endrid Erlendsson og væpnerne Svale Jonsson, Harnikt Henriksson³²³, Olav Håkonsson, Guttorm Benediktsson og Narve Jakobsson, kongens og Norges rikes rådgivere, for å utføre og avgjøre alt angående det som er skrevet nedenunder, som nevnte herre konge ville kunne gjøre om</p>
--	--

³²³ Harniktsson?

<p>presens interesset plenam et sufficientem potestatem habentes ex parte vna. Et serenissimo principe domino Jacobo eadem gracia rege Scotorum illustri per solempnes nuncios Willelmum de Crichto#n baronem de eodem militem camerarium suum magistrum Willelmum de Foulis^v prepositum ecclesie collegiate de Bothuile elemosinarium suum Thomam de *Cranfto#n scutiferum suum eiam consimilem plenam et sufficientem potestatem habentes quo ad singula infrascripta parte ex altera. Exhibita fuerunt recitata et recognita concorditer per vtramque partem quedam munimenta super compositione et finali concordia primo inter magnificos et illustres principes bone memorie dominos^{vi} Magnum quartum et Allexandrum tercium Norwegie et Scocie reges et eorum heredes retroactis confecta temporibus. Secundo consequenter alia munimenta et indenture illustrissimorum principum celebris memorie dominorum Haquini quinti per solempnes suos nuncios videlicet nobilem virum dominum Bernerum de Berkery baronem et discretum virum dominum Ywarum filium Oulaui ecclesiarum Bergensis et Orchardensis canonicum et Roberti primi etc. Norwegie et Scocie regum sub anno domini millesimo tricentesimo duodecimo in dominica proxima post festum apostolorum Symonis et Jude in villa de Jnuernes confecta super confirmacione et renouacione prefate compositionis et finalis concordie prioribus quasi penitus consona jta quod secundus tenor renouacionis prime compositionis formam in se clausam et insertam continebat.</p>	<p>han var personlig til stede, idet de har den fulle og tilstrekkelige myndighet fra den ene part. Og [der møtte] den høye fyrste herr Jakob, av samme nåde skottenes strålende konge [representert] ved sine verdige utsendinger Willelm av Crichton, baron av samme, hans skattmester, mester Willelm av Foulis, prost for kapittelkirken i Buthill, hans almissegiver, og hans væpner Thomas de Cranfton; disse har også den samme fulle og tilstrekkelige myndighet fra den annen part når det gjelder de enkelte ting som er skrevet nedenunder. Det ble lagt frem, opplest og anerkjent i enighet av begge parter noen dokumenter angående overenskomsten og den endelige forliksavtale inngått i forgangne tider, først mellom de edle og høye fyrster av salig ihukommelse, herrene Magnus IV og Alexander III, Norges og Skottlands konger og deres arvinger. Som punkt nummer to ble så andre dokumenter og traktater som var blitt satt opp i forbindelse med stadfestelsen og fornyelsen av ovennevnte overenskomst og endelige forliksavtale i det Herrens år 1312 på første søndag etter festdagen for apostlene Simon og Judas i byen Inverness mellom de høye fyrster i berømmelig minne, herrene Håkon V ved sine verdige utsendinger, nemlig adelsmannen herr Bjarne (Erlingsson) til Bjarkøy, baron, og den edle herr Ivar Olavsson, kannik ved kirkene i Bergen og på Orknøyene og Robert I etc., Norges og Skottlands konger. [Denne avtalen var] så å si fullstendig i overensstemmelse med den første, slik at den nye teksten i fornyelsesavtalen inneholdt den første overenskomstens ordlyd innesluttet og flettet inn i seg.</p>
<p>b.VIII s.308 Cuius quidem pretacte compositionis et finalis concordie tenorsequitur in hec verba. [Nu følger foreg. No. 9].</p>	<p>(s. 308) Teksten i denne omtalte overenskomst og endelige forliksavtale settes nå inn i følgende ord [nr. 9].</p>
<p>Quas quidem compositionem et finalem concordiam concessionem resignacionem et</p>	<p>Denne overenskomst og endelige forliksavtale, overdragelse, avståelse og</p>

<p>quietam clamacionem sic pro bono pacis inter prefatos illustrissimos principes dominos Magnum quartum et Allexandrum tercium Norwegie et Scocie reges amicabiliter et socialiter factas necnon dictas renouacionem et confirmacionem per prelibatos serenissimos principes dominos Robertum primum et Haquinum quintum Scocie et Norwegie reges postea initas et confectas vna cum ceteris omnibus et singulis que in ipsis superius continentur serenissimus princeps dominus Ericus rex Norwegie antedictus pro se et heredibus suis regibus Norwegie et regno suo Norwegie per nuncios suos supradictos approbavit ratificavit et in persona dicti illustrissimi principis domini Jacobi regis Scocie et heredum suorum renouavit et in^{vii} presenti scripto eternaliter confirmavit.</p>	<p>frasingelse således inngått i vennskap og fordragelighet for fredens beste mellom førnevnte høye fyrster, herrene Magnus IV og Alexander III, Norges og Skottlands konger, samt den nevnte fornyelse og bekreftelse ved førnevnte opphøyde fyrster, herrene Robert I og Håkon V, Skottlands og Norges konger, som senere ble inngått og avtalt sammen med alt det øvrige som inneholdes i disse fra før, har den før nevnte opphøyde fyrste herr Erik, Norges konge, ved sine førnevnte representanter godtatt og ratifisert for seg og sine arvinger som Norges konger og for Norges rike, og på vegne av nevnte høye fyrste, herr Jakob, Skottlands konge og hans arvinger, har han fornyet den og bekreftet den for evig tid i nærværende skrift.</p>
<p>Dictus vero illustrissimus princeps dominus Jacobus rex Scocie illustris easdem compositionem et finalem concordiam concessionem et quietam clamacionem sic pro bono pacis inter prefatos serenissimos principes dominos Magnum quartum et Allexandrum tercium Norwegie et Scocie reges amicabiliter et socialiter factas ac similiter renouacionem et confirmacionem per prelibatos serenissimos principes dominos Robertum primum et Haquinum quintum Scocie et Norwegie reges postea initas et confectas vna cum solucione centum marcarum annuarum sterlingorum ad vsum curie Romane et regnorum Francie Anglie et Scocie facienda. domino regi Norwegie heredibus suis et regno Norwegie imperpetuum annuatim jn ecclesia beati Magni martiris jn Orchadia terra videlicet domini regis Norwegie jn fra octauas natiuitatis beati Johannis baptiste iuxta obligacionis et condicionis formam sicut in originali super hoc confecto plenius continetur vna cum^{viii} ceteris omnibus supradictis</p>	<p>Men nevnte høye fyrste herr Jakob, Skottlands strålende konge, har godkjent og ratifisert denne samme overenskomst og endelige forliksavtale, avståelse og frasingelse som altså ble inngått i vennskap og fordragelighet for fredens beste mellom førnevnte opphøyde fyrster, herrene Magnus IV og Alexander III, Norges og Skottlands konger, og likeledes fornyelsen og stadfestelsen som senere ble inngått og avtalt av førnevnte opphøyde fyrster, herrene Robert I og Håkon V, Skottlands og Norges konger, sammen med en betaling av 100 mark sterling som etter den praksis som er vanlig i den romerske kurie og i kongerikene Frankrike, England og Skottland, skulle utredes årlig til den herre konge av Norge, hans arvinger og Norges rike til evig tid årlig i den hellige martyr Magnus' kirke på Orknøyene, det vil si Norges herre konges land, innen åttende dag etter den hellige Johannes Døperens fødselsdag, i henhold til ordene i den forpliktelse og betingelse angående dette som sammen med alle de andre ovennevnte [ting], står mer utførlig beskrevet i det opprinnelige dokumentet som ble satt opp.</p>
<p>excepta solucione illarum quatuor millium marcarum sterlingorum soluendarum vt prenotatur in dicta compositione pro se heredibus suis successoribus et regno suo</p>	<p>Bortsett fra betalingen av de 4.000 mark sterling som skulle utredes, slik det tidligere er skrevet i den nevnte overenskomst, har han (Jakob) [altså godkjent og ratifisert</p>

<p>approbavit ratificavit et in persona dicti serenissimi principis domini Erici regis Norwegie illustris et heredum suorum Norwegie regum renouavit et presenti scripto eternaliter confirmavit.</p>	<p>avtalen] for seg, sine arvinger, etterfølgere og sitt rike, og på vegne av nevnte opphøyde fyrste, herr Erik, Norges berømte konge og hans arvinger som Norges konger, har han fornyet [avtalen] og i nærværende skrift stadfestet den til evig tid.</p>
<p>Preterea vt inter prefatum dominum Ericum regem Norwegie successores et subditos suos regna ac dominia sua Norwegie Dacie et Swecie ex vna parte et prelibatum dominum Jacobum regem illustrem successores et subditos et regnum suum Scocie ac dominia sua parte ex altera ammodo firmior et feruencior amicicia succrescat et continuetur et vt ligij^{ix} et subditi vtrorumque regum infra regna (b.VIII s.309) et dominia alterutra communicare et in locis ad hoc constitutes et ab antiquo consuetis licite et libere mercandizare^x sub indubitata pacis tranquillitate valeant in futurum iuribus et consuetudinibus approbatis vtrorumque regnorum semper saluis finaliter concordatum est inter prelibatos dominos reges quod omnia et singula dampna transgressiones defectus et vniuersa delicta attemptata aut perpetrata ac similiter pene restitutiones seu debita siqua occasione huiusmodi transgressionum forent resarcienda seu quocunque modo exigenda annuali pensione regi Norwegie et suis successoribus imperpetuum annuatim soluenda vt premittitur semper salua inter predictos reges predecessores suos ligeos aut subditos suos aut dictorum regnorum Scocie et Norwegie quibuscumque retroactis vsque in hodiernum diem temporibus ex vtraque parte pro se regnis subditis successoribus omnino et penitus remittentur quitantur et omnibus fraude et dolo postpositis tamquam soluta et reformata absque aliquali futura impetitione in perpetuum relinquentur.</p>	<p>Forat dessuten vennskapet mellom førnevnte herr Erik, Norges konge, hans etterfølgere og undersåtter, hans kongeriker og len i Norge, Danmark og Sverige på den ene side, og på den annen side førnevnte høye konge, herr Jakob, hans etterfølgere og undersåtter og hans kongerike Skottland og hans len, for fremtiden skal vokse seg fastere og varmere og vare ved, og forat begge kongers vasaller og undersåtter (s. 309) i fremtiden skal kunne ha felles rettigheter i begge kongeriker og len og drive handel lovlig og fritt i uforstyrret fred og ro på steder som er fastsatt til dette og som har hevd fra gammelt av, er det endelig, idet begge rikers lov og rett og godtatte sedvaner alltid skal gjelde, truffet en avtale mellom de førnevnte herrer konger om at hver eneste skade, overtredelse, forsømmelse og samtlige forseelser som er forsøkt begått eller er blitt begått, og likeledes at bøter, erstatninger eller skyldige avgifter mellom førnevnte konger, deres forgjengere, vasaller eller deres eller de nevnte kongeriker Skottland og Norges undersåtter i alle forgangne tider frem til denne dag, helt og fullt skal ettergis og frafalles av begge parter for seg, sine riker, undersåtter og etterfølgere, selv om noe på grunn av slike overtredelser skulle ha vært erstattet eller på en eller annen måte inndrevet, og at disse forhold uten noen form for list og svik skal ansees som oppgjort og betalt og legges bort til evig tid uten noe som helst fremtidig krav. Unntatt [fra dette] er alltid den årlige avgift som skal betales til Norges konge og hans etterfølgere til evig tid, slik det før er sagt.</p>
<p>Et ad prescriptas antiquas compositionem et finalem concordiam cum omnibus et singulis in eisdem contentis fideliter obseruandas^{xi} et nunc per dominos Ericum et Jacobum Norwegie et Scocie reges prefatos approbatis ratificatis renouatis et confirmatis vt supra dictum est venerabilis pater dominus Thomas</p>	<p>Og den ærverdige fader herr Thomas, biskop av Orknøyene og væpneren Swalo Johannesson med et særlig oppdrag angående dette, har på vegne av sin opphøyde herre Erik, Norges ofte omtalte konge, og på vegne av hans arvinger og utsette etterfølgere, med hånden på de hellige evangelier offentlig</p>

<p>Orchadensis episcopus et Swalo Johannis armiger ad hoc speciale mandatum habentes pro serenissimo domino suo Erico rege Norwegie sepe dicto heredibus suis et assignatis in animam ipsius regis et in animas suas proprias iurauerunt publice tactis sacrosanctis ewangelijs, et strenuous vir dominus Willelmus de Crichto#n miles et magister Willelmus de Foulis supradicti ad hoc similiter speciale mandatum habentes in animam domini sui domini Jacobi illustris regis Scocie antedicti et in animas eorum pro dicto domino suo rege et heredibus suis et assignatis modo consimili iurauerunt.</p>	<p>sverget ved selve kongens sjel og ved sine egne sjeler, på trofast å vokte de førnevnte gamle [dokumenter], overenskomsten og den endelige forliksavtale med alt de inneholder, de som nå ved herrene Erik og Jakob, Norges og Skottlands førnevnte konger, er blitt godtatt, ratifisert, fornyet og stadfestet, slik det er sagt ovenfor; og de ovenfor nevnte menn, den tapre ridder herr Willelmus de Crichton og mester Willelmus de Foulis, som likeledes hadde et særlig oppdrag angående dette, sverget på samme vis ved sjelen til sin herre, herr Jakob, førnevnte opphøyde konge av Skottland, og ved sine sjeler på vegne av nevnte herre, deres konge og hans arvinger og utsette etterfølgere.</p>
<p>Jn cuius rei testimonium parti huius scripti in modum cyrographi et indenture confecti remanenti penes dictum regem Norwegie illustrem littera commissionis dicti domini Jacobi regis Scocie cum sigillo suo sigillata vna cum sigillis dictorum nunciorum suorum dominorum Willelmi videlicet militis magistri Willelmi prepositi et Thome de Cransto#n^{xii} est annexa. Alteri vero parti eiusdem scripti penes dictum dominum regem Scocie remanenti littera commissionis ipsius domini Erici regis Norwegie illustris sigillo suo sigillata vna cum venerabilium patrum dominorum Aslaci Johannis Anberni^{xiii} et Thome episcoporum ac aliorum nobilium Endridi^{xiv} scilicet militis Swalonis Harnikini Olai^{xv} Guttormi^{xvi} et Narue^{xvii} pre- b.VIII s.310 dictorum nunciorum eiusdem sigillorum appensione remanet coaffixa.</p>	<p>Til vitnesbyrd om dette er nevnte herr Jakob, Skottlands konges fullmaktsdokument, forseglet med hans segl, med seglene til hans nevnte representanter, herrene Willelmus, nemlig ridderen, mester Willelmus, prosten, og Thomas de Cranston knyttet til den del av dette skrift, utferdiget som kirograf og indentur, som forblir hos den nevnte opphøyde konge av Norge; men til den andre delen av det samme skriftet, som forblir hos nevnte herre, Skottlands konge, er herr Eriks, Norges høye konges fullmaktsdokument festet, forseglet med hans segl; seglene til de ærverdige fedre, biskopene og herrene Aslak, Jens, Arnbjørn og Thomas og seglene til de andre adelsmenn, nemlig ridderen Eindrid, og de førnevnte representanter Svale, Harnikt, Olav, Guttorm og Narve er også hengt ved.</p>
<p>Tillegg: Bagpaa med noget yngre Haand: Compositio inter regem Noruegie et Skocie de Suderøy. - xx. 2.</p>	<p>Bakpå: Overenskomst om Sudrøyene mellom Norges og Skottlands konge.</p>

ⁱ I No. 14. d mangler: nono.

ⁱⁱ No. 13: Erlandi.

ⁱⁱⁱ No. 13: Harnichinum.

^{iv} No. 13 og 14. a: Guthormum.

^v No. 14. d: Feulis.

^{vi} No. 13: dominum.

^{vii} I No. 13 mangler: in.

^{viii} No. 13 stadigt: vnacum.

---

^{ix} No. 13, samt 14. a og b: ligei.

^x No. 14. d: mercandisare.

^{xi} No. 14. a: obseruandis.

^{xii} No. 13: Kranston.

^{xiii} No. 13: Antberni.

^{xiv} No. 13: Entdridi.

^{xv} No. 13: Oulau.

^{xvi} No. 14. a: Guthormi.

^{xvii} No. 13: Narua.